

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 37 (409) 18 – 24.09.2015 р.



**Норман
Наймарк**
про
пропаганду
й геноциди

Чи є обнадійливі тенденції
в банківському секторі

Чим небезпечний новий
лідер британських лейбористів

Тренди Венеційського
фестивалю і львівського Форуму

ЗА УМИРОТВОРЕННЯ І «ФІНЛЯНДИЗАЦІЮ»!



The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561



9 771996 156002



Якщо зібрався у мандрівку,
бери з собою **ТревелСімку!**



ЄДИНИЙ ТАРИФ
на дзвінки та СМС
в Україну

Тревел Шоп

**БЕЗКОШТОВНА
ДОСТАВКА**
гарних номерів

Діє у **> 190** країнах

БЕЗКОШТОВНІ вхідні дзвінки у **≈ 140** країнах

ВІДСУТНЯ ПЛАТА за з'єднання та абонплата

ПАКЕТНІ ПРОПОЗИЦІЇ, що дозволяють заощаджувати
ще більше: дзвінки, СМС, GPRS-Інтернет

БЕЗКОШТОВНІ дзвінки зі **Skype та Viber** на ТревелСімку

BCI можливі варіанти поповнення: portmone.com ПриватБанк

Інфолінія: (044) 223-8008 w.TravelSiM.ua

U.T.T. & C.S.C.

Тревел Сімка є товаром, який належить до категорії "Товари, які не підлягають поверненню". Будь-які претензії щодо якості товару слід направляти до виробника. © 2015 TravelSIM. Всі права захищено.



НА ЧАСІ

- 4 Початок сезону «договорняків»
Хто і як компрометує себе на місцевих виборах
- 7 Алла Лазарева
про подвійні стандарти
- 8 Злити й поглинути
Про якісні та кількісні зміни у фінансовому секторі
- 11 Природний відбір
Які банки залишаються надійними



СВІТ

- 30 Путінський форпост у Британії
Едвард Лукас про геополітичні ілюзії нового лідера лейбористів
- 32 Життя під капітальним контролем
Як постійні кризи змінюють спосіб життя звичайних греків
- 34 Досі «зроблено в Китаї»
Як еволюціонує лідер світового виробництва

ТЕМА НОМЕРА

- 14 Вектор обрано
Як Росія підштовхнула Україну до вибору чіткого зовнішньополітичного курсу
- 16 Образливий термін
Як розуміють «фінляндизацію» в сучасній Фінляндії та на Заході
- 18 Нейтралітет по-українськи
Чим він може закінчитись і які є альтернативи
- 20 Жити на фронті
Про актуальну безпекову модель для України
- 23 Максим Бугрій про те, як сьогодні бачать Україну в НАТО
- 24 Чи можлива «фінляндизація» України?
У чому ризик «мирного співіснування з РФ»



СПАДОК

- 36 Норман Наймарк:
«Путінські атаки на кримських татар є військовими злочинами»
Американський історик про причини, інструменти й наслідки геноцидів

КУЛЬТУРА

- 40 Нотатки про «морську глибину»
Чим запам'ятався цьогорічний Форум видавців у Львові
- 42 Новий акцент старого «Лева»
Венеційський фестиваль віддав перевагу латиноамериканським фільмам
- 46 Гарна незнайомка поруч
Чим може зацікавити українців Словаччина



- 26 Генрік Мейнандер:
«Будь-який варіант нейтралітету України буде проросійським»
Фінський історик про те, чому повоєнний досвід його країни втратив актуальність



СУСПІЛЬСТВО

- 28 Феодалі з передмістя
Як міста — супутники Києва обростають циклопічними парканами



- щоденники окупації
- 48 Гарлем у папахах
Про «казачі» інтриги та мрії Аксьонова
- 49 Як я бачу перемогу у війні
Думки проукраїнського мешканця Макіївки

P. S.

- 50 Юрій Макаров
про «іншу Росію»

Тиждень

№ 37 (409) 18 – 24.09.2015
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивченко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: 067-407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: 067-407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 15-2201
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 16.09.2015 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна





НА ЧАСІ

Початок сезону «договорняків»

Денис Казанський

Старт електоральної кампанії перед місцевими перегами ознаменувався кількома скандальними історіями. Із різних куточків країни надходять повідомлення про продаж або злив партосередків під місцевих товстосумів, про співпрацю політсил коаліції із представниками партії Януковича та просто відвертими пройдисвітами, про «договорняки» опозиції із владою. Суперництво між партнерами по коаліції в регіонах цілком може призвести до серйозних непорозумінь у Києві й навіть до її розвалу.

До теперішнього часу вже відомо: у низці регіонів між представниками партії влади та пошарпаними кланами олігархів Януковича, що об'єдналися під брендами «Опозиційний блок» та «Наш»

край», укладено негласні договори про співпрацю. Йдеться насамперед про багатотраждальний Південний Схід, який знову віддають на відкуп місцевим шахарям. Замість того щоб розгромити регіональні кримінально-олігархічні угруповання й виховувати нову еліту Донбасу, влада воліє домовлятися з уже знайомими їй негідниками та злодіями, зокрема й тими, хто замішаний у пособництві сепаратистам та окупантам.

У підконтрольній Україні частині Донбасу, яка досі не оговталася від нещодавньої війни, посилено рекламують Опозиційний блок, котрий звично розраховує зірвати на своїй території джек-пот. У Лисичанську, Северодонецьку, Слов'янську, Костянтинівці біло-блакитні намети й борди трапляються повсюдно, а домівками, як у старі часи, ходять розвідники: з'ясовують, хто помер, хто поїхав, хто піде і хто не піде на вибори. Явна ознака підготовки фальсифікацій. Партії коаліції на Донбасі, навпаки, практично не рекламують себе й не ведуть кампанії на належному рівні. Загалом ситуація майже повернулася до довоєнних часів, коли проєвропейські політсили воліли не докладати зусиль і не витрачати ресурсів на Донбас, заздалегідь вважаючи кампанію там провальною і марною.

Виходить, минулого літа українська армія звільняла великі території цього краю лише для того, щоб знову мирно передати їх у руки сепаратистів з Опозиційного блоку. Адже не секрет: серед кандидатів та функціонерів цієї партії чимало тих, хто брав торік участь у проведенні незаконного «референдуму» й розпалюванні війни. Як відомо, жоден з організаторів антиконституційного «волевиявлення» досі за ґрати не потрапив. Частина діячів відбулась умовними термінами.

Серед найбільш кричущих таких прикладів — участь у майбутніх виборах мера Маріуполя Юрія Хотлубея, який став одним із лідерів нової партії «Наш край». Навесні 2014-го він брав безпосередню й дуже активну участь у розгойдуванні ситуації у своєму місті, а також співпрацював з бойовиками «ДНР» у період їхнього недовгого контролю над Маріуполем. Одначе за півтора року правоохоронці так і не знайшли жодного криміналу в його діях. Замість того щоб нудитись у тюремній камері, він веде на вибори цілу партію і претендує на владу в найбільшому промисловому центрі Донецької області.

Утім, самим Хотлубеєм біди Маріуполя не обмежуються. Ситуація в цьому прифронтовому місті є досить трагічною та показовою і загалом свідчить про тотальну гнилість української політичної системи. Навіть близькість фронту й снаряди, що періодично долітають до тамтешніх околиць, не змусили замислитись ані владу в Києві, ані політичних ґешефтмакерів на місцях. Маріуполь практично цілком перебуває в руках власника місцевих заводів — Ріната Ахметова, а голосування там узагалі буде фікцією, бо вибирати містянам доведеться між кандидатурами олігарха.

Сам Рінат Леонідович ставить на кандидата в мери від Опозиційного блоку Вадима Бойченка — одного зі своїх менеджерів, заступника директора Металургійного комбінату імені Ілліча, який належить олігархові. Провідні ЗМІ Маріуполя, контрольовані представниками Опози-

ційного блоку, вже два роки розміщують джінсу, всляко рекламуючи Бойченка та його бурхливу діяльність. Однак є в Ахметова й запасний варіант — місцевий підприємець Юрій Тернавський, відомий своїми великими політичними амбіціями. Той пішов іншим шляхом: вирішив домовлятися з владою і висуватися кандидатом від Блоку Петра Порошенка. Втім, це не повинно нікого вводити в оману. Тернавський тісно пов'язаний з Ахметовим, є його партнером по бізнесу й у разі перемоги на виборах аж ніяк не займатиметься горезвісною «деолігархізацією».

Минулого тижня колишній голова міської організації Блоку Петра Порошенка Сергій Нестеров оприлюднив докази «договорняка» між його партією і Тернавським. За словами Нестерова, керівник виборчого штабу БПП у Донецькій області народний депутат Артур Герасимов фактично продав міську організацію політсили президента Тернавському за \$5 млн. На аудіозаписах, які зробив і опублікував Нестеров, чути, як помічники Герасимова обговорюють із ним продаж партійного осередку бізнесменові та його людям, а також обіцяють, що нинішній губернатор Жебрівський надасть для підтримки Тернавського на виборах мера Маріуполя необхідний адмінресурс.

Виходить, результат виборів у прифронтовому місті визначається не на дільницях для голосування, а в кабінетах. І, по суті, місто можуть просто продати за гроші кому завгодно: аби платив.



СИТУАЦІЯ МАЙЖЕ ПОВЕРНУЛАСЯ ДО ДОВОЄННИХ ЧАСІВ, КОЛИ ПРОЄВРОПЕЙСЬКІ ПОЛІТСИЛИ ВОЛІЛИ НЕ ДОКЛАДАТИ ЗУСИЛЬ І НЕ ВИТРАЧАТИ РЕСУРСІВ НА ДОНБАС, ЗАЗДАЛЕГІДЬ ВВАЖАЮЧИ КАМΠΑНІЮ ТАМ ПРОВАЛЬНОЮ І МАРНОЮ

Маріуполь, звичайно, не виняток. Схожі тривожні повідомлення надходять із різних міст в усіх куточках України. Безліч скарг є і на партію «Самопоміч», яка, маючи пристойний рейтинг, попросту відмовилася брати участь у виборах у низці регіонів, без бою віддавши ініціативу конкурентам. Місцями таке рішення стало справжнім шоком для активістів, яким політсила заборонила йти в місцеву владу. Найскандальніша історія трапилася в містах — супутниках Києва Ірпені та Бучі. Там на вибори від партії Садового збиралася йти група місцевих жителів, які давно й відчайдушно боролися проти самоуправства забудовників, земельного дерібану та варварської вирубки лісу. Єдиним шансом побороти місцевих чиновників були вибори до міських рад, де «Самопоміч» могла здобути 15% місць. Але в останній момент партія фактично кинула своїх — відмовилася від участі в перегонях. Активісти переконані, що причиною цього став договір із мерами Бучі та Ірпеня Федоруком і Карплюком, які фактично перетворилися на місцевих феодалів і збили на забудовах чималі капітали.

Таких історій багато й буде ще більше. Уся ця мегушня оголоє небачений цинізм українських політиків і, звичайно, вбиває довіру громадян до влади та політики загалом. ■

Паралельні реальності

Алла Лазарева

У той час як західні лідери висловлюються на підтримку санкцій проти Росії, допоки територіальну цілісність України не буде забезпечено, чимало європейських підприємств розвивають і зміцнюють бізнесові зв'язки з російськими партнерами. Вочевидь, сенс поняття «європейські цінності» кожен розуміє, як йому зручно.

Політики цитують документи ООН про 8 тис. загиблих в Україні від початку конфлікту. Вони ж наголошують на необхідності відновити цілковитий контроль з боку Києва на українсько-російському кордоні. «Оскільки німці з французами примусили Порошенка ухвалити закон про децентралізацію, вони тепер вимагають від Москви гарантій, що вибори на окупованих територіях відбудуться в один день з українськими та за українським законом, — розповів **Тижню** один із працівників французького зовнішньополітичного відомства. — З консультацій у Берліні команда міністра Фабіуса повернулася із запевненнями, буцімто «розмова з Лавровим дає підстави для обережного оптимізму».

Це все слова. Приемні аж до самотерапії. Ми не самі, світ нас підтримує та засуджує агресивне зло в особі неадекватного північного сусіда. Правильна риторика заколисує, керівник Міжнародного валютного фонду Крістін Лагард силіє компліментами київським реформаторам, а між тим два німецькі, австрійський, англо-нідерландський та французький енергетичні концерни підписали нову угоду з Газпромом — про будівництво «Північного потоку-2» — нового газогону, який перекачуватиме російський газ по дну Балтійського моря до Німеччини, вдруте оминаючи Україну. Чи слід розуміти, що бізнес та політика в Європейському Союзі існують у паралельних, розконтрачених реальностях? «Рішення про побудову нового газопроводу перебуває виключно в компетенції підприємців, на які уряд не має жодного впливу», — поспішив відхреститися від суперечливої новини міністр закордонних справ Німеччини Франк-Вальтер Штайнмайер. А от керівництво провідного газпромівського партнера BASF, навпаки, пишається замисленим. «Ми співпрацюємо з Газпромом рівно 25 років і переконані, що надійне забезпечення Європи газом мусить здійснюватися обов'язково в партнерстві з Росією», — цитує France Press офіційний прес-реліз фірми. Майже в унісон П'єр Шарейр, віце-президент концерну ENGIE, французького партнера з побудови «Північного потоку-2», також повідомляє світу, що «дуже радий» новому контракту.

А як же антимонопольне розслідування Європейської комісії проти Газпрому? Воно розпочалося п'ять років тому з подачі Литви та Польщі. Документи Єврокомісії свідчать, що в останні дні серпня російський газовий гігант мусив дати відповіді на черговий перелік запитань. Оце й усе з актуального у відкритому доступі. Одні розслідують, інші підписують. Одні перевіряють та обурюються, інші будують. Схо-



же, ніхто нікому не заважає. Бюрократ продукує довідки, авантюрист п'є шампанське. Брюссель стурбований, а бізнес під шумок звично загрибає нафтодолари...

12 вересня Figaro оприлюднила перелік потужних французьких фірм, які не просто й далі активно працюють на російському ринку, а прагнуть «зробити все можливе, щоб на ньому залишитися». Vinci та Alstom, Total та L'Occitane, Pimkie та Bonduelle... Усі вони сподіваються не тільки зберегти, а й розширити виробництво в Росії. «Не так, як американці, — зауважує голова Асоціації європейського бізнесу в Москві француз Філіпп Пегор'є. — Штатівські фірми майже всі пішли, крім GM та HP»...

Пан Пегор'є в 1990-х працював у французькому посольстві в Києві. Зараз він про



ОДНІ РОЗСЛІДУЮТЬ, ІНШІ ПІДПISУЮТЬ. ОДНІ ПЕРЕВІРЯЮТЬ ТА ОБУРЮЮТЬСЯ, ІНШІ БУДУЮТЬ. СХОЖЕ, НІХТО НІКОМУ НЕ ЗАВАЖАЄ. БЮРОКРАТ ПРОДУКУЄ ДОВІДКИ, АВАНТЮРИСТ П'Є ШАМПАНСЬКЕ.

цей свій дипломатичний досвід у публічних інтерв'ю не згадує. Лаконічно представляється керівником «найбільшої європейської фірми в Росії АЕВ». Питання про доцільність санкцій проти Кремля оминає, відповідаючи про інше, цікавіше для себе, — необхідність, на його думку, домовлятися з Путіним, «бо в Росії всі справи вирішуються тільки так».

«У середовищі керівників великого французького бізнесу, що працює в РФ, є чимало тих, хто спить і бачить, як скасують санкції, — вважає Крістоф, працівник підприємства Alstom. — Їм байдуже, ціною скількох життів і скалічених долів відновиться їхній виробничий комфорт. Те саме можна сказати про учасників побудови нового газогону в обхід України. Світ стоїть на тому, що є відсоток людей незалежно від базової культури та паспорта, який узагалі не знає, що таке совість».

Гендиректор Газпрому Алексей Міллер переможно обіцяє «подвоїти поставки газу до Європи» до 2020-го. Загальний річний обсяг прогону нового газопроводу планується на рівні 55 млрд кубів газу. BASF, провідний німецький партнер угоди, оформляє купівлю акцій із розробки нафтогазового родовища в Сибіру. А що санкції? Енергетика під них не потрапила. Дарма що новий польський президент Анджей Дуда обурюється. Фахівці з питань комунікацій та піару легко спишуть його гнівні інвективи проти «Північного потоку-2» на внутрішній політичний контекст країни. Брюссель спить, а справи робляться. ■

Злити й поглинути

Любомир Шавалюк

Банківський сектор України стоїть на порозі масштабної консолідації та хвилі зміни власників

Останнім часом увага фінансової спільноти в Україні була настільки прикута до проблеми зовнішнього боргу та можливого суверенного дефолту, що майже непоміченою лишилася низка інформаційних повідомлень, які в підсумку можуть виявитися значно важливішими.

ВАЖЛИВІ ФАКТИ

16 липня Agro Holdings (Ukraine) Limited, що належить NCH Capital (США), купив 100% акцій Астра Банку, який у березні визнали неплатоспроможним. Станом на 13 серпня банк уже отримав фінансові впливання, необхідні для нормалізації показників обсягу капіталу та ліквідності.

7 серпня Primestar Energy FZE, компанія з ОАЕ, яка входить до групи Primestar, купила 100% акцій Укргазпромбанку, визнаного неплатоспроможним на початку квітня.

13 серпня «Фінанси та Кредит» зареєстрував додатковий випуск акцій на майже 2 млрд грн. За інформацією НБУ, решта найбільших фінустанов також виконали плани докапіталізації.

На початку серпня стало відомо, що група Unicredit передасть Альфа-Банку контроль над Укрсоцбанком в обмін на частку в АВН Holdings SA, який керує банківськими активами групи «Альфа». Злиття Укрсоцбанку та Альфа-Банку приведе до створення четвертої кредитної корпорації в Україні. Наприкінці серпня Фонд гарантування вкладів фізичних осіб повідомив,

що «Українська бізнес група» купила 100% акцій перехідного банку РВС, створеного на базі неплатоспроможного Омега Банку.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) має намір купити 35% акцій Райффайзен Банку Аваль через викуп додаткового випуску акцій, що його мають провести в жовтні. Рішення про входження в капітал ухвалили 23 липня.

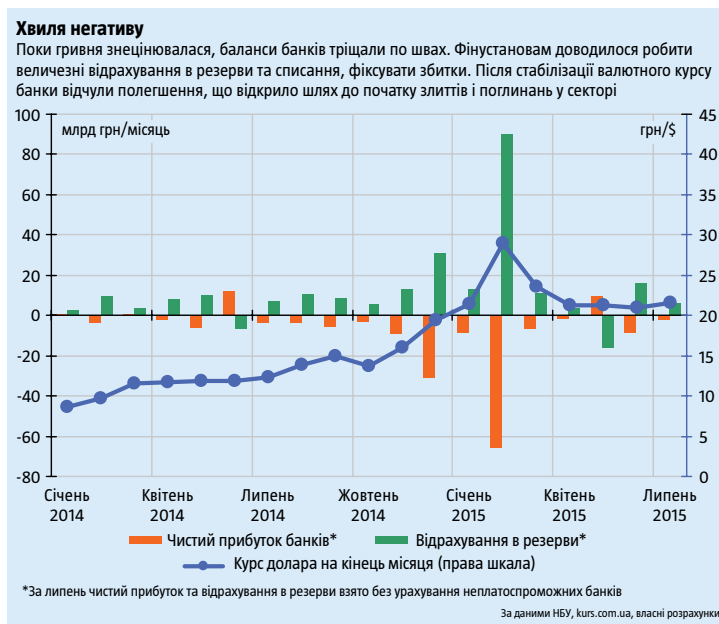
Факти злиттів і поглинань українських банків тільки починають з'являтися в інформаційному просторі. Але вже зараз зрозуміло, що вони є першими ластівками в масштабному процесі, який розпочинається в Україні.

УКРАЇНЬКА РЕТРОСПЕКТИВА

Історично в Україні було дві великі хвилі злиттів і поглинань банків. Перша відбулася перед кризою 2008–2009 років. Покупцями виступали нерезиденти, які вірили в те, що економіка та банківська система країни надалі стрімко зростатимуть, і володіли дешевим ресурсом, який заводили в Україну і з якого видавали кредити. Тодішні українські власники кредитних корпорацій продавали їх, бо їм пропонували високу ціну й вони знали про низьку якість активів, про яку, звичайно, інвесторам ніхто не розповідав. То був ринок продавців: за банк давали п'ять — сім його власних капіталів.

Друга хвиля відбулася за режиму Януковича й мала прямо протилежну природу. Власники банків (здебільшого іноземці) просто не вірили в перспективи сектору й економіки за тогочасної влади й покидали країну, продаючи активи наблизим до влади українським бізнесменам, для яких завдяки їхнім зв'язкам перспективи якраз були досить райдужними. То був ринок покупців: фінустанови їм діставалися за 0,5–1,0 власного капіталу. Після падіння режиму Януковича й початку повномасштабної фінансово-економічної кризи в Україні злиття та поглинання банків практично припинилися. Власники розгрібали завали, намагаючись утримати на плаву те, що залишилося, а потенційні покупці не бачили сенсу купувати кредитні корпорації з невичищеними балансами, незрозумілими перспективами й роботою в надзвичайно складних економічних умовах.

Той факт, що в Україні почали знову проводити угоди злиття та поглинання фінустанов, свідчить, що є низка економічних агентів (покупців), які в сьогоденній ситуації вбачають хороші перспективи в економіці країни та її фінансовому секторі, принаймні вважають їх вагомішими, ніж ризики продовження рецесії та подальших банкрутств. Вони впевнені, що є світло в кінці тунелю, тож намагаються якомога швидше провести угоди, поки зростання економіки не стало явним, а активи не подорожчали. Але є й



інша категорія (продавці), яка не вірить у перспективи України або в те, що вони реалізуються в близькому майбутньому. На ринку злиттів та поглинань встановився певний баланс, такий самий крихкий, як і економічна рівновага, що її нещодавно досягнуто.

МОТИВИ ІНОЗЕМЦІВ

Виявляється, іноземці мають досить різні мотиви поглинання фінустанов. NCH Capital хоче створити банк, який спеціалізуватиметься на кредитуванні агробізнесу. Компанія вже багато років займається сільським господарством в Україні. Вона має намір дістати ефект синергії від наявних знань та купленої фінустанови. Джерела *Тижня* повідомляють, що NCH уже досить давно розглядала можливості придбати банк. Однак за Януковича їй заломлювали ціну, а зараз просто з'явилася хороша нагода реалізувати свої плани з мінімумом витрат. При цьому генеральний менеджмент, що перебуває у штаб-квартирі в Нью-Йорку, поставився досить скептично до цієї угоди, але все-таки довірився керівництву київського офісу. Чи виправдає останнє цю довіру — питання відкрите. Але в тому, що воно робить обгрунтований крок, сумнівів не виникає.

А от із арабськими інвесторами Укргазпромбанку ситуація неоднозначна. З одного боку, в експертному середовищі висловлюють сумніви стосовно того, що Primestar Energy FZE — це бенефіціар, тобто кінцевий власник купленої фінустанови. Може бути таке, що компанія є тільки посередником і поглинула значущий актив в інтересах осіб, значно ближчих до України, ніж резиденти ОАЕ. З другого — араби зага-

лом володіють величезними фінансовими ресурсами, накопиченими в період високих цін на енергоносії, торгівлею якими займається й ця конкретна компанія. Оскільки ціни на активи зараз дуже високі у світі, то бізнесу з арабського світу доводиться шукати знецінені компанії в країнах, які нещодавно пережили кризу. Цілком може бути, що це саме той випадок. Тим більше що арабські інвестори вже висловлювали бажання взяти участь у приватизації, яку готує український уряд. А от мета ЄБРР зрозуміліша. Ця організація входить до пулу донорів, які Україні фінансову допомогу для підтримки економіки. Тому крок ЄБРР — це, з одного боку, допомога нашій країні, а з другого — сильний позитивний знак для глобальної бізнес-спільноти, що економіка й фінансовий сектор України пройшли найнебезпечніший період. Про намір дати такий сигнал заявляли самі представники ЄБРР. Мотиви росіян, які хочуть поглинути Укрсоцбанк, також досить зрозумілі. Вони цілеспрямовано проводять стратегічну експансію на українському фінансовому ринку. І вдало користуються кризами для того, щоб наростити свою присутність мінімальним коштом. Подібна ситуація була у 2008–2009 роках, повторюється вона й сьогодні. Єдина різниця в тому, що зараз РФ — країна-агресор.

СИГНАЛИ ОПТИМІЗМУ

Є низка факторів, які об'єднують названі покупки. По-перше, деякі іноземці вважають, що валютні ризики прийнятні, тобто що подальше суттєве знецінення гривні мало ймовірно. Якби було інакше, то угод зі злиття й поглинання банків не відбулося б, бо, ►



Польський
ІНСТИТУТ
Київ

Стипендіальна програма Міністра культури і національної спадщини Республіки Польща Gaude Polonia



Національний центр культури у Варшаві оголошує конкурс на отримання піврічної стипендії у Польщі в рамках стипендіальної програми Міністра культури і національної спадщини Республіки Польща GAUDE POLONIA. Програма Gaude Polonia призначена для молодих митців і перекладачів польської літератури з країн Центрально-Східної Європи.

Стипендіальна програма триватиме у Польщі з 1 лютого до 31 липня 2016 року. Відбір стипендіатів від-

буватиметься на конкурсній основі. Від кандидатів вимагається володіння польською мовою щонайменше на початковому рівні. Заявки про участь у програмі прийматимуться до 15 жовтня 2015 року.

Необхідні документи:

- заявка про надання стипендії;
- дві рекомендації від осіб, які в обраній царині є визнаними посталями;
- портфоліо в паперовому вигляді або на диску CD/DVD.

Заявки можна скласти в Польському Інституті у Києві (вул. Б. Хмельницького, 29/2, оф. 17, 01-030, Київ) та безпосередньо в Національному центрі культури у Варшаві (ul. Płocka 13, 01-231, Warszawa).

Детальний регламент програми на сторінці: <http://nck.pl/dokumenty-3/>

Додаткову інформацію про неї можна отримати в Національному центрі культури у Варшаві (тел.: +48-22-21-00-121, e-mail: bogumila.berdychowska@nck.pl).

трохи почекавши, нерезиденти отримали б те саме за менші гроші. Для українців це однозначно позитивний сигнал.

По-друге, іноземці вірять, що найгірше для банківського сектору України у контексті ризиків банкрутства залишилося позаду. Коли голова НБУ стверджує, що очистку банківського сектору завершено, то це одне, адже Гонтарєва теоретично може такє говорити для заспокоєння українців. А от коли нерезидент ухвалює рішення вкладати капітал в український банк, то це зовсім інше. Звичайно, таке рішення — позитивний сигнал не тільки для інших інвесторів, а й для простих українців. Бо коли в країні починається полювання на активи, платіжний баланс покращується, а економіка наповнюється грішми й починає зростати.

По-третє, нерезиденти впевнені, що основну частину баластів минулих років вичищено. У цьому вони, мабуть, мають рацію, адже пікові списання та відрахування в резерви уже зроблено (див. «Хвиля негативу»), збитки зафіксовано. За даними НБУ, за півтора року — із січня 2014-го по червень 2015-го — відрахування в резерви загалом по банківській системі становили майже 222 млрд грн, або понад 17% активів на початок 2014-го. Грубо кажучи, майже все, що потрібно було списати, вилучили з балансів. Тепер останні значно краще відображають реальний стан кредитних корпорацій, тож слугують надійним орієнтиром для оцінки перед покупкою. Для українців це означає, що масові банкрутства банків і втрати депозитів залишилися позаду. Окремі фінустанови ще можуть збанкрутувати, але зараз можна довіряти банкам свої заощадження. Чому не легше заснувати новий банк, ніж платити гроші за актив, у якого невідомо що на балансі? Відповідь проста: готовий банк можна купити за половину власного капіталу й менше. При цьому він матиме яких-не-яких клієнтів, свою частку на ринку, налагоджену мережу й навчену, сформовану команду. Економія часу та грошей на все це очевидна. Єдиний ризик — те, що на балансах після вичищення ще залишилися незафіксовані проблемні активи. Оскільки нерезиденти поглинають, а не створюють фінустанови, то, вочевидь, вважають, що масштаби списань відповідають величині проблемних активів. Скептики можуть зауважити, що іноземці не знають внутрішньої специфіки й можуть помилятися стосовно перспектив нашої економіки. Але NCH Capital, ЄБРР та Альфа-Банк працюють в Україні давно і знають нашу ситуацію дуже добре. Та й купівля Омега Банку українськими акціонерами свідчить, що й серед наших капіталістів з'являються проблiски оптимізму. З огляду на пережите українцями за минулі два роки цей факт багато чого вартий.

ПАРТІЯ НАЦБАНКУ

Купівля іноземцями банків нині є благом для країни, адже дає змогу залучити валюту, яка в нас у дефіциті. Тому НБУ повинен підтримати цю хвилю (певною мірою і в конкретні руки), і його можливості тут важко переоцінити з огляду на два аспекти.

Перший — донедавна більшість банків українських власників розглядалися останніми як власні кишені. Тобто фінустанови приймали вклади населення, а отримані гроші спрямовували на кредитування проєктів господарів. Коли кредитну корпорацію продавали, усі позики, видані структурам засновника, зависа-

ли в повітрі. Найпоказовіший приклад — Форум Банк. Подєйкують, що в його портфелі свого часу кредити структурам його засновника Леоніда Юрушева становили далеко понад половину всіх активів. Коли фінустанова була продана перед кризою 2008–2009 років німецькій групі Commerzbank, то остання протягом кількох років робила величезні списання, бо кредити ніхто погашати не збирався. Так і не вичистивши баланс банку, група продала його 2012 року за символічну суму Вадиму Новинському, який з огляду на зміну влади просто не встиг вивести цей актив на прибуткову діяльність. Подібні випадки були непоодинокими, з кожним із них Україна втрачала лице перед іноземними інвесторами. Для того щоб такі практики не повторялися, НБУ вирішив законодавчо обмежити частку кредитів, виданих пов'язаним особам. Регулятор повинен довести цю ініціативу до кінця, тоді українські банки матимуть зовсім іншу якість роботи, а з нею й привабливість для іноземних інвесторів.

Другий аспект — кримінальне походження капіталу, який використовували для утворення кредитних корпорацій. В Україні донедавна кожен, хто «підняв» кілька мільйонів доларів, міг спокійно заснувати банк. Часто так і робив, щоб відмити гроші кримінального походження й заробити на допомозі в цьому іншим. У багатьох випадках менеджмент не був професійним. Тому фінустанови мали величезні проблеми з управлінням ризиками, зокрема що стосується вкладників, які врешті-решт були ошуканими. Характерна й модель поведінки власників таких банків у разі виникнення проблем: отримати рефінансування, вивести капітал і виїхати з країни, уникаючи покарання й залишивши обманутих клієнтів на милість держави.

Є НИЗКА ЕКОНОМІЧНИХ АГЕНТІВ (ПОКУПЦІВ), ЯКІ В СЬОГОДНІШНІЙ СИТУАЦІЇ ВБАЧАЮТЬ ХОРОШІ ПЕРСПЕКТИВИ В ЕКОНОМІЦІ КРАЇНИ ТА ЇЇ ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ

У зв'язку з цим Нацбанк повинен зробити все, щоб унеможливити такі практики на майбутнє, щоб фінустанови перебували в управлінні та володінні не криміналітету, а реальних професіоналів-фінансистів із бездоганною репутацією й багаторічним досвідом. Одним із інструментів досягнення цієї мети може стати радикальне підвищення мінімуму статутного капіталу, необхідного для існування банку. За відсутності необхідних сум для докапіталізації (і неможливості їх залучити ззовні через сумнівну репутацію) нинішні власники продаватимуть свої активи прозорішим та професійнішим власникам. Українцям це піде тільки на користь, адже створить об'єктивні умови для підвищення довіри населення до банків. Фінансовому сектору це також допоможе, адже спровокує хвилю консолідації малих фінустанов, із яких утворюватимуться великі кредитні корпорації, стабільніші й готові до приходу іноземних інвесторів. У підсумку хвиля злиттів і поглинань банків, яка тільки-но розпочинається в Україні, дає багато хороших сигналів і приводів для оптимізму. Влада повинна обов'язково скористатися нею для того, щоб підвищити довіру до фінустанов, залучити іноземні інвестиції, а також зробити банки прозорішими, а вкладників щасливішими. ■

Природний відбір

Любомир Шавалюк

Тиждень спробував дослідити, які фінустанови в теперішніх умовах є найнадійнішими

Процес очищення банківської системи добігає кінця. Баласт збитків, неліквідів та кишенькових фінустанов, накопичений системою протягом багатьох років, локалізовано, зерно від половини відокремлено. Позаду пекло, попереду нові можливості для розвитку. Для простого українця виникає законне мірне питання: чи є на сьогодні в країні банки, яким можна довіряти? Адже епоха високих ставок за депозитами, дуже ймовірно, скоро завершиться. І нею треба встигнути скористатися.

Аналізуючи різноманітні рейтинги банків, можна дійти кількох висновків. По-перше, часто значення окремих фінансових показників, на основі яких упорядковують кредитні корпорації, не відповідають реальному стану справ у фінустанові (приклади нижче). Для того щоб знати, що насправді відбувається в конкретному банку та як трактувати його показники, потрібно досліджувати управлінську звітність, доступу до якої в простого українця, звичайно, немає. Тому згадані рейтинги здебільшого ненадійні, бо формують заздалегідь зміщені оцінки ситуації. По-друге, в умовах економічної кризи деякі показники фінустанов можна трактувати двояко і в обох випадках позитивно, що ставить під сумнів можливість використовувати лінійний підхід у їх тлумаченні та брати їх за основу для порівняння кредитних корпорацій між собою. По-третє, як наслідок із двох попередніх, адекватно оцінити надійність фінустанови можна, лише якщо вдається до комплексного аналізу певного діапазону показників, із якого кожен робитиме власні висновки. Саме такий підхід ми застосували.

Для аналізу було вибрано 30 найбільших банків відповідно до рейтингу НБУ (**див. інфографіку**). На середину 2015 року їхні активи становили 87% банківської системи України. Менші кредитні корпорації не бралися до розгляду не тому, що їм не варто довіряти (серед них є досить надійні), а тому, що вони й далі перебувають у процесі очищення, після чого на них чекатиме хвиля злиттів і поглинань, із якої невідомо якими вони вийдуть. Натомість наведені 30 фінустанов формуватимуть обличчя оновленої банківської системи України. І хоча серед них ще є деякі, які можуть збанкрутувати, але для їх переліку з лихвою вистачить пальців однієї руки.

Суть аналізу полягає в тому, щоб за допомогою фінансових показників продемонструвати, з якими втратами пройшли наведені банки жорна економічної кризи від початку минулого року до середини поточного і в якій формі вони перебу-

вають нині. Далі наведено коментарі щодо окремих показників.

Зміна в рейтингу НБУ є дуже показовою. У верхній частині найістотніше додали російські банки, скориставшись кризою для нарощення своєї частки ринку. Поглинання Альфа-Банком Укрсоцбанку ще більше змінить їхні позиції. Питання в тому, хто дозволяє фінустановам держави-агресора проводити експансію? У нижній частині все значно динамічніше. Окремі банки піднялися на 20–40 щаблів. Приклад, гідний поваги, — Фідобанк. Ця кредитна корпорація втратила половину депозитної бази, зафіксувала мільярдний збиток, грубо кажучи, списала 11% активів, але таки вижила. Принаймні поки що. І за рахунок цього зберегла своє місце в рейтингу. Чи можна їй довіряти? Як кажуть, за одного битого двох небитих дають.

Депозити втрачали майже всі. Але при цьому деякі банки вміло скористалися ситуацією для нарощення обсягу вкладів (це відбулося переважно завдяки юридичним особам, які переходили з неплатоспроможних банків). Наприклад, Ощадбанк зіграв на тому, що вклади га-

ДЕПОЗИТИ ВТРАЧАЛИ МАЙЖЕ ВСІ. АЛЕ ПРИ ЦЬОМУ ДЕЯКІ БАНКИ ВМІЛО СКОРИСТАЛИСЯ СИТУАЦІЄЮ ДЛЯ НАРОЩЕННЯ ОБСЯГУ ВКЛАДІВ

рантуються державою, Сітібанк — на тому, що має потужну материнську структуру. Дрібнішим фінустановам, мабуть, за допомогою особистих гарантій їхніх власників вдалося залучити окремих VIP-клієнтів. Невеликий відсоток втрат не завжди показовий. Приміром, «Фінанси та кредит», за словами клієнтів банку, просто відмовлявся повертати вклади, тому його втрати невеликі. Про подібні випадки можна легко дізнатися на різних фінансових форумах в інтернеті.

Суми відрахувань у резерви (а з ними й прибутку) дуже різняться серед банків. Великі відрахування означають значну кількість проблемних активів (передусім кредитів, серед яких, за даними МВФ, на кінець травня в цілому по банківському секторі неякісних було 24,1%). Вони з'явилися як з об'єктивних причин (війна, руйнування, економічна криза), так і з суб'єктивних (невміле управління). Якість передумов суто з величини відрахувань визначити не можна, тому судити за ними про надійність фінустанови складно. Та й малі обсяги відрахувань — це ще не показник

ПОШАРПАНІ КРИЗОЮ

Банк	Рейтинг НБУ за активами/Зміна рейтингу*	Депозити в гривні, млрд грн/Відплив депозитів у гривні* (у % від початкової суми)	Депозити у валюті, \$ млн/Відплив депозитів у валюті* (у % від початкової суми)	Відрахування** в резерви* (у % від активів на початок 2014 року)	Чистий прибуток*, млн грн/Рентабельність активів* ¹ (без урахування відрахувань в резерви)	Ліквідність ² на середину 2015 року/Норматив достатності регулятивного капіталу ³ на середину 2015 року	Максимальні відсоткові ставки на мінімальну суму вкладу фізичних осіб на 3 місяці у гривні/у доларах
ПриватБанк	1/0	70,9/-7%	4224/-41%	-1,7%	+810/+1,4%	10,7%/9,97%	26%/13%
Ощадбанк	2/0	41,5/+10%	1335/+25%	-18,4%	-11378/+4,9%	17,8%/15,95%	20,5%/8,75%
Укресімбанк	3/0	20,2/+8%	2370/-22%	-29,9%	-13654/+10,3%	10,5%/12,07%	21%/6,6%
Промінвестбанк	4/+3	8,0/+3%	429/-44%	-28,5%	-9656/+2,8%	8,8%/8,91%	22,5%/8,5%
Сбербанк Росії	5/+3	6,4/+4%	591/-63%	-20,1%	-1507/+10,5%	4,0%/4,60%	19%/8%
Райффайзен Банк Аваль	6/-1	24,1/+30%	478/-51%	-19,9%	-3360/+8,1%	23,1%/11,65%	13,3%/1%
Укрсоцбанк	7/-1	12,0/-12%	491/-51%	-21,7%	-11009/-2,6%	9,3%/17,73%	22%/5,5%
Альфа-Банк	8/+3	9,8/+36%	531/-51%	-21,8%	-1374/+11,4%	9,8%/6,11%	24%/10,5%
ВТБ Банк	9/+4	5,0/-16%	174/-73%	-6,1%	-728/+2,1%	3,2%/8,05%	23%/9,5%
Фінанси та Кредит	10/+2	9,4/-1%	724/-15%	-9,7%	-2017/+1,3%	8,3%/11,68%	12%/4,2%
УкрСиббанк	11/+3	14,3/+53%	537/-41%	-11,9%	-794/+5,7%	29,9%/13,12%	12%/0,5%
ПУМБ	12/-3	10,5/-9%	627/-44%	-16,2%	-655/+9,5%	11,0%/13,13%	23,5%/9,3%
Укргазбанк	13/+2	8,8/+61%	287/-29%	-21,7%	-3115/+5,7%	15,4%/21,07%	20,5%/9%
ОТП Банк	14/+4	8,4/+65%	396/-29%	-25,9%	-2986/+6,6%	6,1%/9,08%	18%/4%
Креді Агроколь Банк	15/+4	10,7/+47%	324/-28%	-13,8%	+230/+10,3%	23,0%/14,37%	14%/3,5%
Банк ПІВДЕННИЙ	16/+6	4,1/+34%	187/-51%	-3,3%	+61/+2,6%	14,7%/10,34%	18,75%/7,5%
ІНГ Банк Україна ⁵	17/+8	1,3/+47%	49/-86%	-4,1%	+404/+5,5%	7,5%/79,49%	-/-
Сітібанк ⁵	18/+18	6,7/+104%	93/-32%	-1,5%	+2241/+25,8%	17,8%/49,16%	-/-
Хрещатик	19/+8	4,8/-6%	108/-29%	-1,1%	-145/-0,3%	9,0%/10,78%	24,25%/10,15%
Родовід Банк ⁴	20/+6	0,0/-89%	4/-28%	-25,8%	-360/+14,5%	2,3%/34,01%	-/-
Фідобанк	21/0	1,7/-52%	148/-48%	-10,8%	-928/+1,8%	9,7%/13,35%	25%/11%
Мегабанк	22/+18	2,5/+21%	102/-44%	-3,2%	+40/+2,6%	10,9%/13,47%	21%/7%
Кредобанк	23/+25	2,7/+28%	83/-1%	-2,1%	+60/+2,3%	19,2%/11,93%	17%/3%
Банк Кредит Дніпро	24/+11	2,4/+6%	149/-55%	-14,1%	-569/+3,0%	10,7%/3,12%	24%/9,5%
Platinum Bank	25/+13	3,6/-8%	85/-25%	-14,3%	-256/+6,6%	1,2%/4,82%	23%/12%
Укрінбанк	26/+8	3,4/+7%	104/-32%	-4,4%	+62/+3,6%	4,7%/17,18%	26%/9,5%
Universal Bank	27/+4	1,1/-19%	70/-68%	-6,3%	-654/-2,4%	10,1%/3,48%	18,25%/6,25%
Діамантбанк	28/+15	2,3/+1%	100/+13%	-8,3%	+10/+5,7%	22,8%/3,85%	23%/10%
БАНК ВОСТОК	29/+30	2,0/+38%	90/-20%	-3,0%	+72/+3,5%	31,0%/13,43%	15,5%/5,5%
ПроКредит Банк	30/+40	2,6/+110%	90/+18%	-6,0%	+138/+7,7%	17,2%/13,54%	21%/4%

За даними НБУ, банків, власні розрахунки

*Усі змінні потоку (рейтинг, відплив депозитів, відрахування в резерви, чистий прибуток, рентабельність активів) вказано за період 01.01.2014 — 01.07.2015

**Відрахування в резерви — суми, які фінансові установи резервують під проблемні активи (меншою мірою пасиви) на випадок, якщо клієнти відмовляться платити за своїми зобов'язаннями, які доведеться списати. Потрапляють у витрати банку й тому негативно впливають на прибутки.

Що більше відрахування, то більше в банку визнаних ним проблемних активів

¹Рентабельність активів — відношення чистого прибутку до вартості активів банку. Показує здатність фінансової установи отримувати прибутки, успішність її роботи та ефективність бізнес-моделі. Що вища рентабельність, то ефективніше працює банк

²Ліквідність — відношення обсягу грошових коштів та еквівалентів до вартості активів банку. Показує частку найбільш ліквідних активів фінансової установи.

Що більша ліквідність, то вища здатність банку швидко розплатитися за своїми зобов'язаннями, зокрема повертати гроші вкладникам

³Норматив достатності регулятивного капіталу (Н2) — показник частки коштів (зважаючи на ризик) власників банку (на противагу коштам кредиторів, зокрема вкладників). Відповідно до вимог НБУ не може бути нижчим за 10%. Що більше значення нормативу, то менше ризиків припадає на кредиторів банку

⁴Родовід Банк — санаційний банк, який має ліцензію на обмежений перелік видів діяльності й працює здебільшого з активами та зобов'язаннями, які виникли до кризи 2008–2009 років

⁵ІНГ Банк Україна та Сітібанк — фінансові установи, які спеціалізуються на обслуговуванні корпоративних клієнтів, тому не працюють із населенням і не приймають вкладів

якісних активів. Деякі банки свідомо занижують вартість проблемних кредитів для того, щоб не робити відрахування, відтак не фіксувати збитків і не вносити додаткового капіталу. Такі кредитні корпорації можуть дихати на ладан й утримуватися на плаву лише завдяки своєму надзвичайному значенню для системи або просто тому, що до них ще руки не дійшли, бо вони дотепер були найменшим злом із усіх кандидатів на виведення з ринку.

Рентабельність активів (без урахування відрахувань у резерви) показує, наскільки вдало спрацювали керівництво банку та його бізнес-модель в умовах кризи, якщо абстрагуватися від якості портфеля активів, що, вочевидь, був сформований до неї. Однак і тут є свої нюанси. Наприклад, ІНГ Банк Україна та Сітібанк використовують модель, популярну до кризи 2008–2009 років, беручи дешеве фінансування за кордоном і видаючи кредити в гривні під українські відсоткові ставки лише корпоративним клієнтам. Їхня маржа (різниця між отриманими й сплаченими відсотками) величезна, а з нею і прибутки. Тому, мабуть, за цим критерієм варто порівнювати між собою банки з подібними бізнес-моделями та структурою власності.

Ліквідність найбільших 30 банків за півтора року суттєво зросла. Це має об'єктивні пояснення: необхідність тримати готівку на випадок значного відпливу вкладів і, відверто кажучи, дефіцит можливостей для інвестування та кредитування. Тому висока ліквідність, звичайно, додає банкові стабільності, але не додає прибутку, адже дохідність найбільш ліквідних активів мінімальна.

Норматив достатності регулятивного капіталу (Н2) — це хороший показник платоспроможності банку та його перспектив залишитися на ринку. Через високі відрахування в резерви фінансові зафіксували величезні збитки, які з'їли їхній власний капітал. Оскільки вимоги НБУ передбачають, що норматив не може бути нижчим ніж 10%, то перед власниками кредитних корпорацій постала необхідність вносити додатковий капітал, тобто платити реальні, живі гроші для того, щоб зберегти банк на плаву. З огляду на розпал кризи 2014-го й на початку цього року власники не поспішали це робити, бо часто сумнівалися, що їхні банки залишаться на ринку, тому не хотіли викидати гроші на вітер.

Але після досягнення макроекономічної стабілізації перспективи стали чіткішими, а НБУ разом із МВФ розробили план рекапіталізації, відповідно до якого норматив достатності регулятивного капіталу 10% має бути досягнутий лише до кінця 2018-го, а на поточний рік перед банками стоїть завдання вкластися в 5%. Банкіри оці-

нили крок регулятора назустріч і почали масово вносити капітал (передусім це стосується найбільших і великих банків, тобто перших 28). На сьогодні значення Н2 для абсолютної більшості наведених фінансових уже перебуває в межах норми. Це свідчить про те, що власники вірять у свої кредитні корпорації та їх майбутнє. Для вкладників це, безумовно, хороший сигнал.

Рівень відсоткових ставок різний. Є дуже високі, є аномально низькі. Звичайно, вкладники більше приваблюють перші. Але потрібно пам'ятати, що низький відсоток платять ті фінансові установи, які можуть собі це дозволити: або вони мають інші джерела фінансування, напри-

МИСЛИВЦЯМ ЗА НАДВИСОКИМИ ВІДСОТКАМИ ДОВЕДЕТЬСЯ РОБИТИ ВИБІР МІЖ РОСІЙСЬКИМИ БАНКАМИ, КРЕДИТНИМИ КОРПОРАЦІЯМИ УКРАЇНСЬКИХ ОЛІГАРХІВ ТА НЕ НАДТО ВІДОМИМИ ФІНУСТАНОВАМИ ТРЕТЬОГО ДЕСЯТКА РЕЙТИНГУ НБУ

клад від материнських структур за кордоном, або обмежений спектр можливостей для вкладання ресурсів в економіку, або екстремально високий рівень довіри вкладників, які несуть їм гроші, попри низькі ставки, впевнені, що їхнім заощадженням нічого не загрожує. Натомість високі ставки — об'єктивна норма в нинішній економічній ситуації. Але одні банки їх платять вимушено, щоб лишитися на плаву через дефіцит фінансування, зокрема через відплив вкладів. А інші — бо знаходять залученим коштом високоприбуткове застосування. Тобто якщо великі ставки платить банк із високим рівнем рентабельності активів, то шанси на те, що він працює за схемою фінансової піраміди й незабаром лусне, мінімальні.

Отже, виходить, що, комбінуючи наведені показники, можна вибрати кілька доволі пристойних фінансових установ, яким варто довірити власні заощадження. Причому значно легше вибрати їх із тих кредитних корпорацій, які пропонують низькі відсоткові ставки, але мають дуже хороше фінансове становище. А от мисливцям за надвисокими відсотками доведеться робити вибір між російськими банками, кредитними корпораціями українських олігархів та не надто відомими фінансовими третью десятку рейтингу НБУ. Усі вони мають неідеальні фінансові показники, однак якщо вірити в те, що найбільші ризики для економіки позаду (передусім у контексті війни на Донбасі), то і для них загрози не такі вже й великі. ■



Незабаром відкриття!

Кожному покупцю — дисконтна картка
з максимальною знижкою в подарунок.

Дніпропетровськ, вул. Глінки, буд. 15





«Фінляндизація»

Вектор обрано

Анна Корбут

«У країні зараз не варто думати й говорити про НАТО... краще обрати нейтралітет за прикладом Фінляндії чи Швеції, аби не дратувати Росії, а натомість зосередитися на економічному розвитку. Бачите, як це спрацювало в них?» — таку думку часто доводиться чути від західних політологів і дипломатів. Політичні діячі вголос озвучувати її дозволяють собі рідше, адже вона суперечить постійно декларованому принципу про право країн на самостійне формування внутрішньої та зовнішньої політики.

Апологети цього погляду не обов'язково настроєні проросійськи. Просто хтось із них живе старими поняттями сфер впливу, ба навіть справді вірить, що Захід у чомусь зачепив інтереси РФ. Що підтримав скинення корумпованих еліт міжнародною фінансовою допомогою, яка роками зникала мовби вода в пісок у грантових проектах, даючи мінімальний ефект через бездарність тих-таки еліт. (Цікаво, якби російські опозиційні лідери зібрали достатньо громадської підтримки й почали подібний переворот у своїй країні, намагаючись позбутися путінської кліки, чи не кинулися б ті самі апологети радісно сприяти прагненню росіян до демократії?) Хтось бачить у Росії більше прагматичного інтересу, ніж в Україні. Хтось навіть щиро симпатизує нашій державі в нинішній ситуації, але вважає, що період нейтралітету для неї безальтернативний, дасть їй час та можливості розвиватися і зміцнюватися. Тоді як затяжна конфронтація з Росією не на користь нікому, а отже, варто повертатися до діалогу з нею, бо що довша ізоляція, то дужче тамтешнє населення озлоблюється на Захід і націоналізується. Насправді Київ увесь цей час зважав на позицію Москви. Усі роки незалежності, за нечисленими винятками, він дотримувався політики двовекторності. Звісно, така політика була дуже вигідна для корупції, і в цьому вже нікого, крім самих себе, звинувачувати не варто. Але водночас вона вкупі з економічними й енергетичними важелями давала Росії впевненість у тому, що Україна нікуди не відходить від неї та від її впливу. Вона влаштувала Захід, бо й він не хотів якось зачепити Кремль. А Україну, схоже, тільки тепер почав сприймати як окрему одиницю (хоч би наскільки проблемну), а не як задвірки «Росії та пострадянського простору». І, що найгірше, ця політика підживлювала невизначеність і нерозуміння загрози в головах українців.

На відміну від нас країни Балтії чи Польща, котрі відразу заявили про бажання інтегруватися до ЄС та НАТО й безкомпромісно дотримувалися вибраного курсу, сьогодні почуваються більш-менш спокійно виключно завдяки північноатлантичній парасольці. І

ще частково завдяки тому, що рівень і комфортність життя в них усе-таки вищі, ніж на сусідніх територіях РФ, тож і місцевому проросійському населенню більше хочеться покричати й поговорити про свої політичні жалі в Європі, ніж реально повернутися «за поребрик». Свого часу, до слова, ці країни теж не дуже хотіли бачити в НАТО.

Позицію Росії Україна враховує і сьогодні. Росії, яка посилено перетворює анексований Крим на військову базу. Яка далі нагромаджує техніку й солдатів на кордонах з Україною. Яка не демонструє жодного співчуття до українців чи сприяння їм або іншим етнічним групам, що живуть сьогодні в Криму й в окупованих частинах Донбасу. Президент якої говорить, так і не визнавши участі Росії у війні, про необхідність відновлювати відносини з Україною. А на саміті Організації договору про колективну безпеку каже, що «необхідно відновити предметне обговорення теми створення в Євроатлантиці рівної та неподільної безпеки... На основі такого аналізу можна буде... узгодити юридично зобов'язуючі гарантії неподільності безпеки для всіх країн, домогтися дотримання базових принципів міжнародного права, а це повага до суверенітету держав, невтручання у внутрішні справи, закріплення норми про недопущення підтримки антидержавних і антиконституційних переворотів та сприяння радикальним екстремістським силам». Хочеться сподіватися, що в самій Євроатлантиці ці розмови про юридичне закріплення сфер впливу не сприйматимуть всерйоз. З огляду на цю російську позицію (і війну, звісно) Україна, здається, нарешті чітко розуміє, куди їй рухатися. Нехай бажаного результату й не буде в короткостроковій перспективі. Нехай за той час держава зміцнюватиме свій військовий потенціал і перебудовуватиме його під стандарти НАТО, очищуватиме спецслужби від перебіжчиків та російських агентів, а також політику — від тих, хто не гребує співпрацею з Москвою задля власної наживи, хоча останнє завдання буде особливо надскладне. Нехай проводитиме реформи й намагатиметься вибити з державної системи корупцію — усе це не без цінної і тепер уже ефективної допомоги західних партнерів. До речі, якщо Росія так хотіла бачити Україну нейтральною, їй слід було долучитися до західних країн у підтримці позитивних трансформацій тут, а не намагатися запобігти цьому війною. Дивно, що всі політтехнологи й спецслужби РФ не змогли додуматися до такого простого рішення. Саме з огляду на думку Росії Україна не може собі дозволити нейтральність, статус сірої зони чи «фінляндизації». І про це слід говорити — небагато, але чітко. І підкріплювати свої слова діями, тобто фундаментальними реформами. А ще терпінням. ■

Образливий термін

Майкл Біньон, Велика Британія

Як розуміють «фінляндизацію» на Заході й у сучасній Фінляндії. Наскільки можливим є відтворення мирного співіснування часів холодної війни в сучасному світі



Особлива дружба. Після Сталіна радянські вожді часто відвідували Гельсінкі. На кожній зустрічі звучали гарні промови й похвала на адресу Брежнєва або інших керівників

Після Другої світової війни Сталін рішуче налаштувався не допустити на майбутнє жодної воєнної загрози з боку Заходу чи будь-якої іншої країни, що межує з Радянським Союзом. Для забезпечення цього рішення Москва наставила комуністичні уряди в усіх таких країнах, визволених від нацистської окупації. У результаті, як стривожено зауважив Черчилль у 1946 році, залізна завіса розділила Європу «від Щецина на Балтійському морі до Трієста на Адріатичному».

Утім, протягом усієї холодної війни залишалась одна країна з капіталістичною економікою, західним способом життя і довгим спільним кордоном із СРСР, якій вдалося більш-менш мирно співіснувати з гігантським сусідом понад 40 років. Вона жодного разу не зазнала вторгнення, на відміну від східноєвропейських країн, які необачно кидали виклик радянському верховенству, і ніколи не вступала у формальні союзи з Москвою, військові чи економічні. Цією країною була Фінляндія.

У самий розпал холодної війни Європа була поділена надвоє. Західні, особливо американські, політики вважали, що сусіди СРСР були «або з нами, або проти нас». А дивлячись на Фінляндію, вони вирішили, що кілька урядів поспіль у Гельсінкі діставали відносну свободу дій лише тому, що добровільно,

безвольню дозволили вихолостити себе, неофіційно ставши мало не ще однією радянською республікою. У 1961 році, після початку Берлінської кризи, західнонімецький науковець Ріхард Левенталь запустив в обіг термін «фінляндизація», попереджаючи про намагання СРСР здобути вплив у Європі тими самими силовими методами, які він застосовував до Фінляндії. Відтоді це слово стало політичною лайкою для зневажливого позначення країн, які не бажали захищати власні права.

Фінів такий термін надзвичайно обурював. Вони стверджували, що це слово недоречне, заявляли, що Фінляндія не сателіт Радянського Союзу і що їхня політика була єдиною можливою для забезпечення свободи й західного способу життя. Фіни визнавали, що ціна питання — постійний нейтралітет у всіх сенсах слова, неприєднання до жодного західного альянсу проти Москви, заборона використання своєї території для будь-яких дій, які можна розцінювати як антирадянські. Вони пішли ще далі: Фінляндія ніколи офіційно не засуджувала радянської політики, не голосувала проти Росії в ООН і ніколи не дозволяла своїй пресі й політикам жодних висловлювань проти радянського комунізму. Усіх радянських перебіжчиків, яким вдалося дістатися до Фінляндії, негайно видавали назад.

Ці суперечки тривали десятиліттями. Але коли Радянський Союз розпався, політика Фінляндії змінилася. Вона перестала ізолювати себе від своїх сусідів на Заході, вступила до Європейського Союзу, почала співпрацювати з НАТО (хоча й не стала членом Альянсу) й надала набагато більшу свободу слова пресі та політикам, скасувала систему двосторонньої торгівлі з Росією. І водночас, використовуючи створену за багато років мережу добросусідських відносин, швидко скористалася новими можливостями інвестувати в Росію і розширити культурний та економічний вплив на її центр. Політика, яку так довго висміювали західні сусіди Суомі, виявилась успішною, заявили фінські державці.

Чи була це життєздатна політика? Чи можна її зараз застосувати в інших країнах, як-от Україна, що перебувають у стані глибокого конфлікту з Росією?

Говорячи про «фінляндизацію», слід пам'ятати два важливих моменти. По-перше, Фінляндія справді намагалася чинити опір радянській військовій експансії. У 1939-му вона вела з Росією Зимову війну і, на здивування зовнішніх спостерігачів, деякий час змогла утримувати Червону армію на відстані. Але до 1940 року росіяни, маючи величезну чисельну перевагу над фінами, почали перемагати. Вони нав'язали Гельсінкі мирний договір, за яким Фінляндія втратила близько 11% своєї території. Для фінів це був гіркий мир.

По-друге, Фінляндія недалекоглядно вступила в короткотривалий союз із нацистською Німеччиною, намагаючись повернути свої землі. Цей альянс був приречений. Фінляндія знову зазнала поразки у так званій війні-продовженні, втративши симпатії та підтримку своїх західних друзів. Тому, коли закінчилась Друга світова, їй довелося сам на сам будувати відносини з Росією.

Рішення офіційного Гельсінкі задобрювати Москву й відмовитися від будь-якої політики, що може викликати ворожу реакцію СРСР, було розроблене урядом президента Паасіківі, який підписав Паризький договір із Росією у 1947-му. Наступного року він підписав із Москвою договір про дружбу, який давав стільки гарантій, що Сталін навіть не вважав за потрібне поставити в цій країні комуністичний уряд. Фінляндія залишилась одна. Фіни вирішили, що найгірше вже позаду. Договір став наріжним каменем державної політики й був гаряче підтриманий президентом Кекконеном, який протягом свого довгого перебування при владі взяв на себе відповідальність за відносини з Москвою і завзято обстоював нейтралітет Фінляндії.

Зовні видавалося, що Фінляндії вже не вирватися з радянської орбіти. Так само міркували й росіяни, часто використовуючи для європейців і країн третього світу цей приклад радянської дружби з некомуністичною сусідкою як рекламу: Радянський Союз — неагресивна держава й сповідує мирне співіснування.

Але, поставивши так багато на цю пропагандистську перемогу, росіяни програли й потрапили в пастку. Після Сталіна радянські вожді часто відвідували Гельсінкі. На кожній зустрічі звучали гарні промови й похвала на адресу Брежнєва або інших керівників. Але Фінляндія нишком, без галасу в газетах, рішуче протистояла всім радянським спробам втручатися у фінські справи. Фінську комуністичну партію було ізолювано. Її зв'язки з Москвою стали надбанням громадськості. І

як тільки Росія починала тиснути надто сильно, фіни погрожували заявити про тиск на весь світ, а це викрило б брехливість московських заяв про дружбу. Відомий випадок, коли радянський міністр оборони Дмитрій Устінов у приватній розмові в сауні запропонував Кекконену проводити спільні радянсько-фінські військові навчання. Кажуть, що той розлютився і відповів нецензурною лайкою. Громадськість не почула нічого. Але більше ця пропозиція з радянського боку не звучала. Росія не могла дозволити собі відкритого скандалу з «дружньою Фінляндією».

Щоб посилити свої внутрішні свободи, Фінляндія створила мережу економічних контактів, які ставали дедалі важливішими для Росії. Коли у 1970–1980-ті почався застій радянської економіки, Фінляндія постачала всі життєво необхідні західні споживчі товари, які не могла випускати радянська система. В обмін на енергію, кораблі й сировину вона завозила до Росії все, чого потребували російські споживачі. Торгівля велася в рублях, тож Москві не потрібна була валюта. До середини 1980-х Фінляндія перетворилася на російський Гонконг, ставши такою самою незамінною для економіки Росії, як колишня маленька британська колонія була незамінною для червоного Китаю.

Чи може приклад Фінляндії придатися для України? Тут є багато спільного. Обома країнами колись володіла Росія. Обидві вели криваві війни проти останньої й зазнавали поразок. Обидві усвідомлювали, що приречені жити поряд із гігантським агресором із нападами параної.

ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ФІНЛЯНДІЯ ОФІЦІЙНО НЕ ЗАСУДЖУВАЛА РАДЯНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ, НЕ ГОЛОСУВАЛА ПРОТИ СРСР В ООН І НІКОЛИ НЕ ДОЗВОЛЯЛА СВОЇЙ ПРЕСІ Й ПОЛІТИКАМ ЖОДНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ПРОТИ РАДЯНСЬКОГО КОМУНІЗМУ

Якби раптом такий приклад вирішили випробувати, це довелося б робити в той самий спосіб, у який фіни примусили цю політику працювати на себе, а не повністю здаватися диктату Москви (бо саме так багато хто бачить «фінляндизацію»). Найперше це означає, що громадська думка в Україні має бути повністю одностайна, що Росія не отримає жодних розколів чи внутрішніх незгод, які вона могла б використати, і що Україна повинна бути настільки економічно розвиненішою, щоб Росія стала залежною від двосторонньої торгівлі й добрих відносин. Наразі нічого з цього не можна сказати про Україну.

«Фінляндизація» залишається політикою, яка спрацювала лише для однієї країни — Фінляндії. Траплялися речі, які сьогодні вважаються сміховинними: Москва заявляла, що навіть такі жести, як шльовки в бік Росії через кордон, — це кримінальний злочин. Але зрештою Фінляндія зрозуміла, що московські вожді не можуть дозволити собі втрачати обличчя. Тому, не загострюючи уваги на розбіжностях, твердо й одностайно стоячи на своїх позиціях і запропонувавши себе як посередника для радянської зовнішньої політики, Фінляндія дістала бажане — власний спосіб життя. В Україні таких перспектив зараз не видно. ■

Нейтралітет по-українськи

Богдан Яременко, Олег Білоколос, «Майдан закордонних справ»

Чим він може закінчитися і які є альтернативи

Під терміном «фінляндизація», що з'явився в міжнародній політиці за часів холодної війни, розуміють нейтральний статус держави, яка підтримує з усіма країнами/блоками країн рівні, добросусідські та взаємовигідні відносини.

Після 1945 року Фінляндія мала їх і з урядами Західної Європи, і з СРСР та «соціалістичним табором». Щоправда, частина фахівців визнає дещо принизливий відтінок такого терміна, оскільки саме в цьому випадку існували де-факто добровільне обмеження власного суверенітету, зокрема в зовнішньополітичній сфері, й навіть, за певними свідченнями, заборона на «антирадянську агітацію», тобто цензура. У деяких джерелах можна зустріти й натяки на пряме втручання Москви у внутрішню політику тогочасного Гельсінкі.

Сьогодні деякі експертні кола на Заході, намагаючись не дратувати або замирити Росію, під різними обгортками пропонують Україні так званий нейтральний статус і мотивують це начебто «традиційно тісними українсько-російськими відносинами» та наявністю якихось «історичних і легітимних інтересів Росії».

Як можна зрозуміти, така «фінляндизація» по-українськи означатиме для нас фактичну капітуляцію перед агресором, абсолютне табу на вступ до НАТО, заморожування відносин із ЄС на рівні Угоди про зону вільної торгівлі, та й то з вилученнями, обмеженнями та поправками, право вето Москви на будь-які зовнішньополітичні кроки Києва, що навіть потенційно матимуть антиросійський характер або просто суперечитимуть реальним чи уявним інтересам Росії. Фактично це призведе до остаточної втрати Україною європейської перспективи та до принизливого статусу сателіта Росії, проти чого, власне, й повстало українське студентство в листопаді 2013 року і що стало каталізатором Революції гідності.

Услід за цим Росія обмежить будь-яку присутність та інтереси країн Заходу в Україні не лише в зовнішньополітичній царині, а й у питаннях торгівлі, інвестицій, доступу до кредитів, технологій і т. ін. Фактично йтиметься не про добровільні обмеження щодо певних зовнішньополітичних рішень, а про васальну залежність, перетворення на ринок збуту, колоніальне економічне становище.

При цьому залежне становище від північного сусіда зовсім не означатиме усунення чи мінімізації безпекових загроз із його ж таки боку. Найкращі приклади цього — Білорусь та Казахстан, держави, які, будучи військово-політичними союзниками Росії, водночас змушені протидіяти інформаційній, пропагандистській, економічній експансії та безпечним викликам РФ.

Київ має рішуче відкинути ці недолугі ідеї, які на початку ХХІ століття хочуть спрямувати його в сіру зону на краю Європи й нав'язати нам «обмежений суверенітет» промосковського ґатунку.

Слід, окрім того, наголосити, що згідно з «доктриною Путіна» територіальна цілісність і суверенітет слабких держав є полем домовленостей сильних. Отже, Україна, яку сьогодні Кремль вважає недодержавою, не може (й не має права) серйозно розраховувати на виконання Москвою будь-яких зобов'язань або договорів.

Адже РФ уже знехтувала цілою низкою власних міжнародно-правових багатосторонніх та двосторонніх зобов'язань стосовно України й не вагаючись зробити це ще не раз, у моменти, які видаватимуться слухними її керівництву. Це, власне кажучи, характерна ознака радянської та сучасної російської зовнішньої політики, наочним прикладом якої є сумнозвісний Будапештський меморандум 1994 року.

Окрім цього, незважаючи на будь-які свої можливі гарантії, Москва, безсумнівно, постійно втручатиметься у внутрішні справи України й намагатиметься впливати на них у сприятливому для себе контексті.



**ДЛЯ УКРАЇНИ ГОЛОВНЕ НЕ ЗАГУБИТИСЬ
У ВСІЯКИХ ДИВНИХ ФОРМАТАХ ТА СТАТУСАХ
І ПРОЯВИТИ СПРАВДІ СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ
ВЛАСНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ**

Достатньо порівняти об'єктивно історичний розвиток, досвід і сучасність України та Фінляндії, щоб побачити величезні відмінності. При цьому дехто на Заході та в РФ, свідомо чи ні, не лише викривлює історичні факти, а й намагається таким чином ввести в оману світову та українську громадськість.

Зокрема, відомо, що Фінляндія на правах певної автономії входила до складу Російської імперії, однак вона на відміну від України ніколи не мала для Росії такого особливого, іноді навіть до певної міри сакрально-містичного значення.

Під час громадянської війни 1918 року та Зимової 1940-го Фінляндія дістала добре історичне «антиросійське щеплення». Саме в період між 1918-м та 1940-м відбулося формування її політичної нації. Велике значення для фінського народу мають і пам'ять про успішний військовий спротив радянським військам, і досвід загальнонаціонального єднання та спільних зусиль у протидії зовнішньому агресору.



Підвищена готовність. Командувач Силами оборони Фінляндії Ярмо Ліндберг (ліворуч), міністр оборони Швеції Марґот Вальстрем, міністр оборони Фінляндії Карл Гаґлунд, король Швеції Карл Густав і президент Фінляндії Саулі Нійністе спостерігають за антикризовими військовими навчаннями

Так, Карл Густав Маннергейм (1867–1951), маршал, і головнокомандувач Збройних сил Фінляндії, у мемуарах писав: «Зімкнувши свої лави в момент небезпеки, фінський народ сам завоював собі право жити й надалі власним самостійним життям в оточенні вільних націй».

Натомість в Україні процес утворення сучасної єдиної політичної нації ще досі триває. І відбувається це, як відомо, досить складно й болісно.

Серед інших відмінностей між Україною та Фінляндією можна виокремити такі:

- Фінляндія, на відміну від України, є економічно розвинутою країною зі сталими демократичними традиціями, багатопартійною системою, яка має відповідну політичну культуру, вкорінену повсякденною практикою функціонування державних інституцій, вільними ЗМІ та потужним громадянським суспільством;
- хоча за післявоєнний період в умовах активного економічного співробітництва між СРСР і Фінляндією там виникла група проросійських симпатиків, вона не має вирішального впливу. Натомість в українсько-російських відносинах економічну й особливо енергетичну складову завжди використовувала Москва як своєрідний «батіг», а потужне проросійське промислове лобі зберігає свій вплив, особливо на Сході України;
- у Фінляндії, на відміну від України, відсутня агресивна проросійська й антидержавна меншіна, отруєна пропагандою «руського міра»;
- в Україні, на відміну від Фінляндії, поширена корупція, зокрема й політична, яку вмільо використовував і, поза сумнівом, використовуватиме Путін;
- аналіз наявної інформації дає підстави вважати, що в разі військової агресії Москви Гельсінкі може розраховувати на підтримку й дієву допомогу скандинавських країн, зокрема військового характеру. Так, Фінляндія є учасником Північного оборонного співробітництва (Nordic Defense Cooperation, NORDEF), куди входять також Швеція, Норвегія, Данія, Ісландія. Анексія Криму спонукала Фінляндію та Швецію у травні 2014 року домовитися про поглиблення взаємодії в оборонній сфері на напрямках сухопутних сил, авіації, військово-морського флоту, тилового забезпечення та захисту зв'язку;
- Фінляндія тісно й багатопланово співпрацює з НАТО, яке вважає її «одним із найактивніших і найближчих партнерів». На тлі агресії Росії проти України Гельсінкі й Стокгольм у 2014 році домовилися надалі розвивати відносини з Альянсом, надавши їм статус «особливих».

Можна констатувати, що Фінляндія на відміну від України здавна є *інтегральною частиною політичного Заходу* (від 1995 року — членом Євросоюзу, від 1999-го — зони євро), який не допустить ані її поразки, ані окупації Росією.

Отже, для України може бути дуже корисним сучасний досвід взаємодії Фінляндії з НАТО на основі спільного бачення пріоритетів і загроз, але головне не загубитись у всіляких дивних форматах та статутах, які дехто намагатиметься нам нав'язати, і проявити справді стратегічне бачення власної зовнішньої політики, нарешті розпочавши її фундаментальне реформування на ціннісній основі. ■

Жити на фронті

Олександр Крамар

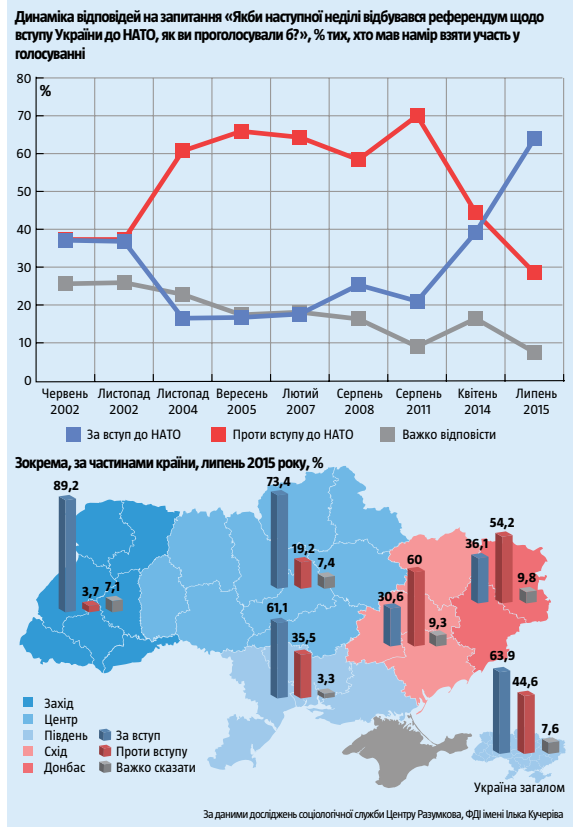
Чи існують альтернативні стратегії гарантування безпеки України

Активно популяризована останнім часом ідея «фінляндизації» України нежиттєздатна через невідповідність інтересам сторін. А спроби її наполегливого нав'язування стануть лише закамфльованим варіантом виходу Заходу з «української кризи» на користь Росії.

НАДТО МАЛО

Насамперед «фінляндизація» не здатна задовольнити Москву. Протилежні міркування впливають із раціонального мислення, тоді як мотиви сучасної російської еліти значною мірою ірраціональні. Різниця сприйняття у Москві Фінляндії та України полягає в тому, що перша завжди розглядалась як щось чужорідне, хоч і поряд розташоване. У другому випадку домінує переконання, що «українці та росіяни, по суті, один народ», а Україна — це «навіг не держава». Понад те, «кістка в горлі», непорозуміння, яке призвело до «розділення нації», «штучний проект геополітичних ворогів».

Тому Україна не може бути для нинішньої політичної еліти Росії буфером, нейтральною територією. Досить пригадати, що на межі ХХ–ХХІ століть Україна вже фактично була «фінляндизована». Для більшості її економічних та політичних еліт перебування в пострадянській сірій зоні з можливістю «сидіти на двох стільцях» та імітувати європейську і євроатлантичну інтеграцію, залишаючись у м'якій залежності від РФ, було не лише прийнятним, а навіть бажаним. Але після приходу до влади Путіна саме Москва стала надсилати сигнали про неможливість продовження такого стану справ, дедалі активніше прагнучи реінтегрувати Україну в неоімперський проект, і вже цим викликала спротив, який усе більше відносив останню в інший бік. Тому вести мову про можливість, переваги чи недоліки «фінляндизації» України це те саме що пропонувати Гітлеру в 1938 році «фінляндизацію» Австрії або Чехословаччини замість аншлюсу та розчленування. Для Москви «фінляндизація» та інші проміжні варіанти можуть становити інтерес лише як тимчасові сценарії, доки не вдається «розв'язати» українське питання остаточно. Однак і знизити градус напруження та виграти час, на що розраховує чимало людей на Заході, завдяки спробам «фінляндизації» також не вдасться. Тому що Кремлю можуть бути цікаві лише такі її варіанти, які з часом ослаблюватимуть Україну та полегшуватимуть її майбутнє поглинання. Але аж ніяк не допускати внутрішнього зміцнення чи реформування. А «фінляндизацію» в Москві терпітимуть рівно доти, доки вважатимуть, що вона грає на дискредитацію України як failed state та/або наближає в ній реванш проросійського маріонеткового режиму.



Росія зацікавлена не у «фінляндизації» України. Аналогії потрібно шукати в політиці, яку проводив нацистський режим Гітлера щодо Австрії чи Чехословаччини. Кінцевою метою такої політики є аншлюс та повна ліквідація української державності. А відтак і докорінна зміна геополітичної ситуації в Європі. У разі аншлюсу України полем битви автоматично стане вже Центральна, а в перспективі й уся Європа.

НАДТО БАГАТО

Для України «фінляндизація» неприйнятна, оскільки в сучасних реаліях її реалізація значно складніша, ніж у Фінляндії, а загрози для державності набагато вищі.

На відміну від Фінляндії, де завжди була чітка національна ідентичність, про стирання якої Росією не йшлося навіть у складі Російської імперії, в Україні процес її формування остаточно не завершений. Понад те, він значною мірою відбувається за принципом «Україна не Росія», що актуалізувався останнім часом унаслідок російської агресії. Остання ві-

діграла, безперечно, важливу роль у кристалізації та оформленні української ідентичності, особливо для російськомовних українців та українських громадян російського походження. «Фінляндизація» України в таких умовах означатиме підмивання цього каталізатора й підрив процесу формування єдиної політичної нації.

Проблема України в тому, що значна частина її громадян, політичних та економічних еліт увесь пострадянський час була в ролі п'ятої колони й розглядала себе як частину російської, а не української політичної нації. Йдеться не про бачення геополітичної орієнтації для України як вибору між Москвою та, умовно, Вашингтоном, Брюсселем чи Берліном. А саме про політичну орієнтацію частини суспільства й еліт, які дивилися на Москву замість Києва. Це принципово відрізняє сучасну Україну та Фінляндію другої половини ХХ століття, де могло йти лише про вибір геополітичної орієнтації. Як і те, що у Фінляндії другої половини ХХ століття не було мови про інформаційно-ідеологічну експансію, русифікацію фінів, нав'язування їм російської церкви тощо. А у випадку України вони є засадничими пунктами порядку денного Москви.

На відміну від Фінляндії другої половини ХХ століття «фінляндизація» України не змусить Москву відмовитися від реалізації сценаріїв внутрішньополітичного підпорядкування країни за рахунок приведення до влади своїх більш чи менш завальованих агентів впливу, здійснення ними узурпації влади та потрібної Кремлеві ломки конституційного поля і зміни «фінляндизованого» статус-кво на дедалі більш залежний від Росії. Як це уже відбувалось за Януковича. Натомість концепт «фінляндизації» передбачає відсутність в українському парламенті та політичному мейнстрімі політиків і суспільно-політичних сил, що дратували б Москву, сприймалися нею як антиросійські, націоналістичні тощо. А як відомо, під ці критерії потрапляє чимала частина нинішнього вітчизняного політикуму, риторика якого має підтримку більшості громадян.

Популярність таких сил у суспільстві нікуди не зникне, а в разі нав'язування Україні будь-яких варіантів «обмеженого суверенітету», навпаки, лише наростатиме. Спроби їх силового усунення чи придушення здатні спричинити лише нову хвилю внутрішньополітичної дестабілізації. На що, ймовірно, насамперед і розраховують російські лобісти «фінляндизації».

Врешті, «фінляндизація» потребує поразки України у війні як необхідної передумови психологічного зламу суспільства. Інакше просто не буде сприйнята ним, відкинута як невинуватана капітуляція і зрада керівництвом національних інтересів.

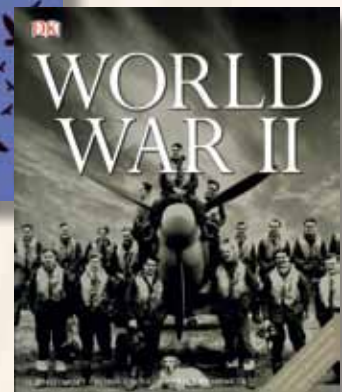
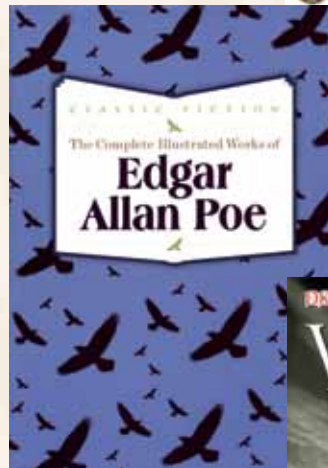
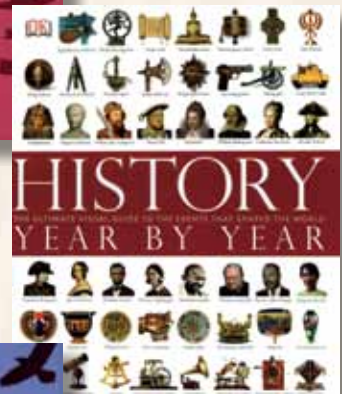
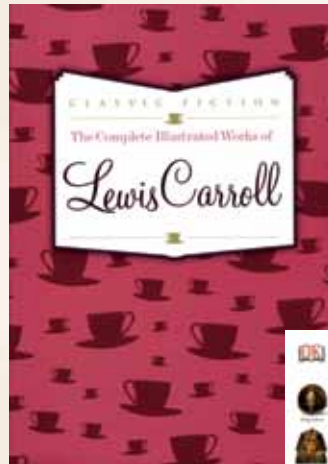
Сил, які змогли б у цих умовах довгостроково приборкати український націоналізм і його військове крило всередині України, немає. А будь-яка зовнішня інтервенція з цією метою означатиме вихід за рамки формату «фінляндизації» і порушуватиме питання про саме збереження Української держави. Тим більше тоді буде паралелей із радянськими інтервенціями до Чехословаччини чи Угорщини у 1950–1960-х роках і встановленими після того там режимами.

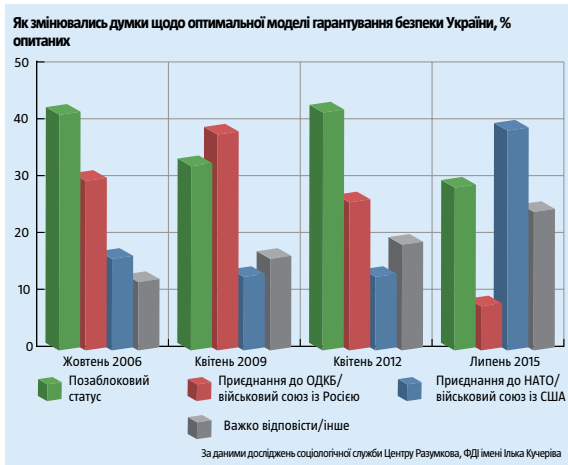
Проте в разі поразки України у війні «фінляндизація» не влаштує вже РФ, яка тоді вимагатиме

»



К Н И Г А Р Н Я





формування тут проросійського режиму, зняття перешкод для російської інформаційно-ідеологічної експансії, відмови від асоціації та зони вільної торгівлі з ЄС, консервації технічних стандартів радянського зразка в економіці, а відтак і поступового втягування країни в сателітарні російські альянси на кшталт Євразійського економічного союзу, ОДКБ тощо.

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ШЛЯХ

У нинішніх умовах ідея «фінляндизації» не має ґрунту в Україні. Надто багато змін сталося за останні кілька років у сприйнятті українцями Росії та її ролі для України. Країна рухається в протилежному напрямку, активно перебудовуючись і позбуваючись залишків економічної залежності від Росії, а також готуючись до стримування її агресії. Замість того щоб штучно ламати відповідний імпульс, Заходу варто було б зосередитися на підтримці України як форпосту, як це свого часу уже було у випадку ФРН, Південної Кореї чи Тайваню.

Протягом тривалого часу більшість українців були впевнені, що нейтральний статус може гарантувати їм безпеку та допомогти уникнути конфронтації з Росією. Позаблоковий статус ще в 2012 році підтримували 42% опитаних (**див.: Динаміка вибору оптимальної моделі гарантування безпеки**). Але російська агресія, яка наочно спростувала ці ілюзії, кардинально змінила їхні погляди.

Проведене ФДІ імені Ілька Кучеріва та соціологічною службою Центру Разумкова в липні 2015-го опитування засвідчило впевнену перевагу прихильників членства в НАТО над симпатиками позаблокового статусу. А в разі гіпотетичного референдуму серед тих, хто мав намір взяти в ньому участь, вступ до Альянсу підтримали б 63,9%. Проти проголосували б лише 28,5%. При цьому регіональний зріз громадської думки з цього приводу, зафіксований тим же опитуванням, засвідчив, що частка прихильників НАТО переважає частку противників серед мешканців не лише Заходу, а й Центру та Півдня й тільки на Сході та Донбасі все ще в 1,5–2 рази більше противників вступу до Альянсу.

Навіть якщо НАТО з тих чи інших причин не буде готове в найближчі роки прийняти Україну до свого складу, навряд чи з'являться достатні аргументи, які переконали б українців, що військово-політичний нейтралітет, який щойно виявив свою

цілковиту неспроможність в забезпеченні країни від агресії, здатний гарантувати безпеку в майбутньому. Тим більше в умовах, коли керівництво країни-агресора залишається незмінним, як і неприховане несприйняття ним Української держави.

Проект нової Воєнної доктрини України, який 2 вересня затвердила РНБО, також різко дисонує з ідеями «фінляндизації». Він визначає РФ головним воєнним супротивником, виходить із високої імовірності масштабного застосування нею воєнної сили проти нашої держави як головної загрози національній безпеці, підтверджує відмову від політики позаблоковості та відновлення стратегічного курсу на євроатлантичну інтеграцію, підпорядковує військову та військово-промислову політику ідеї стримування російської агресії. У проекті визначені можливі сценарії конфлікту з Росією, зокрема повномасштабна агресія РФ із сухопутними, повітряними та морськими операціями, зокрема й використання з цією метою території Придністров'я. У зв'язку з домінуванням російської загрози планується переміщення військової інфраструктури ЗСУ з метою її вищої концентрації у східних та південних регіонах, а не центральних і західних, як це є зараз.

Водночас серед пріоритетів вказане реформування Збройних сил для досягнення оперативної та технічної сумісності зі збройними силами членів Альянсу, реформа системи безпеки до рівня, прийняттого для членства в ЄС і НАТО, зокрема вже до 2020 року досягнення повної сумісності ЗСУ із силами країн НАТО. Наголошується на розвитку ВПК у кооперації із західними країнами та заміні виробничих ланцюгів, які раніше були зав'язані на Росії. Проте зазначається, що в середньостроковій перспективі Україна все ж використовуватиме лише власні можливості для гарантування суверенітету. Видатки на оборону мають становити значно більше, ніж у членів НАТО, — не менш як 3% ВВП.

Підготовка до повноцінного запуску економічної частини Угоди про асоціацію з ЄС, попри погрози ембарго з Москви, свідчать про втрату ґрунту для «фінляндизації» і в торговельно-економічній сфері. Зокрема, після останніх переговорів із російською делегацією голова МЗС України Павло Клімкін заявив, що більшість українських експортерів «шукають виходи на нові ринки і не сподіваються на російський ринок, оскільки вважають, що суто політично обґрунтовані рішення російського уряду не дають підстав очікувати передбачуваних економічних дії РФ у майбутньому». При цьому частка Росії в українському товарному експорті з початку цього року вже зменшилася до 12,7% і в разі подальших обмежень її падіння пришвидшиться. Для порівняння: у Фінляндії часів розквіту співпраці із СРСР, у 1970–1980-х роках, частка радянського ринку у вивозі товарів перевищувала 20%. ■

У № 36 **Тижня** трапилася помилка: під час підготовки матеріалу до друку були переплутані підписи до портретів Івана Тобілевича та Панаса Михалевича. Колектив журналу вибачається перед читачами й автором статті «Українська стихія степового краю» Володимиром Панченком.

Чи можна уникнути «глобального Мінська»?

Максим Бугрій, науковий співробітник Міжнародного центру оборони і безпеки (Естонія)

Напередодні відкриття сесії Генеральної Асамблеї ООН Володимир Путін зробив очікувану заяву щодо свого бачення системи безпеки євроатлантичного простору. Воно полягає, зокрема, у «неподільності безпеки» та неприпустимості сприяння «державним переворотам». Більш вишуканою мовою таку ідею нового світового порядку викладено у статті колишнього міністра закордонних справ Росії Ігоря Іванова. Той вважає, що майбутня сесія ГА ООН могла б ініціювати світову конференцію, яку можна було б порівняти з «постреволюційним» Віденським конгресом 1815 року. Чи опинилася б тоді Україна перед загрозою «глобальної мінської угоди»? Чи може держава угодити її альтернативну стратегію набуття членства в НАТО?

Новий «Віденський конгрес» саме зараз навряд чи можливий. Російсько-український збройний конфлікт піддав сумніву міжнародні безпекові договори, особливо ті, у котрих як суб'єкт братиме участь РФ.

Москва використовуватиме енергетичні, а може, й фінансові важелі як примусу, так і заохочення Києва до прийняття зобов'язань не вступати в НАТО та якнайбільшого сповільнення інтеграції з ЄС. Попри оптимістичні меседжі уряду, вітчизняна економіка все-таки залежна від російської, тому можливість впливу РФ на Україну є реальними.

Так само із застереженням слід розглядати можливості євроатлантичної інтеграції України. На жаль, позиція великих європейських членів НАТО, передусім Німеччини, щодо участі Києва в Альянсі не змінилася. Україна є об'єктом допомоги, партнером, але ніяк не членом західного світу й системи безпеки. Ідеться не про якісь непереборні «цивілізаційні» детермінанти, а про стереотипи та, передусім, про відсталість наших інститутів. У новій Стратегії національної безпеки України правильно зазначено: «...інституційна слабкість, непрофесійність, структурна незбалансованість органів сектору безпеки і оборони; недостатність ресурсного забезпечення та неефективне використання ресурсів...»

Ще одне джерело ризику, яким може скористатися Росія, — це спроба відновлення дебатів «за» та «проти» членства в НАТО, які радикалізували б суспільну думку. Політичні міркування та подекуди брак фаховості спонукають представників деяких українських політичних сил до інтерпретації положень Будапештського меморандуму як міжнародно-правових гарантій. Можливо, це відбувається тому, що міжнародна безпекова система все ще сприймається не як результат домовленостей і балансу потуг та інтересів, а як аналог Варшавського договору, де СРСР тепер мають замінити США й НАТО, які начебто повинні субсидювати безпеку України. Насправді в неї сьогодні є безпекові партнери, але немає жодної держави-союзника.



Справедливе твердження, що ЗСУ стримують агресію Росії, нівелюється стратегічним розумінням Заходу, що російсько-українська війна є все-таки обмеженим конфліктом, а ймовірність появи «зелених чоловічків» у країнах «старої» Європи насправді не така висока. Ще одним доказом непрофесійності є інтерпретація у ЗМІ планів відкриття представництва НАТО в Україні майже як ознаки очікуваного вступу держави до Альянсу. Попри статус і певну символічність дипмісії, по суті, йдеться про технічно-формальне



КИЄВУ НЕ ВАРТО ПРИСТАВАТИ НА ПРОПОЗИЦІЇ МОСКВИ — ГАРАНТУВАТИ, ЩО УКРАЇНА В ЖОДНОМУ РАЗІ НЕ СТАНЕ ЧЛЕНОМ НАТО

врегулювання роботи діючих офісів НАТО в Києві. Проте виключно такий «песимістичний» погляд був би однобоким. США та великі країни «старої» Європи не миряться з російським ревізіонізмом, тому Чорне море відвідують американські військові кораблі, працюють санкції ЄС, а НАТО проводить великі навчання в Україні — значною мірою із прагматичних міркувань. Про це влучно висловився заступник генсека НАТО Джиммі Ші: «...сприяння Україні є не лише моральним обов'язком допомогти державі упоратися з викликами для її демократії, вона, окрім того, в інтересах безпеки всіх членів Альянсу».

І саме така ситуація для Києва означає, що партнерство з НАТО має свій сенс. Цікаво, що Стратегія національної безпеки України передбачає розвиток сумісності з північноатлантичними державами, допомогу в розвитку Сил спеціальних операцій, реформування органів безпеки, навчання наших офіцерів, вишколи тощо. Понад те, США й НАТО уникають прямої відповіді, чи втручатимуться вони у збройний конфлікт у разі його ескалації, а такий варіант не цілком виключений. Тому варто підтримати рекомендації експертів щодо розміщення озброєнь у сусідніх з Україною державах.

Таким чином, Києву не варто приставати на пропозиції Москви — гарантувати, що Україна в жодному разі не стане членом НАТО. Хоча, не виключено, вона «фінляндизується», як і свого часу сама Фінляндія, за несприятливої ситуації. Але це стане наслідком спротиву агресії і жодним чином не означатиме для нас кінця. Урешті-решт, така безпекова невизначеність краща за сіру зону, у якій досі перебувала Україна. Сьогодні вона стала надійним партнером Альянсу, тоді як його партнерство з Росією практично знівелювалося. ■

Чи можлива «фінляндизація» України?

Ігор Лосєв

Як історичний рецепт може зашкодити сучасній державі

Деякі визначення, які залюбки вживають українські й західні аналітики, під час ретельнішого розгляду виявляються не зовсім доречними. Зокрема, це стосується поняття, яким позначають можливий шлях вирішення геополітичної проблеми перебування України в центрі протистояння Заходу і Сходу.

Однак те, як було вирішено питання з аналогічною (хоча й не в усьому) ситуацією Фінляндії періоду холодної війни, не може бути автоматично перенесено на сучасні геополітичні реалії України, Європи та світу.

Колись симбірський дворянин, відомий широкому загалові під партійним псевдонімом Ленін, справедливо зазначив: «Будь-яка аналогія кульгає». Насправді фінляндська проблема 40–70-х років ХХ століття й нинішня українська не подібні, так само як фіни не подібні до українців, хоча заперечувати окремі спільні моменти не варто.

До речі, ставлення Росії/СРСР до Фінляндії та фінів, з одного боку, і до України та українців, із другого боку, — це принципово різні сюжети. Російська громадська думка не мала сумнівів у тому, що фіни є окремим, самостійним і самобутнім етносом з іншою щодо росіян етнокультурною реальністю, певною мірою навіть чужородним тілом у складі Російської імперії, принаймні таким, що має право претендувати на соціальний статус. Унезалежнення Фінляндії сприймалось як явище дошкульне для російської самосвідомості, але не як особиста образа й знесення всіх сталих ментально-історичних конструкцій у російських головах. Громадськість Росії протягом ХІХ століття звикла, що Фінляндія — це не зовсім Росія, а щось окреме й своєрідне, і таке розуміння підтримувалося наявністю там елементів автономії: окремих парламент, своє законодавство тощо. Власне, все це збереглося ще з часів перебування Фінляндії у складі Швеції. Чи варто окремо розповідати, як російська свідомість трактувала Україну та українців? Досить лише нагадати, як у 1917 році, коли постало питання тільки про автономію України у складі Росії, навіть такий російський українофіл, як академік Алексей Шахматов, вигукнув: «Non possumus!» («Ми не допустимо!»). Українська державність сприймалася тоді і сприймається зараз абсолютно більшістю населення Росії нині як щось еретичне, як

абсурд і невдалий анекдот, як протиприродний феномен. І вже тому накидати нинішній Україні фінляндські зразки є дуже недоречним.

У фінляндському випадку йшлося про бажані й небажані форми існування Фінляндії, у нашому ж ідеться (для Росії) про можливі форми ліквідації України як нації та держави. Такі наміри країни-агресора суттєво (якщо не сказати принципово) відрізняються від прагнень Москви в добу холодної війни позбавити Фінляндію деяких елементів міжнародної правосуб'єктивності, права на свій розсуд приєднуватися до тих чи тих міжнародних союзів (над усе оборонних!), підтримувати ті чи ті зовнішньополітичні ініціативи іноземних держав, висловлювати будь-які критичні зауваження на адресу східного сусіда тощо.



ФІНЛЯНДСЬКА ПРОБЛЕМА 40–70-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ Й НИНІШНЯ УКРАЇНСЬКА СИТУАЦІЯ НЕ ПОДІБНІ, ТАК САМО ЯК ФІНИ НЕ ПОДІБНІ ДО УКРАЇНЦІВ

Себто Фінляндія залишалася незалежною де-юре й де-факто державою з дещо обмеженими зовнішньополітичними правами (як і у випадку з Австрією). Однак навіть цей статус довелося всій фінській нації виборювати протягом довгих років, спираючись на загартовану в кількох визвольних війнах суспільну єдність і розуміння найвищих національних пріоритетів.

Фіни, маневруючи між двома світами в період їхнього гострого протистояння, зуміли звести радянські впливи у своїй країні до прийнятної символічних. Вони зберегли повноцінну внутрішню самостійність і не були окуповані, як Польща, Чехословаччина, Угорщина та інші. Також Фінляндія не поділила долі інших колишніх частин Російської імперії: Естляндії, Курляндії, Ліфляндії, Віленської та Ковенської губерній тощо. Як компенсацію за обмеження суверенітету вони дістали міжнародно визнаний нейтралітет.

Але, щоб адекватно зрозуміти принципову відмінність між «фінляндизацією» Фінляндії та «фінляндизацією» України, необхідно уважно придивитися до історії, а насамперед пере-



ФОТО: AP

Ігри миротворців. У випадку з Україною треба говорити не про можливу модель Фінляндії, а про де-факто нав'язувану нам модель Боснії і Герцеговини

дісторії явища, що позначається цим терміном. Передусім на історію фінляндсько-радянської боротьби. «Фінляндизація» стала своєрідним компромісом між Заходом, Сходом і самою Фінляндією, яка продемонструвала феноменальну стійкість і героїзм у захисті своєї незалежності, що справило враження навіть на Кремль. Як писав російський історик Борис Соколов: «Війна, що почалася між Радянським Союзом і Фінляндією наприкінці осені 1939-го, тривала три з половиною місяці й формально закінчилася перемогою Червоної армії. Однак у нашій країні про «ту війну незначущу» не полюбляють згадувати. Адже радянська перемога в ній виявилася страшнішою від багатьох поразок. Насправді сталінський Голіаф так і не зміг здолати фінського Давида».

Ні у війні 1939–1940 років (Зимова війна), ні у війні 1941–1944-го Фінляндія жодного разу не капітулювала, не вела «дивної війни» (як режим Турчинова, Яценюка, Порошенка), хоча й не мала помітної підтримки світової громадськості й великих держав. Вона спромоглася завдати Радянському Союзові цілу низку нищівних поразок, що призвело до великих утрат особового складу Червоної армії.

Фіни вміли демонструвати непохитність, коли йшлося про нахабні спроби Москви шантажувати цю країну, вимагаючи від неї передачі своїх територій СРСР. Зокрема, Фінляндія відкинула радянську пропозицію про «обмін» (навесні 1939-го) Карельського перешийка на вдвічі більший шматок дикої карельської тайги. На Карельському перешийку були заводи, електростанції, залізниці, а в тайзі — нічого. Як дотепно висловився російський письменник Ігорь Буніч: «Фінам запропонували обміняти 1 кг золота на 2 кг лайна». Фіни привчили Мо-

ску до своєї не поступливості й принциповості, погоджуючись на московські вимоги лише в крайньому випадку. Вже в наш час Вячеслав Молотов сказав: «Як милосердно ми повелися з Фінляндією. Ми були достатньо мудрими, щоб не окупувати її. Фіни нам цього ніколи не пробачили б... Вони вперті, надзвичайно вперті». Фінські політики були патріотами, загартованими у війнах за свою країну, які їм довелося вести у край несприятливих умовах.

Їхня непохитність врятувала Фінляндію після 1945 року, коли державі загрожував комуністичний переворот за зразком країн окупованої Радянським Союзом Східної Європи. Як писав фінський історик Оллі Вехвіляйнен: «Фінляндія не пішла шляхом ані Чехословаччини, ані Угорщини. Цьому на заваді стали дратівливий старий президент і парламентська більшість. Договір про взаємодопомогу (із СРСР. — **Авт.**) надав Паасіквіві потрібну опору для протистояння комуністам. За ним стояли система державної служби, збройні сили та більша частина поліції. Президент, сумновідомий своїм запальним темпераментом, гучним голосом і соковитою мовою, прогримів на адресу депутатів від ДСНФ (Демократичний союз народу Фінляндії, контрольований комуністами. — **Авт.**), аби вони уважно ознайомилися зі звітами про те, що сталося в Чехословаччині: «Таке не може статися у Фінляндії і не станеться, поки мене не застрелять. Право й порядок мають бути дотримані».

Назагал фінське суспільство було здоровим і сильним, влада патріотичною і некорумпованою, нація єдиною і згуртованою, незважаючи на наявність різних політичних сил (що цілком нормально для демократичної країни). Чи є все це в сучасній Україні? Для фінського суспільства «фінляндизація» не була й не могла бути вбивчою. А для українського? У нашому випадку треба говорити не про можливу модель Фінляндії, а про де-факто нав'язувану нам модель Боснії і Герцеговини, псевдодержави на Балканах, зліпленої з трьох частин: Республіки Сербської та мусульмансько-хорватської федерації. Саме таку нежиттєздатну конструкцію намагається створити в Україні Кремль, пхаючи до її складу свої озброєні анклавні «ДНР»/«ЛНР». Клаптиковість Боснії і Герцеговини нівелюється Європейським Союзом та США, клаптиковість України з «ДНР»/«ЛНР» у її складі всіляко посилюється Російською Федерацією. Яка вже там «фінляндизація»... У Фінляндії було б щось подібне, тільки якби Сталін запхав до її складу Карелію у вигляді «Фінляндської Демократичної Республіки» на чолі з членом Політбюро ЦК КПРС товаришем Куусініеном (якби Фінляндія на це погодилася...), з тамтешніми комуністичними збройними формуваннями, «карельським» чи федерівським НКВД, радянськими органами пропаганди тощо. Однак, незважаючи на весь національний сентимент фінів до етнічно спорідненої Карелії, їм вистачило мудрості й здорового глузду не спокушатися на фейкові проекти на кшталт «Карело-Фінської РСР». Чи вистачить Україні? ■

Генрік Мейнандер:

«Будь-який варіант нейтралітету України буде проросійським»

Спілкувався Віталій Рибак



Тиждень розмовляв із фінським істориком Генріком Мейнандером про відносини СРСР та Фінляндії після Другої світової, перспективи нейтралітету України та майбутнє нової холодної війни.

Чи існувала після Другої світової війни у Фінляндії якась альтернатива нейтральності?

— Було б не зовсім справедливо називати Фінляндію нейтральною в усіх сенсах слова. Вона прогнала два збройні конфлікти з Радянським Союзом, проте не була окупована Червоною армією. Попри те, вплив Москви був очевидним у її політиці 1940–1950-х років. Протягом цих десятиліть фінські політики не проголошували нейтралітету — лише акцентували на тому, що країна намагатиметься залишатись осторонь конфронтації світових сил: США та СРСР.

У 1948 році було підписано договір із Радянським Союзом, який зобов'язував Фінляндію протистояти всім спробам атакувати останній через її територію. Ось чому вона не була настільки нейтральною, як, скажімо, Швеція чи Швейцарія. Абсолютна нейтральність узагалі може існувати лише як концепт. У реальному світі ймовірність нейтралітету сильно залежить від географічного положення та політичного становища країни. А от від 1960-х років президент Кекконен уже говорив про нейтральність, хоча подвійні стандарти на користь Радянського Союзу все одно залишалися. Відносини двох держав були дуже заплутані — фінські історики досі працюють над їх аналізом.

Чи влаштувала Фінляндію така ситуація?

— Якщо заплющити очі на явні проблеми, котрі спричиняла така нейтральність, то угода цілком влаштувала Гельсінкі. Доки фіни не дратували Радянський Союз, їм дозволено було зберігати парламентський демократичний устрій, а також крок за кроком економічно інтегруватись із країнами Західної Європи. Цей процес відбувався дуже повільно через необхідність постійного узгодження з Москвою, але таки відбувався. Фінляндія була такою собі «темною конячкою» в холодній війні, адже не входила ні до НАТО, ні до Варшавського пакту. Фінам дозволили залишатись осторонь, бо з погляду Москви ми перебували на географічній периферії.

Ситуація влаштувала звичайних громадян, але негативно впливала на наш парламентаризм: деяким політичним силам ніколи не дозволяли брати участь у виборах. А от економічно Фінлян-

ФОТО: АНДРІЙ ГОМАКІН

дія розвивалася навіть динамічніше за решту країн Західної Європи. Швидко була проведена індустріалізація.

Чи спостерігаються наслідки дружби з СРСР у сучасному фінському суспільстві?

— «Дружба» все-таки не зовсім правильне слово, то було швидше взаємне прийняття безпекових потреб. З одного боку, Радянський Союз хотів гарантувати недоторканність Ленінграда, із другого — розумів, що окупація Фінляндії потребувала б забагато крові й зусиль. Таким чином, співпраця базувалася на результатах Другої світової. Якби Червоної армії таки вдалося окупувати нас, усе було б зовсім по-іншому. Отже, у риторичі політиків не було ніякої дружби.

Але комерційні відносини з Радянським Союзом усе-таки були потужними з очевидних причин. До початку 1980-х років саме на нього припадало 20% нашої зовнішньої торгівлі. Ми купували в СРСР енергоносії, а він у нас — готові споживчі товари. Це було для нас вигідно, проте водночас існувала вимога: не критикувати відкрито Москву в медіа та суспільстві. Вона підтримувала наших прорадянських лідерів, тому вони й залишалися при владі. Така політична культура дістала назву «фінляндизація». До кінця холодної війни багато сфер фінського публічного життя були цим явищем скалічені. Усі європейські сусіди заявляли, що Фінляндію досі тягне на дно ця традиція, що вона досі намагається не критикувати Росії.

Я належу до тієї групи людей, які вважають, що нам не вигідно критикувати РФ і зараз. Ми маємо довший кордон із нею, ніж будь-яка інша країна Європейського Союзу. У нас було кілька кривавих воєн із росіянами — і не хотілось би знову пережити цей досвід. Однак не забуваймо, що Фінляндія тепер член Європейського Союзу й тісно взаємодіє з НАТО. Наприклад, наша авіація інтегрована з повітряними силами Сполучених Штатів.

Чи могла б «фінляндизація» стати для України способом урегулювання конфлікту з Росією?

— Не думаю, що наш досвід можна експортувати в будь-яку іншу країну. Наші відносини з Росією тривають іще від XIX століття, коли Фінляндія, як і Україна, була частиною імперії. Проте нам вдалося зберегти наш суспільний устрій шведського типу. І потім, здобувши незалежність, фіни змогли її захистити.

Ті, хто пропонує Україні зараз шлях, яким колись пішла Фінляндія, мабуть, не розуміють, що ситуація тут зовсім інша. Усяк, хто знає, як мислять росіяни, скептично оцінюватиме перспективу того, що Росія хоч колись дозволить своєму сусідові стати нейтральним. Кожен крок назад супроводжуватиметься московським домінуванням, отже, будь-який варіант нейтралітету України буде проросійським. Якщо Україна хоче продовжувати рух у напрямку ЄС, ви повинні не припиняти рішучих дій, продовжувати боротьбу з корупцією і розвивати політичну культуру, у якій існував би плюралізм думок.

Отже, ми повинні й надалі співпрацювати з НАТО?

— Пам'ятаймо, що Фінляндія залишилась осторонь через своє географічне положення. Для вашої кра-

Генрік Мейнандер — фінський історик, журналіст і громадський діяч. Спеціалізується на історії Скандинавії, соціології та історії мистецтва. Є членом Королівської академії наук Швеції, лауреат премії «Фінляндія» 2007 року. Обіймає посаду професора Гельсінського університету. Автор численних книжок, присвячених новітній історії своєї країни, зокрема видань «Історія Фінляндії. Лінії, структури, переломні моменти» та «Фінляндія, 1944: війна, суспільство, настрій», що вийшли в українському перекладі.

їни це, очевидно, не варіант. Є дуже важливе питання: як переконати в разі нейтралітету Росію, що Україна не стане причиною конфлікту з НАТО в майбутньому? Не думаю, що це взагалі можливо. Але, якщо Київ захоче стабілізувати відносини з Москвою, він муситиме принаймні не говорити про членство в Альянсі так багато, як нині.

Ось тут ви могли б поглянути на приклад Фінляндії та Швеції. Ці країни технічно вже є його членами: наші оборонні системи синхронізовані, й Росія про це дуже добре знає. Але ми ніколи не вчиняли спроб оформити цей «шлюб» із НАТО офіційно, а Кремль, схоже, намагається вдавати, що ніякої співпраці у Фінляндії з Альянсом немає. І це нас влаштовує.

Однак є в Росії і досвід, набутий після ситуації з країнами Балтії. Росіяни запізно зрозуміли, що членство у ЄС іде пліч-о-пліч із безпековим питанням. Таким чином, було б нереалістично думати, що Україна набуде членство у ЄС, не ввійшовши до НАТО, так само як це не могло статись із Литвою, Латвією чи Естонією. Отже, хоча сучасна ситуація і створює багато проблем, я не вважаю, що правильним було б думати про нейтралітет.

«ТІ, ХТО ПРОПОНУЄ УКРАЇНІ ЗАРАЗ ШЛЯХ, ЯКИМ КОЛИСЬ ПІШЛА ФІНЛЯНДІЯ, МАБУТЬ, НЕ РОЗУМІЮТЬ, ЩО СИТУАЦІЯ ТУТ ЗОВСІМ ІНША»

Конфлікт між Росією та західними країнами часто називають новою холодною війною. Чи правильно це?

— Його справді можна так назвати, хоча підозрюю, що через кілька десятиліть він матиме іншу дефініцію. Сьогоднішня ситуація значно відрізняється від колишньої, адже під час холодної війни були дві чіткі ідеологічні альтернативи, які боролися між собою. Радянський Союз цілком справедливо трактували на Заході як загрозу через його військову силу та суспільну модель. Концепт «держави добробуту» натомість сприймався як вакцина проти комуністичної пропаганди.

Сучасна Росія аж ніяк не альтернатива нашим суспільствам. Навіть якщо вона веде війну в Україні — у чому немає жодних сумнівів — і діє агресивно, її військова сила (коли не брати до уваги ядерну зброю) не становить для Заходу загрози. РФ хоче створити враження, ніби є наддержавою, проте не здатна підтримати свої претензії ані військово, ані технологічно. Вона, звісно, буде супротивником США та їхніх союзників у майбутньому конфлікті, проте очолюватиме ту сторону барикад Китай. ■

Феодалі з передмістя

Денис Казанський

Бездіяльність місцевої влади змушує жителів міст — супутників Києва самовільно нищити паркані вчорашніх і нинішніх високопосадовців

Невеликі міста під Києвом давно вже перетворилися на спальні райони столиці. Відносна дешевизна житла, тиша, гарна екологія приваблюють київських яппі. Поза межі Києва перебираються як молоді люди зі скромними доходами, для котрих життя в ньому задороге, так і громадяни з великими статками, котрі охоче купують ділянки лісу й будують свої котеджі просто серед сосен. Добиратися з Вишгорода, Ірпеня чи Бучі в центр столиці не набагато довше, ніж із Троещини. Але ж атмосфера за містом куди приємніша.

Із першого погляду міста-супутники справляють приємне враження. Вони активно забудовуються. На акуратних вулицях чимало молодих мам із візочками. Новобудови та солідні котеджі подекуди видаються охайним куточком Євросоюзу. Але за всім цим зовнішнім спокоєм майже всюди хова-

ються феодалні порядки. Під Києвом добре жити, якщо ти багатий та успішний. Краще — якщо високопосадовець або олігарх. А от звичайним громадянам буває несолодко. Особливо, коли поруч із ними одного разу раптом починається нове будівництво, ліс перетворюється на майданчик робіт, а на звичному місці для прогулянок виростає паркан метрів 10 заввишки.

Такі історії не рідкість для будь-якого міста-супутника. Але особливо часто вони трапляються в Бучі та Ірпені, де місцеві мери влаштували справжню будівельну вакханалію. Тут свавілля забудовників набуває гротескних, карикатурних форм, гідних пера Ільфа та Петрова. Але над кричущим жлобством місцевих багатіїв добре сміятися збоку. І вже не так добре — місцевим жителям, яким доводиться стикатися з божевільям будівельних компаній.

Відео «атаки»
на паркан
Калетніки
дивіться тут



Штурми парканів. Колись поширена у столиці боротьба з незаконними забудовами поступово охоплює Київщину

Буча славиться своїми неймовірними парканами. Місцеві багатії досягли в їх спорудженні справжньої майстерності. Якби в Україні все зводили з таким ентузіазмом, вона давно вже закріпилася б у перших рядках всіх світових рейтингів. Та, на жаль, зазвичай висота огорожі зворотно пропорційна заслугам власника ділянки.

Найбільшій популярності зажив так званий паркан Бондика, фотографії якого грапляються в мережі найчастіше. Віктор Бондик, молодший брат колишнього народного депутата від Партії регіонів Валерія Бондика й директор держпідприємства «Укрхімтрансміак», оточив свою ділянку огорожею заввишки 13 м! Конструкція вийшла настільки монструозною, що біля неї полюбили фотографуватися прості смертні.

Виник такий велетень через курйозну історію. Поруч кілька років тому почалася незаконна забудова. Будівельники замість того, щоб змурувати котеджі, як було вказано в дозволі, звели багатоповверхівку, яка стала нависати над котеджем та ділянкою Бондика. Останньому це не сподобалося. Тож разом із сусіднім будинком зростав і його паркан. Як виявилось, стати жертвою беззаконня в Україні може й достатньо впливовий багатій.

Наприкінці серпня в Бучі розігралася інша скандальна «парканна» історія. У центрі її опинилася загорожа комуніста Ігоря Калетніка. Ще у 2012–2013 роках за допомогою шахрайської схеми тодішній перший віце-спікер Верховної Ради придбав та оформив на свого 92-річного дідуся Василя Кіргана частину лісу площею 15 га. Схема була досить проста. Спочатку ділянки по 10 соток безплатно відписали звичайним громадянам, а потім їх викупив нібито дідусь політика. Надавала їх Бучанська міськрада. Зрозуміло, люди, що виявилися власниками тієї землі, були підставними. Вони задалегідь погодилися отримати наділи за \$100, а потім переформити на Кіргана.

Навколо тих угідь Калетнік побудував величезний паркан, після чого володіння комуніста стали називати «другим Межигір'ям». Проте щастя колишнього віце-спікера тривало недовго. У 2015 році суд визнав схему незаконною і постановив повернути шмат лісу розміром 15 га державі. Ось тільки поставлений Калетніком диво-паркан нікуди не зник і стоїть на своєму місці, як і раніше. На якій підставі приватна споруда залишається на державній землі й перешкоджає місцевим жителям гуляти лісом, не зрозуміло. Але прибирати її ніхто не поспішає. А коли громадяни спробували демонтувати огорожу власноруч, до місця подій одразу примчала міліція, яка не дала їм цього зробити. Тож виявляється, що пройдисвіта Калетніка в країні немає, але паркан його живе, і людям ніхто не дає щодо цього жодних пояснень.

Розбирати паркан Калетніка жителі зібралися на День Незалежності. На заклик зібралося близько 100 осіб. Приїхав автокран, але до справи так і не взявся. Завадила йому міліція, яка охороняла колишні володіння Калетніка з небувалою ретельністю. З якої причини працівники МВС заважали демонтувати незаконну загорожу, ніхто так чітко й не сказав. Відразу мало не дійшло до бійки. Міліція в повній екіпіровці відтісняла людей досить грубо, і тільки камери журналістів утримували її від

ще жорсткіших дій. Проте через 15 хв після початку протистояння один телефонний дзвінок начальнику змусив правоохоронців відступити. Хто саме телефонував, так і залишилося таємницею.

Зрештою жителям Бучі вдалося частково розібрати паркан і демонтувати кілька секцій. Але без спецтехніки впоратися з таким господарством нереально. А техніку держава для зносу незаконних будівель Калетніка посилає не поспішає. Подейкують, що ділянка аж надто гарна. Недовго їй бути в державній власності. То навіщо ж прибирати такий красивий паркан? Адже проблема вирішена лише частково. Землю в Калетніка відібрали, але влада Бучі, що незаконно передала її экс-віце-спікеру, ніякого покарання не зазнала й надалі вчиняє схожі махінації.



**ГРОТЕСКНІ ПАРКАНИ, НЕЗАКОННІ ЗАБУДОВИ, ПОБИТТЯ — ТЕМНИЙ БІК ОХАЙНИХ КИЇВСЬКИХ ПЕРЕДМІСТЬ.
АЛЕ ПРО ЦЕ ВЛАДА ЗГАДУВАТИ НЕ ЛЮБИТЬ**

Влада Бучі — то окрема історія. Мер міста Анатолій Федорук беззмінно очолює його від 1998 року. За цей час він устиг двічі вступити до Партії регіонів і двічі вийти з неї, а також побути членом «Нашої України», поки вона була провладною політсилою. Разом зі своїм заступником Володимиром Карплюком Федорук створив компанію, яка досить швидко відхопила половину будівельного ринку Бучі й стала успішно продавати квартири в передмісті. Удвох мер та заступник швидко збили неабиякий капітал, записали бізнес на своїх дружин, а також вдали провели виборчу кампанію в Ірпені. У 2014 році на позачергових виборах Карплюк став мером цього міста, що по сусідству з Бучею. У травні він прославився на всю Україну завдяки своїй декларації. До неї Карплюк включив 67 власних квартир загальною площею близько 7 тис. м².

Активістів, які намагаються виступати проти Карплюка та Федорука і привертати увагу до беззаконня, періодично б'ють. 24 липня в Бучі завдали тілесних ушкоджень Олександрові Кулібачуку, дружина якого допомагала журналістам «Радіо Свобода» розслідувати діяльність мера Ірпеня. Невідомі напали на громадського діяча ввечері біля під'їзду. 8 серпня тітушки залізли крізь вікно в дім активіста Віктора Бархоленка, який боровся з вирубкою лісу. Чоловік був жорстко побитий просто у своїй спальні. Виконавців в обох випадках, зрозуміло, не знайшли.

От і виходить, що в чистих, по-європейськи буржуазних передмістях панують зовсім не європейські порядки. Луплять людей під Києвом зовсім як у Росії, де торік з активістами, що намагалися побачити дачі путінських чиновників, жорстко розправились тамтешні тітушки.

Гротескні паркани, незаконні забудови, побиття — темний бік охайних київських передмість. Але про це влада згадувати не любить. Бо важко звалити провину за все, що відбувається у столичному регіоні, на терористів. ■

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВЕРНІТЬСЯ ЗВЯЗОК



Путінський форпост у Британії

Едвард Лукас

Джеремі Корбін і його ілюзії щодо Америки, Росії та західної демократії



Небезпечний вибір. За словами британського прем'єра Кемерона, новий голова Лейбористської партії становить загрозу національній та економічній безпеці Сполученого Королівства

Джеремі Корбін — найлівіший в історії Лейбористської партії її очільник. Він може стати прем'єр-міністром Сполученого Королівства. Його застарілі й нереальні погляди на економіку досить тривожні. Але ще небезпечніша позиція в зовнішній політиці.

Якщо бути справедливим, значну частину його поглядів, коли брати їх поодиночі, можна обґрунтувати. Чимало прихильників Realpolitik прагнуть умиротворити Росію, пожертвувавши Україною. Ізраїльтяни самі нещадно критикують свій уряд. США зробили чимало помилок, і самі американці обурюються ними.

Але вибіркова ненависть до Америки й до кожного, хто дотримується американського проводу в справах світу, справляє на прихильників Корбіна надто великий вплив, який викривлює їхній світогляд. Порівнювати США з «Ісламською Державою» смішно. Сполучені Штати, якщо говорити просто, не стинають голови археологам, вважаючи їх ідолопоклонниками; не вбивають людей через їхню релігію; не змушують вдів і доньок до офіційно санкціонованого сексуального рабства. Більшість людей бачать цю відмінність. Містер Корбін — ні.

Західна демократія (всупереч палким, дарма що параноїчним поглядам табору Корбіна) загалом працює. Судді чесні. Опозиційних активістів не страчують у рутинному порядку. Служби безпеки не є політичними інструментами влади. Засоби масової інформації не зазнають цензури. Саме завдяки цьому західні країни (і не остан-

ньою чергою Британія) загалом досить популярні у світі. Люди частіше прагнуть приїздити в західні країни, що їх паплюжать корбіністи, і жити там, а не за режимів, які корбіністи шанують.

Однобічність світогляду Корбіна надто впадає у вічі, коли йдеться про Росію. Владімір Путін перетворив країну на живлену нафтою клептократію, де керують держиморди таємної поліції та їхні приятелі й утверджується дедалі лиховісніша ідеологія із суміші антизахідних поглядів, клерикалізму та націоналізму.

Якби взяти якогось ідеалістичного галасливого російського політика на кшталт Корбіна, він мав би на що нарікати у своїй країні. З більшості державних ЗМІ там сочиться настояна на ненависті мілітаристська пиха. Судова система — це лише оманлива подоба. Гомосексуалістів переслідують, антиклерикалістів маргіналізують, істориків цензурують. Грабунок приголомшує: у російського народу вкрадено сотні мільярдів доларів і зосереджено їх у темних закутках глобальної фінансової системи. Але такий політик не прожив би й тижня. Російський режим безсоромно авторитарний: критикам загрожують побиття, тюремні вироки, примусове психіатричне лікування, вигнання або (як моєму другу Борису Немцову) смерть.

Понад те, Росія — справжня імперія. Вона гнобить власні етнічні меншини, знищує їхні мови та культури. Викрадає людей в інших країнах, скажімо, естонського слідчого Естона Когвера, засудженого минулого тижня на сфальшованому судовому процесі до 15 років ув'язнення. А інколи просто вбиває своїх опонентів за кордоном радіоактивною зброєю, як-от Александра Літвіненка 2006 року в Лондоні. І нападає на інші країни, як нещодавно на Україну.

НА ДУМКУ БРИТАНСЬКИХ ЛІВИХ, УКРАЇНЦІ МАЮТЬ УСВІДОМИТИ, ЩО ЗАХІД — ЦЕ ОШУКАНСТВО Й ЗАГРОЗА, І НАВЧИТИСЯ ЛЮБИТИ СВОЮ ДОЛЮ В ЗАТІНКУ РОСІЇ

Усе це надуживання владою, які за звичайних обставин обурили б містера Корбіна. Але коли він дивиться на Росію, то ніби засліплений. Кремль протистоїть Заходу. Захід лихий. Отже, Кремль добрий.

Правда трохи складніша. Барак Обама прагне заборонити ядерну зброю. Росія не хоче. Вона регулярно нагадує світові, що має ядерний арсенал і готова використати його. Америка намагається зменшити свою військову присутність у Європі,

Росія швидко переозброюється, провадячи агресивні й приховані військові навчання з метою залякати сусідів. І вгадайте, через яку країну в Корбіна волосся стає дибки?

Нещодавно у Twitter я запитав Корбіна, чому його антиімперіалістичні почування не поширюються на розуміння таких країн, як Україна. Як неспростовно довів уже покійний видатний Роберт Конквест, колонізовані народи советської імперії страждали від такого несвітського варварства та утисків, із якими можна порівняти тільки найбрутальніші епізоди європейської колоніальної історії. Такі народи, безперечно, заслуговують не тільки на співчуття, а й на повагу, надто з боку тих, хто природно співчуває жертвам несправедливості.

Але корбіністи не мають співчуття до цих народів. На їхню думку, абсолютно в усьому винне НАТО, що розширилось і спровокувало Росію. Вони не розуміють, що такі країни, як Польща й держави Балтії, після краху советської імперії прагнули якомога швидше вступити до НАТО, бо боялися (як виявилось, слушно), що хто-небудь на кшталт Путіна колись керуватиме Росією. Росія залякує не тільки ці країни, а й позаблокові Швецію та Фінляндію, які тепер терміново вирішують, як і коли їм приєднатися до Північноатлантичного Альянсу.

Українці прагнуть свободи, справедливості, процвітання, гідності та пристойності, якими ми насолоджуємося на Заході. Для цього вони потребують членства в ЄС, щоб мати доступ до єдиного ринку й модернізувати своє державне управління, і в НАТО, щоб мати реальну безпеку. А на думку британських лівих, такі прагнення — непрощений афронт. Українці мають усвідомити, що Захід — це ошуканство й загроза, і навчитися любити свою долю в затінку Росії.

Як можна було б сказати новомовою Джорджа Орвелла, українці — ненарод, а Україна — некраїна. Моє запитання було незапитанням, тому Корбін досі не відповів на нього.

Звісно, у Лейбористській партії завжди була маргінальна група зацікавлених любов'ю до советів супутників. Вони декларували мотиви, що полягали у вірності ідеалам соціалізму та вдячності за советські жертви у війні. Але в темних закутках лейбористського і профспілкового рухів існували й інші, лиховісні зв'язки, живлені таємним фінансуванням й зумовлені співпрацею зі шпигунськими службами советського блоку, скажімо КГБ.

Ми не можемо знати, які таємні оборудки відбуваються ще й сьогодні. Але навіть побачена картина непокоїть. Дехто з любих друзів містера Корбіна теж не менш схиблений на антиамериканізмі, наприклад «Ліві» в Німеччині та СІРІЗА в Греції. Але найбільші шанувальники режиму Путіна в Європі походять із того краю політичного спектра, який чутлива свідомість обраного від іслінгтонського округу у Великому Лондоні Корбіна вважає вкрай огидним і до якого належать французький «Національний фронт», угорська расистська партія «Йоббік» тощо. Ці типи з дебелим карком і грубою мовою прагнуть здійснювати владу з путінською брутальністю. Тож гарних ви маєте друзів, Джеремі Корбін. ■



К Н И Г А Р Н Я

21–26 вересня

чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

21 вересня, 18:00 — зустріч із Мирославом Дочинцем. Видавництво «Клуб Сімейного Дозвілля».

22 вересня, 18:00 — презентація книжки вибраної поезії Олександра Ірванця «Санітарочка Рая». Видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА».

23 вересня, 18:00 — презентація роману Олега Криштопи «Жах на вулиці в'язнів». Літературна агенція Discursus.

24 вересня, 18:00 — Євгенія Кононенко. Презентація книжки «Останнє бажання». Видавництво Анетти Антоненко.

Київ (вул. Спаська, 5):

25 вересня, 18:00 — презентація книжки Богдана Ославського «Льонтом. Дороги і люди». Літературна агенція Discursus.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

24 вересня, 18:00 — презентація роману Вікторії Гранецької «Щасливий».

Харків (вул. Сумська, 3):

22 вересня, 19:00 — дискусія «Машина часу, або Як змінюються настрої у книгах». Модератор Валерій Бартенєв.

26 вересня, 15:00 — перегляд виступу Стіва Джобса перед студентами Стенфордського університету та його обговорення. Робоча мова англійська. Модератор Микола Хижняк.

26 вересня, 18:00 — презентація книжки Любові Якимчук «Абрикоси Донбасу». Спільно з Видавництвом Старого Лева.

Тернопіль (вул. Валова, 7–9):

22 вересня, 18:30 — презентація книжки Ніни Фіалко «Коли брати стають ворогами». Видавництво «Богдан».

Інформацій партнер

Тижень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Життя під капітальним контролем

Як сучасне суспільство може функціонувати без звичного комфорту та зручностей

20 вересня греки знову голосуватимуть на виборах. Востаннє вони обирали новий уряд у січні, а в липні голосували на референдумі. Цього року країна зазнала економічних потрясінь навіть сильніших, ніж минулого: дійшло аж до запровадження банками обмежень на зняття готівки. Хоч би який був результат голосування, ситуація у греків навряд чи поліпшиться. Але вони якось тримаються — обмежені в коштах, але багаті на вигадки.

У численних родинах великі суми тримали «в панчосі». Ця практика збереглася ще з часів суворого валютного контролю — від 1970-х. «Гроші під матрацом дають мені відчуття безпеки», — каже пенсіонерка Діна Ефтіміу. Щоправда, тепер частіше обкрадають квартири, але поліція не називає статистики таких злочинів; за деякими оцінками, вона зросла приблизно на 15%. Те, що цифра не вища, свідчить: греки вчать ся краще ховати свої заощадження. Хтось їх навіть замурує. Дефіцит готівки, який зберігається й досі, змусив понад 1 млн осіб (серед яких і Ефтіміу) купувати в кредит. «Я ніколи не мала банківських карток, бо не хотіла залазити в борги, — каже вона. — Тепер можу розраховуватися в супермаркеті картою і заощаджувати готівку».

Для дрібних бізнесменів, багато з яких уже постраждали від кількарічного падіння продажу, валютні обмеження можуть виявитись останнім ударом. Виробникам важко отримати дозвіл на імпорту сировини, а постачальники з-за кордону вимагають тепер оплати авансом. Банківські позики доступні лише великим компаніям, як стверджує Адамантиос Паппас, власник підприємства з виробництва пластику, котрий продовжив вимушене літнє закриття з чотирьох тижнів іще на півст. «Я взагалі думаю згортати бізнес», — додає він.

Брак роботи — постійна проблема. У Греції безробітних 25%, а близько 75% із них не задіяні вже понад рік. Сула Роману працювала прибиральницею неповний день, відколи три роки тому втратила роботу в крамниці взуття. Вона сама виховує семирічну доньку Марію і купує одяг для неї на відкритому базарі в Панорму — населеному середнім класом афінському районі, який із кожним роком кризи стає дедалі похмурішим. Вона підшукує пару дешевих джинсів, а затим ретельно перебирає стоси контрабандного китайського товару на лотках. «У мене лише €30, щоб зібрати Марію до школи, — скаржиться жінка. — Якщо не вдасться, доведеться сходити ще на церковний секонд-хенд у неділю».

Тісні родинні зв'язки й той факт, що багато греків володіють житлом, допомагають їм упоратися з економічними негараздами. І все-таки люди, які раніше



Економія на всьому. Люди, які раніше були забезпеченими, зараз, після зменшення зарплат і пенсій, називають себе «новими злидарями»

були забезпеченими, зараз, після різкого зменшення зарплат і пенсій, називають себе «новими злидарями». У плані обсягу виробництва Греція відкотилася на позиції 15-річної давності. Державний службовець з Афін Маноліс Панайотакіс, який пішов на пенсію на самому початку кризи, розповідає: «Ми у 2009-му готувалися до періоду затягування пасків після кількох років буму. Але рецесія ніяк не закінчувалася». Його пенсію урізали більш ніж на 40%. Панайотакіс та його дружина нещодавно вирішили замкнути свою афінську квартиру й переїхати до будинку в селі на Криті — своїй батьківщині. Панайотакіс хоче перебрати на себе догляд за великою родинною плантацією оливкових дерев. Каже, що до цього кроку змушує страх перед підвищенням податків на нерухомість і перспектива нових урізань пенсій. «А так ми зможемо й далі заробляти на життя, навіть якщо політика піде зовсім не туди, — пояснює він. — Оливкова олія — товарна культура, на неї завжди буде попит».

ОСТАННЯ НАДІЯ

Його дружина Антула визнає, що важко буде покидати онуків і друзів у столиці. «Коли економіка розвернеться, ми знову приїдемо сюди», — каже вона більше з надією, ніж з упевненістю. За рівня безробіття, не баченого за останні півстоліття, багато грецької молоді погоджується на низькооплачувану

роботу за кордоном. За останні чотири роки виїхало понад 100 тис. освічених хлопців і дівчат, головню до Британії та Німеччини.

Порівняно з досвідом тих греків, що вирушали на заводи ФРН як гастарбайтери в 1950–1960-х роках, нова хвиля трудової міграції спокійніша завдяки правилам ЄС, які гарантують право на проживання і працю. Але вона йде знайомим шляхом: перші переселенці у великих містах на зразок Гамбурга й Лондона засновують для своїх співвітчизників мережі, якими потім користуються всі, хто прибуває пізніше.

Інженери та айтішники часто роблять вибір на користь кількарічних контрактів у країнах Перської затоки. 33-річний Дімітріс Агулідіс, спеціаліст із програмного забезпечення, два роки тому влаштувався на роботу в Дубаї, але все ще не почувався вдома. «Моя дівчина переїхала до мене і знайшла непогану роботу в сфері маркетингу, але їй не сподобався спосіб життя. Вона повернулася до Афін і сидить без роботи, — розповідає він. — Я хочу побути тут довше й назбирати грошей, щоб відкрити власну компанію, коли економіка Греції почне одужувати. Колись же це станеться».

Для греків, які лишаються на батьківщині, життя важке, навіть якщо вони мають місце праці. 31-річний вчитель математики, котрий знайшов додаткову роботу охоронцем (коли його зарплату в школі урізали на третину), переселився до батьків. «Дивне відчуття — знову повернутися до кімнати, де жив у дитинстві. Але я не можу виїхати, залишивши старих батьків самих», — ділиться думками він. Останній пакет фінансової допомоги для Греції, домовленості про

який було досягнуто в липні, й надалі випробовуватиме життєздатність її громадян. У жовтні повернеться непопулярний податок на нерухомість, за яким почнеться новий виток скорочень пенсійних виплат. Заплановано й інші урізання бюджетних видатків. Багато лікарів бояться дефіциту медикаментів.

ДЛЯ ДРІБНИХ БІЗНЕСМЕНІВ, БАГАТО З ЯКИХ УЖЕ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД КІЛЬКАРІЧНОГО ПАДІННЯ ПРОДАЖУ, ВАЛЮТНІ ОБМЕЖЕННЯ МОЖУТЬ СТАТИ ОСТАННІМ УДАРОМ

Але загальний настрій не назвеш безпросвітню похмурим. Допоміг вдалих туристичний сезон. Зароблені на островах гроші повертаються до материкових міст, щоб допомогти перезимувати. Фінансування ЄС для стартапів дає роботу десяткам молодих підприємців, особливо дипломованим фахівцям із комп'ютерних наук, навіть якщо прибутковими стануть лише кілька проектів. Невтомна волонтерська громада забезпечує персоналом сотні благодійних кухонь в Афінах та інших містах. Добродійні організації забезпечують готовими обідами тисячі школярів, які інакше сиділи б голодні. Загартовані бідною «ветерани» давніших важких періодів, як-от пані Ефтіміу, кажуть, що це для них майже задоволення — пережити нинішній, легший варіант. «Не триватиме ж так вічно, — каже жінка. — Греки завжди знаходили вихід». ■

Єдина різниця з домом — пробудження на іншому континенті

KLM презентує новий Світовий бізнес-клас. Особливий дизайн у голландському стилі ідеально підкреслює комфорт, індивідуальність та особистий простір. Повністю розкладне крісло зі спеціальною персональною системою для розваг передбачає 207 см горизонтального простору. Увага, з якою наш персонал ставиться до кожного пасажера нового Світового бізнес-класу, подарує вам відчуття домашнього комфорту та затишку. Ви нібито вдома. Але є одна деталь — ваш дім не перенесе вас в іншу частину земної кулі. А ми можемо!

www.klm.ua
 1-800-4KLM

KLM
 WORLD BUSINESS CLASS

ПОЛІТ ЯК НАТХНЕННЯ

Досі «зроблено в Китаї»

Піднебесна залишається світовим лідером за обсягами виробництва

Поміж усього галасу про високі технології та перехід до економіки послуг легко забути, що сучасна китайська економіка збудована на потузі міцного й часто низькотехнологічного виробничого сектору. Нині загалом вважається, що виробництво переживає проблемний період. Фабрики згортаються, затрати на персонал зростають, а робочі місця повертаються до Америки. Кажуть, що конкуренти на зразок Німеччини обходять Китай завдяки застосуванню робототехніки.

Офіційний Пекін реагує на це єдиним відомим йому способом. У травні керівний орган КНР—Державна рада—ухвалив «Made in China 2025». Це витратний план, який за допомогою розпоряджень, субсидій тощо повинен переконати виробників модернізувати підприємства. Як передбачено в ньому, до 2025 року Китай має стати зеленою та інноваційною «світовою виробничою державою».

Піднебесна вже й так на першому місці за випуском продукції; на неї припадає майже чверть доданої вартості, створюваної світовим виробництвом. Дослідження професора Морріса Коена з Вортонської школи бізнесу свідчить, що країна має провідні позиції в багатьох галузях промисловості, а «решоринг до розвинутих економік не відбувається у великих масштабах». І навіть якщо певні виробництва й «переселяються» в інші держави, де вони будуть ближче до споживачів, Китай усе одно залишається центром мережі, відомої як «Фабрика Азія». Вона має першокласну інфраструктуру та величезну працювиту і кваліфіковану армію робочої сили. Попри зростання оплати праці, продуктивність у Китаї набагато вища, ніж в Індії, В'єтнамі та інших країнах-конкурентах, і, за прогнозами, зростатиме на 6–7% щороку до 2025-го.

Виробництво майже повністю зосереджено в руках приватних компаній, як китайських, так і іноземних. Їх, на відміну від державних, чиновники не змушуватимуть робити не вигідні інвестиції. За словами Марджорі Ян, директора мультинаціонального виробника текстилю Esquel, державні субсидії—це, звісно, добре, але вони впливають на інвестиційні рішення: «Уряд любить фінансувати блискуче «залізо» та робототехніку, але не дає грошей на програмне забезпечення й аналіз даних, необхідний для його належного використання». І в будь-якому разі більшість приватних

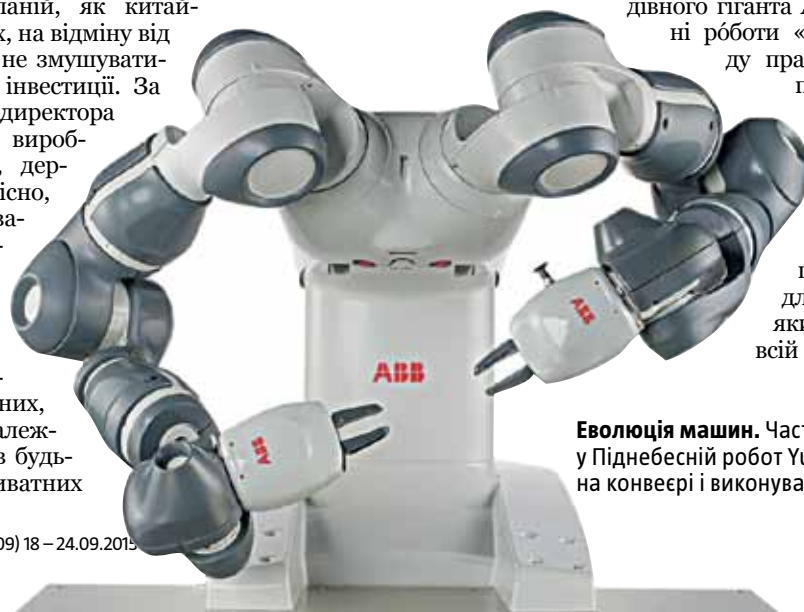
фірм уже впроваджує інновації підвищеними темпами без нагадувань держави.

Майкл Макнамара, керівник великої американської компанії Flex, каже, що виробничі цикли значно пришвидшилися. Підприємства в Китаї колись працювали на експортні ринки, а зараз перебудовуються з прицілом на місцевий, який переживає справжній бум. Вони розважливо інвестують у автоматизацію, підготовку кадрів та нові методи. У цьому процесі, за його словами, Китай «перетворюється зі світового локомотива на справжнього новатора».

Ірландський підприємець Лайсм Кейсі, який пропрацював у китайській переробній промисловості два десятки років, вважає, що ланцюги постачання для виробництва зазнають «величезних інновацій». РСН, його компанія у місті Шеньчжень, управляє ланцюгами постачання й допомагає нині іноземним виробникам із дизайном та адаптацією під масового споживача. Ця приватна фірма, яка торік отримала понад \$1 млрд доходу, пересилає до 10 млн комплектуючих щодня й відправляє щороку товарів на \$10 млрд.

Виконавчий директор банку Barclays Кірк Ян вважає, що сектор продукування переходить зі стану «зроблено в Китаї» до стану «зроблено Китаєм». У 1980–1990 роках більшості підприємств належали фірмам із Тайваню (як-от Foxconn) або Заходу (як Flex). Він прогнозує, що дедалі більше в цьому секторі переважатимуть китайські компанії. Тайвань колись панував на ринку компонентів для високоякісної електроніки. Але зараз, на думку Яна, відмінну якість забезпечують багато китайських виробників комплектуючих, наприклад BYDE, підрозділ виробника електромобілів BYD.

Китай—найбільший у світі ринок промислової автоматичної й роботів. Ульріх Шпісгофер, генеральний директор швейцарського машинобудівного гіганта ABB, вважає, що новітні роботи «ушляхетнюють природу праці», покращуючи безпеку й усуваючи необхідність піднімати тяжкі вантажі. Місцеві інженери ABB розробили «китайського дракона»—робота, спеціально призначеного для комп'ютерної галузі, який добре продається по всій планеті. У багатьох га-



Еволюція машин. Частково спроектований у Піднебесній робот YuMi може працювати на конвеєрі і виконувати делікатну роботу

люзях Китай усе ще вчиться у світу, кажуть інженери, але його електроніка настільки прогресивна, що тепер «світ учитися в Китаю».

Шпісгофер вважає, що Китай повинен продовжувати випуск роботів на кшталт YuMi, який частково був спроектований тут. Ця недорога розробка із двома руками може безпечно працювати поруч із людиною на конвеєрних стрічках і здатна виконувати делікатну роботу, наприклад перевіряти телефони на наявність подряпин. На своєму заводі в Шанхаї АВВ переходить цього місяця до масового випуску YuMi.

Очільник компанії Foxconn Террі Гоу заявляє, що за п'ять років 30% робочої сили на його виробництві, яка виконує наймаруднішу роботу, замінять роботи, тож люди зможуть зайнятися чимось вартіснішим. Ця надзвичайно новаторська фірма, котра володіє багатьма американськими патентами, сама будує всю свою автоматичну техніку. Провідні позиції дають виробникам змогу втримувати найкращих клієнтів. Чимало постачальників світового виробника спортивного одягу Nike перебазувалися до дешевого В'єтнаму, але для Nike усе ще надходить 30% компонентів із «материка». Головний операційний директор компанії Ерік Спранк шукає постачальників, здатних розробляти новітні технології, які можуть надихати на створення нових продуктів.

У НАС Є ПЛАН

А що ж урядовий план «Made in China 2015»? Він може успішно виконати скромніші зі своїх завдань, вважає Стівен Даєр із консалтингової компанії Bain. Його безпосередні цілі — покращити якість, продуктивність та оцифрування, а також розширити застосування машин із числовим програмним керуванням. Усе це, як стверджує фахівець, уже широко застосовують виробники світового класу в інших країнах. Вимоги щодо інвестицій у такі зміни можуть і справді допомогти китайцям, які відстають, їх наздогнати. Китайські органи державного планування, окрім того, хочуть допомогти компаніям здійснити стрибок на передній край технологій. Серед їхніх планів — курс на заохочення переходу до робототех-

ніки, тривимірного друку та інших передових розробок. Але підприємства інвестуватимуть в інновації лише тоді, коли це буде виправдано з комерційного погляду. «Нав'язувати щось таке компаніям не можна, — каже Даєр. — Вони просто того не робитимуть, якщо це буде нераціонально».

Хороший приклад — візит на звичайну фабрику у звичайному місті. Завод Guangneng Rongneng Automotive Trim Company в місті Чунцин не назвеш новомодним підприємством. Куди не глянь, височіють гори матеріалів і деталей. Завод, який належить приватній фірмі, виробляє литі й зварні автомобільні частини, здебільшого для бренду Ford. Як каже операційний директор Чень Ган, заробітна плата зросла настільки, що він змушений пропонувати сезонним робітникам стільки само, скільки вони отримували б у Шеньчжені.



ДЕРЖАВНИЙ ПЛАН «MADE IN CHINA 2025» ЗА ДОПОМОГОЮ РОЗПОРЯДЖЕНЬ, СУБСИДІЙ ТОЩО ПОВИНЕН ПЕРЕКОНАТИ ВИРОБНИКІВ МОДЕРНІЗУВАТИ ПІДПРИЄМСТВА

Він показує нам новенького робота АВВ по один бік проходу, який виготовляє складні деталі для панелі приладів. По другий стоїть робот виробництва китайської компанії Кеїє, якому далеко в діапазоні операцій і точності до імпоротної моделі, але він коштує лише третину її ціни. А велика частина роботи на підприємстві виконується й виконуватиметься вручну. «Китай рухається в цьому напрямку», — мовить менеджер, указуючи на роботів, але темпи запровадження на кожному заводі свої.

Завдяки курсу лібералізації Ден Сяопіна, а потім вступові Китаю до Світової організації торгівлі вітчизняні виробники перетворилися на локомотиви експорту. А оскільки експортерам доводиться конкурувати на глобальному ринку, слабкі й непродуктивні, тобто більшість державних підприємств, опинилися за боргом. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЕКТ



із Данилом Мокриком

Щосереді о 23:00

zik



Норман Наймарк:

«Путінські атаки на кримських татар є воєнними злочинами»

Спілкувалася
Ганна
Трегуб

Професор Стенфордського університету, історик Норман Наймарк розповів *Тижню* про пропаганду та політичні маніпуляції як чинники геноцидів у ХХ столітті, примусові переселення в Європі, а також про репресії проти кримських татар як частину військових злочинів РФ.

Геноцид вірменів та виселення анатолійських греків передували розпадові Османської Порти й розбудові сучасної Туреччини. Чому ви наголошуєте на цих подіях і чим саме вони особливі для нашого розуміння феномену геноцидів у ХХ столітті?

—Книжка, над якою я нині працюю (вона має з'явитися друком навесні чи влітку наступного року), називатиметься «Світова історія геноцидів». Геноцидів як явищу приблизно 3 тис. років: уже стільки часу цей злочин так чи так присутній в історії людства. Це не ключове зло людської природи, але постійно стається так, що різні спільноти пригнічують меншини або тих, хто є для них іншими з низки причин, прагнучи їх ліквідувати. Геноциди ХХ століття починаються не з переслідування вірменів, а зі знищення етнічних груп намаквва й гереро в Німецькій Південно-Західній Африці колоніальними військами Німецької імперії в 1904–1907 роках. Наступним є геноцид вірменів наприкінці існування Османської імперії. Усе це тягнеться до нашого часу—до геноцидів у Дарфурі,

Руанді та в інших куточках планети. Чому так відбувається? В історії людства є різні періоди. У ХХ столітті спостерігаємо те, що можна назвати зростанням расистської думки, й розвиток сучасних країн. Расизм укупі з націоналізмом у руках осіб, які не гребували застосуванням сили до опонентів, збурих глибокий ресентимент проти «чужих», зокрема євреїв, циган, українців та ін., із намаганням будь-що ці групи знищити. За дефініцією ООН від 1948 року, такі дії є геноцидом.

Геноцид вірменів та виселення греків відбулися задовго до Атаатюрка, батька сучасної Туреччини. Йдеться про частину ширшої історії пізньої Османської імперії під владою молодотурків. Лідери цієї політичної організації Талаат-паша, Енвер-паша та Джамал-паша зі своїми соратниками 1915 року, після виходу держави з Першої світової війни, намагалися всіляко вберегти її від розпаду. Найбільшим їхнім супротивником тоді була Росія, котра підтримувала вірменів у прагненні вибороти собі автономію в складі Порти. Такі дії були трактовані молодотурками як загроза існуванню імперії. Власне, ще однією загрозою, на їхню думку, були британці, котрі по закінченні війни на правах переможців накиннули туркам умови дотримання особистих і громадянських прав вірменів—османських громадян. Частина їх до того справді шукала захисту в Заході, бо їхня національна громада кілька разів ставала об'єктом вла-

штованих турками погромів та вбивств. Усе це разом підіграло градус злоби й ресентименту молодотурків. Перше, до чого вони вдалися на зламі 1914–1915-го, було виселення кількох тисяч вірменських інтелектуалів та інтелігентів зі Стамбула. Далі хмари почали згущатися: депортації перейшли у винищення вірменських чоловіків, а жінок і дітей витіснили в пустелю на території Месопотамії (сучасні Сирія та Ірак). Коли засланці почали там масово гинути, лідери молодотурків вирішили ніяк не зараджувати цьому лихові. Вони наполягли, щоб усі вірмени були виселені, й не звертали уваги на факти смертей. Навіть коли посол США Генрі Морґентау особисто пішов до Талаат-паші й зауважив, що десятки тисяч людей конають і з цим треба щось робити, той відповів, мовляв, вірмени самі винні, тож це їхня власна проблема й нехай собі гинуть. Точна кількість жертв серед депортованих невідома. Її обраховують у межах 1 млн осіб. Самі вірмени кажуть про 1,5 млн. Ми говоримо про геноцид, бо тодішній турецький уряд створив умови для загибелі цих людей, добре знаючи, що вони не виживуть, і не зупинився у своїх діях.

Під владою османів вони жили в так званих мілетах—етнорелігійних громадах. Могли займатися бізнесом, торгувати, сповідувати свою релігію. У другій половині XIX століття ця система поспалася, а на початку XX почалися вірменські погроми. Усе це тому, що вірмени мали наміри вийти зі складу Османської імперії і зверталися по допомогу й захист до всього світу, а це туркам вельми не сподобалося. Результат вилився у страшну катастрофу.

Чи можна відшукати в усіх актах геноциду XX століття, від дій Німецької імперії до різанини в Дарфурі, спільні риси? Які саме?

—Якщо подивитися на винищення нацистами євреїв упродовж Другої світової війни, то це була реакція не лише проти них як інших, а й проти космополітизму. Спільне в усіх випадках те, що йдеться про усвідомлене рішення керівників тієї чи тієї держави вдатися до вбивств, тобто геноциду, заради власної мети. І в усіх випадках винні намагаються знайти виправдання. Погляньмо на українців: у 1930-х роках Сталін дійшов висновку, що поляки можуть вдертися на територію СРСР і серед українців є достатньо тих, хто підтримає їх проти росіян. Візьмімо ту ж таки Югославію—Милошевича й сербів. Я достатньо часу провів на Балканах, щоб зрозуміти глибочену історію ресентименту, який відчувають одні до одних боснійці-мусульмани, серби та хорвати. Це почуття залишалося доволі приглушеним, що давало їм змогу мирно співіснувати десятиліттями після Другої світової. Але воно вибухнуло, коли Милошевич переконав сербів, що боснійці-мусульмани—то їхні жакливі вороги. Щось подібне трапилося у Хорватії, де хорвати почали вбачати в сербах своїх недругів, людей страшних і підступних. Без таких політичних маніпуляцій геноцид неможливий. Для цього потрібні централізовані держави у стані ворожнечі та збройні сили. У людській історії часто траплялося таке явище, як погроми. Подекуди це було спонтанно, згадаймо Російську імперію в XIX столітті, де переслідували євреїв. Але погроми й геноцид не те саме. В останньому величезну роль відіграє держава, котра всляко сприяє репресіям і знищенню однієї частини свого суспільства, запевняючи інші, що на те

є причини. В усіх ситуаціях такого штибу йдеться про політику та політичних лідерів: вони можуть зупинити масові убивства, залишатися щодо них індиферентними або ж їх скоювати. У випадку геноцидів ці злочини завжди на совісті політиків.

Окрім політичних режимів та їхніх жертв є ще й суспільство. Чи залежить розгортання геноциду від його реакції?

—Це надзвичайно важливе питання. Щоразу йдеться про випадок пропагандистської експлуатації найнижчих людських інстинктів задля того, щоб зацькувати, розбурхати ненависть і зрештою витіснити групу населення, на яку спрямовані репресії. Так трапляється щоразу, коли йдеться про голодомори. Люди вразливі до пропаганди, особливо у скрутні часи економічної кризи та соціального напруження. Їх легко активізує ідея, що в їхніх бідах винні інші. Найкласичніший приклад—геноцид євреїв, яких звинувачували нацисти. У Руанді в усіх бідах хуту винні були тутсі. Тамтешнє політичне керівництво приймало рішення використати такі настрої, розпалити їх, щоб більшість суспільства почала вбивати. У випадку Сталіна також йдеться про пропаганду, але не забуваймо, що він діяв в умовах поліцейської держави. Пропаганду тоді використовували як спосіб виправдати скоєне, тобто колективізацію та винищення українських селян. Її масштабно поширювали медіа, хоча вона не містила чогось такого, що розпалювало б ворожість до українців. Геноцид, до якого вдався генералісимум, відбувся завдяки поліцейському апарату, що передбачало значно менше залучення суспільства, ніж в інших випадках. Та, навіть попри це, у сталінських репресіях було задіяно сотні тисяч осіб. Отже, якщо ми говоримо про геноцид, то ступінь залучення соціуму в кожному конкретному випадку інший.

Злочини нацизму, зокрема Голокост, засудив Нюрнберзький трибунал. Сталін був керівником СРСР, країни, що перемогла у Другій світовій війні, тому жодного судового процесу, який дав би справедливую оцінку його геноцидам, депортаціям цілих народів чи іншим злочинам, не відбулося. Чи можливий нині бодай символічний суд у справі злочинів більшовизму та комунізму і хто став би його ініціатором?

—Символічним судом нині є сама історія. Не так уже багато існує юридичних можливостей для процесу, про який ви запитуєте. Після падіння СРСР радянський дисидент Владімір Буковскій із великим старанням намагався зібрати своєрідний Нюрнберзький трибунал для Сталіна й більшовицької системи. На той момент була надія, що її таки буде юридично засуджено. Буковскій мав багато документів щодо злочинів радянського режиму, значну частину яких на Заході було опубліковано, але йому не вдалося залучити

Норман Наймарк — професор Стенфордського університету, провідний фахівець з історії радянської доби. Вивчає постання більшовизму, виникнення комуністичних режимів у Східній Європі, націоналізм в СРСР, роль Східної Європи у Другій світовій війні, російські та польські революційні рухи, етнічні чистки та геноциди. Автор книжок «Геноциди Сталіна» (2010), «Вірменський геноцид: Нові дослідження, нове розуміння» (2010). Його перу належать новаторські розвідки «Росіяни в Німеччині: Історія радянської окупаційної зони, 1945–1949» (1995) та «Вогонь ненависті: Етнічні чистки в Європі у XX столітті» (2001).

до участі в юридичній судовій процедурі росіян. До Сталіна мають пістет не всі жителі РФ, сьогодні таких близько 45–50%. Хоча її нинішня політична влада, яка стає дедалі авторитарнішою, та мас-медіа разом із пропагандою негативно ставляться до Заходу і вважають, що той усіляко намагається їх побороти. У таких умовах судовий процес над Сталіним і сталінізмом у будь-якій європейській країні буде розглянуто як іще одну з віх антиросійської діяльності. Посприятти бодай якось засудженню сталінського режиму може організація «Меморіал», якій в РФ ведеться щодень важче. Вона не може одержувати закордонну матеріальну підтримку, не будучи звинуваченою на батьківщині у шпигунстві на користь іноземної держави. Так, ця організація є лишень кущою людей, але те, що вони не припиняють публікувати архівні документи й дослідження про сталінські злочини, справляє свій ефект. Досі в Росії діє кілька хай і маленьких, але повноцінних радіостанцій, які доволі чесно розповідають про злочини сталінізму. Установлення справедливості в цьому випадку — функція не суддів, а істориків, які мають належно робити свою справу. Та й серед них самих досі бракує сталого консенсусу щодо того, чи є діяння Сталіна геноцидом. Частина моїх колег не погоджується з таким твердженням.

Історія масових переселень певних етнічних груп стосується не лише кримських татар або чеченців, депортованих Сталіним, а й німців, поляків та українців, примусово вивезених із територій, на яких вони мешкали, в результаті встановлення нових державних кордонів після Другої світової війни. Чи можна було обійтися без таких дій?

— Ці масові депортації, як на мене, не мали достатньої причини. Як і чие-небудь бажання мати етнічно чисту Туреччину, Польщу чи Україну. Погляньте на Львів, де в повітрі розлито дух багатонаціонального міста. Ті, хто тут жив, від українців до вірменів і австрійців, не змішувалися, мали свої економіки, церкви, міські райони. Знаєте, так чудово бачити все це різноманіття в архітектурі, залишене ними, але надзвичайно боляче, що хтось колись вдався до своєрідної гомогенізації тамтешніх мешканців. Це те, що штучно трапилося на багатьох теренах Східної Європи. Етнічні чистки, вбивства, вигнання людей із їхніх домівок — це страшні речі.

По встановленні миру після Другої світової поляки й чехи дістали від союзників неписаний дозвіл виселяти німців. Мало хто тоді переймався долею цього народу. Їх вигнали з обжитих місць у дуже жорсткий спосіб. В одній зі своїх книжок я пишу, що йдеться про етнічні чистки, хоч ані польським, ані чеським та німецьким історикам це не подобається. Німців позбавили їхніх домівок, багато хто був убитий. Кажу про одну з наймасовіших депортацій у Європі, бо ж йдеться про переміщення від 11,5 млн до 20 млн осіб. На територіях, які були зачеплені цими виселеннями й Голокостом, нині знайдуться одиниці німців і майже жодного єврея. Ганьба, тому що обидва етноси мешкали там століттями.

Друга частина історії, про яку говоримо, стосується українсько-польських проблем. Комуністична влада Польщі й Сталін уклали договір про великі зміни у структурі населення, репатріацію. Поляки жили на сході колишньої Речі Посполитої віками, не були чужі ані у Вільнюсі, ані у Львові. Проте їх силою змусили спакувати валізи й переселитися до Польщі. Так

сталось з батьком моєї дружини, родину якого було відправлено з містечка під Львовом до силезького Гнаденфельда (нині село Павловички. — Ред.), звідкіля раніше вивезли німців. На той самий час припадає виселення українців до Північно-Західної Польщі, тобто операція «Вісла»: їм відвели місця, щойно покинуті німцями, куди так само переїздили й поляки.

Сьогодні на теренах, про які кажу, відновлюється інтерес до тих, кого виселили. Зокрема, в Польщі — як до німців, так і до євреїв. Поляки та чехи таким чином хочуть повернути минуле, яке примарується їм сьогодні. У Вроцлаві відбудовують німецькі пам'ятки. Ніхто не хоче жити разом із примарами, натомість усі бжають повернення живих людей. Тож не дивно, що в Україні переймаються кримськими татарами, етносом, який пережив депортацію і якому вона може загрожувати нині.

Сталінські депортації кримських татар і чеченців у наш час продовжилися двома конфліктами в Чечні, анексією Криму та війною з Україною, до яких усюди причетна РФ. Що потрібно тримати в полі зору, аби в теперішніх умовах не дати дороги можливому геноциду або етноциду?

— Чеченські війни, які вела Росія, були брутальні й жахливі. Певним чином те, що діялося, можна назвати антипартизанською операцією, у якій Москва переступила всі можливі пороги раціональності. Первісна ідея полягала в тому, щоб утримати чеченців від сепаратизму. Але це тільки один рівень питання. Росіяни зруйнували безліч усього в Чечні, знищили масу жителів, скоїли жахливі воєнні злочини, порушивши всі можливі права людини.

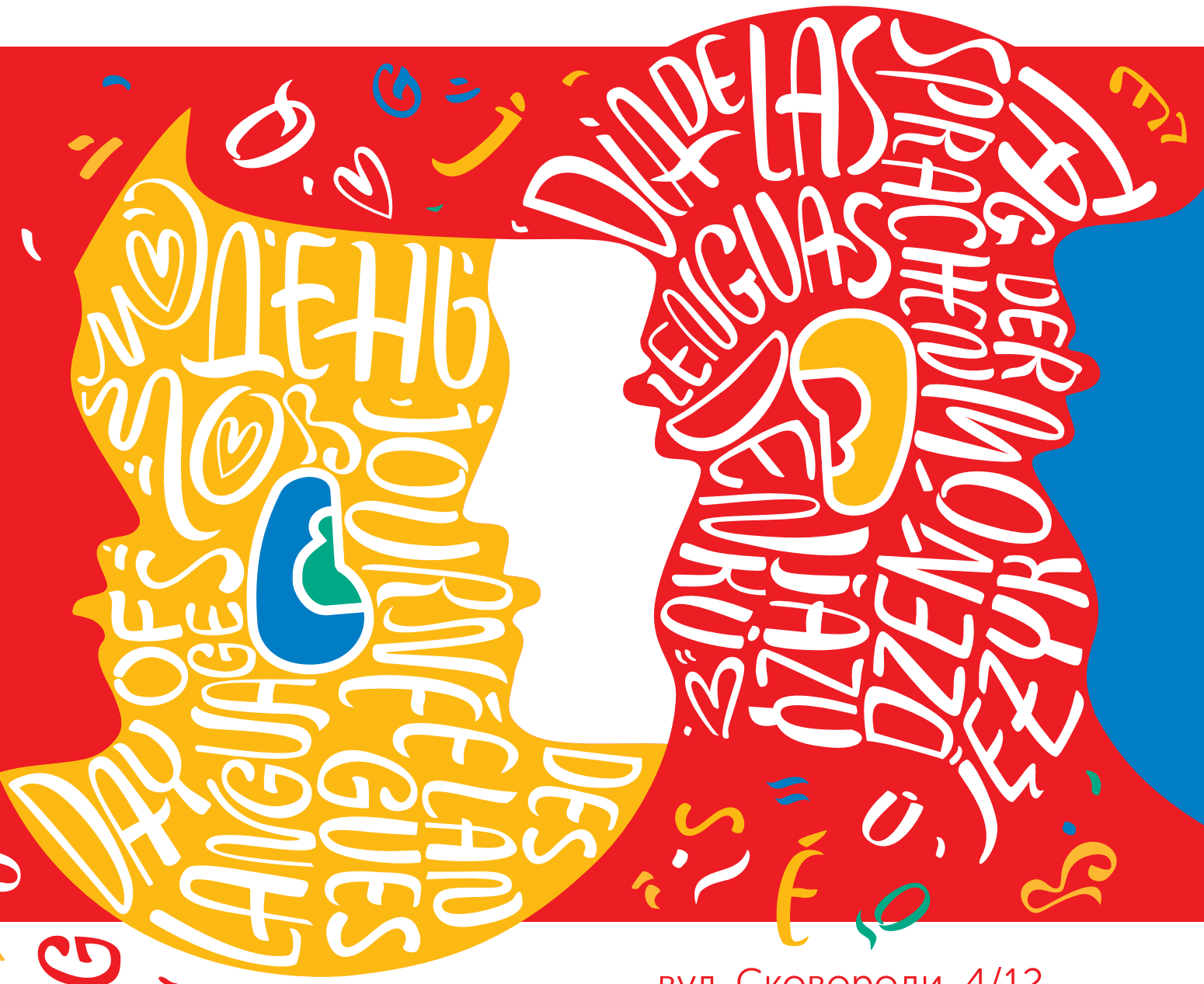
ЩОРАЗУ ЙДЕТЬСЯ ПРО ВИПАДОК ПРОПАГАНДИСТСЬКОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ НАЙНИЖЧИХ ЛЮДСЬКИХ ІНСТИНКТІВ ЗАДЛЯ ТОГО, ЩОБ ЗРЕШТОЮ ВИТІСНИТИ ГРУПУ НАСЕЛЕННЯ, НА ЯКУ СПРЯМОВАНІ РЕПРЕСІЇ

У Криму ситуація інша. Востаннє я був там за кілька років до анексії і вже тоді чітко відчував, що місцеве населення дуже мало асоціює себе з Україною. Нинішні путінські атаки на кримських татар є порушенням міжнародного права і в будь-якому разі військовими злочинами. Маємо агресивну війну на Сході України, але воєнні злочини відбуваються й на території Криму, зокрема це вбивства й катування кримських татар. Не забуваймо також про Сенцова та Кольченка, яких російський суд запроторив до в'язниці на 25 років. Це жахливе й багато в чому злочинне покарання. Не відомо, що чекає на Надію Савченко. Але все це разом не є ані геноцидом, ані військовими злочинами. Це намагання збільшувати тиск на Україну та українців. У Криму, в Донецьку, практично всюди у вашій країні я відчуваю оцей страшний російський тиск. Ситуація кримських татар дуже складна: так, вони можуть покинути Крим, переселитися на материк, але на півострові їхній дім. Ці люди дуже багато зробили, щоб повернутися туди після сталінської депортації 1944 року. Не думаю, що нині вони легко залишать свій край чи скоряться, навіть попри економічну скруту. ■



ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДЕНЬ МОВ

27 вересня
11:00-19:00



вул. Сковороди, 4/12
(Британська Рада – Goethe-Institut в Україні)



Нотатки про «морську глибину»

Олександр Стукало

Чим запам'ятався цьогорічний Форум видавців у Львові



Скандал на Форумі. Видавництва «Фоліо» та «Арій» активісти звинуватили в антиукраїнській пропаганді

Увересні вся книжкова публіка традиційно їде до Львова. Десятки локацій і дискусійних майданчиків, сотні запрошених гостей та культурно-розважальних заходів і, безумовно, нагода в одному місці оглянути практично весь книжковий асортимент українських видавництв. Бо майже всі вони мають ятки на Форумі видавців, і кожен відвідувач із браслетом відповідного кольору може за чотири дні знайти собі поживу для мозку.

Цього року «культурна столиця України» зустрічала майже сонячною погодою, вряди-годи дарувала дощик і продемонструвала, що ховається за асфальтовим покриттям проспекту Свободи — так, ніби ремонтникам наказали в дуже стислі терміни показати гостям річку Полтву. Річки не побачили, зате піску було хоч греблю гати (у буквальному сенсі).

Якщо згадати Франка (ми ж у Львові, то чому б його не згадати?) і його «книги — морська глибина», то Форум, а точніше книжковий ярмарок у Палаці мистецтв, — це глибина в концентрованому вигляді. Спробую пунктирно описати, що ж відбувалося на тій глибині, які підводні камені були й чи були там дивні перли.

Починалося все зі львівської Опери й урочисто-го вручення відзнак «Найкраща книга Форуму видавців-2015». Президент Форуму Олександра Коваль, представники спонсорів Форуму та представники видавництв-переможців по черзі виходили на сцену театру. Пані Коваль традиційно наголосила на важливості фінансування книжкової галузі в Україні, пан Кириленко традиційно пообіцяв, що зробить усе можливе, і зі сцени написав твіт (який, не виключено, прочитають інші державні мужі), де процитував заклик президента Форуму. Представники спонсорів, адміністрації та обласної ради вручили свої спеціальні відзнаки за книжки, які, на їхню думку, на це заслуговують. Спеціальні відзнаки отримали переважно книжки про Львів, про Галичину чи про митрополита Андрея Шептицького, який у Львові цього року став чільною особою. Далі було вручення відзнак від незалежних журі, спеціальних відзнак президента Форуму. І вже насамкінець відзнаки для переможця. Перемогла цього року книжка Олі Гнатюк «Страх і відвага» про Львів у роки Другої світової війни.

Згодом, уже під час книжкового ярмарку, його відвідувачі могли бачити спеціальні помітні наліпки на ятках видавництв, які видали дипломовані книж-

ки. Часом це полегшувало вибір покупців, що відразу запитували, яка саме книжка виграє, і брали саме її.

Цього року книжками торгували в трьох основних місцях: у Палаці мистецтв (три поверхи яток), на подвір'ї Палацу мистецтв (кілька рядів наметів) і на проспекті Свободи (теж у наметах), тож кожен міг вибрати, де зручніше (і, можливо, трошки дешевше) купувати. Одразу хоч зауважити класичну львівську своєчасність: комунальники проспект Свободи перекопали, бруківку зірвали, поклали в куши, і всі, хто рухався між ятками на проспекті та Палацом мистецтв, мусили обирати, як і де йти, щоб не втрапити в котловани й кучугури. Погода сприяла як тим, хто торгував надворі, так і ремонтній бригадам. Є й позитивний момент: вулицю Коперника частково перекрили для зручності відвідувачів Форуму (хоча машини нею й так далеко не заїхали б через згаданий вище ремонт).

Територію біля входу на подвір'я Палацу мистецтв зайняли цього року пікетувальники з транспарантами «Видавництво «Фоліо» — ворог України!» та «Видавництво «Арій» — ворог України!». Основним мотивом протесту була наявність в асортименті книжок цих видавництв «антиукраїнської» літератури. Директор «Фоліо» Олександр Красовицький на книжковому ярмарку був, тож пікет на його честь теж, либонь, бачив. Узагалі, зважаючи на напружену ситуацію в країні, організатори подій подбали про безпеку. До охорони та патрулювання було залучено СБУ, МНС і поліцію. При брамі на подвір'ї Палацу мистецтв, у його фойє та на вході завжди чергували охоронці. Вони ж і перевіряли наявність «вхідних браслетів». Патрульних у формі часто можна було помітити і в коридорах. На щастя, цього року, здається, обійшлося без форс-мажорних обставин і неприємних несподіванок — лише раз дівчата з рецепції оголосили про загублення дітей. Після кількарядового повторення оголошень про зниклих усіх відвідувачів Палацу мистецтв закликали допомогти знайти малюків. Десять хвилин — і нове оголошення: блукальців знайдено.

Ще про технічний бік «морської глибини». Як не крути, а черги відвідувачів були гігантськими, тиснява часом дуже заважала навіть надворі (не кажучи вже про приміщення). Видно було, що, попри розміри й велич, Палац мистецтв часто не справляється з дедалі більшою кількістю охочих читати. У фойє на першому поверсі як у найменш залюдненому місці (бо там іще не починаються ятки) територію часом ділили черги до філіалу «Нової пошти», журналісти з камерами, шнурами й мікрофонами, відвідувачі, охоронці, носильники ящиків із асортиментом книжкової продукції, продавці та представники видавництв. Безумовно, це має тішити тих, хто стурбований засиллям комп'ютеризації й непопулярністю паперової книжки (бо з огляду на такі черги загибель останній найближчим часом точно не загрожує), але персоналові й продавцям нерідко доводилося буквально продавлюватися крізь натовп, ризикуючи травмувати малечу, дорослих і почесних гостей своїми коробками та ящиками. Що з цим робити, досеменно не знаю.

Можливо, у Палаці мистецтв є раніше не відкриті таємні проходи й сходи, які надаються до використання. Можливо, якщо ними рухатимуться «технічні» форумляни — продавці чи носильники, це трохи розвантажить основні коридори та сходи й

убезпечить відвідувачів від штовханини та падінь. Принаймні один ліфт у Палаці мистецтв є, і чому б не піднімати вантажі з першого поверху на другий ним, а не сходами? Але він працював тільки в перший день, та й то на замовлення.

Тепер, власне, про читачів. Цього року, здається, Форум охопив усі вікові групи. Для кожної категорії в програмі було щось особливе. Діти мали нагоду взяти участь у спеціальній програмі Дитячого форуму, що відбувався в Національному музеї ім. А. Шептицького та Державному природознавчому музеї. Для них пропонували близько 400 різних заходів: ігри, квести, літературну програму, читання книжок з улюбленими зірками, дефіле в костюмах літературних героїв, наукові експерименти, а для їхніх батьків — лекції та тренінги. Особливо хочеться відзначити акції для дітей з особливими потребами та загальну екологічно-прикладну спрямованість заходів: малеча мала шанс спробувати себе в різноманітних видах діяльності та обрати собі найкращий. Програма справді насичена, майже так само, як і на дорослому Форумі. Можна сподіватися, що таким чином і виховується нове покоління читачів української книжки.



ОКРІМ РЕКЛАМОВАНИХ НОВИНОК ВІДВІДУВАЧІ Й ДАЛІ ЦІКАВЛЯТЬСЯ КЛАСИКОЮ: ПИТАЮТЬ, ДЕ КУПИТИ ЛІНУ КОСТЕНКО, ЧОМУ НЕМАЄ ТВОРІВ НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО І В КОГО КРАЩЕ ВЗЯТИ КНИЖКУ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

Для літніх людей була своя програма — «Третій вік: задоволення від читання». Людям «третього віку» пропонували зустрічі з цікавими авторами, гала-концерт, вечір духовної музики та майстер-класи. Для всіх пенсіонерів за наявності посвідчення вхід зробили безплатним. Крім того, на деяких ятках видавництв у Палаці мистецтв можна було побачити жовті наліпки «Знижка на книжку», які свідчили, що певне видавництво бере участь у благодійній акції й пропонує 20 грн знижки для пенсіонерів.

Окрім Літературного фестивалю і власне Форуму цього року виник іще один, досить нетиповий, майданчик для читань. Письменники читали уривки зі своїх творів у Сокальській виправній колонії. Ініціаторка заходу Ірена Яніцька каже, що такі літературні акції допоможуть розширити світогляд засуджених і повірити, що змінити життя на краще можливо.

Насамкінець трохи про читачькі запити. Окрім рекламаних новинок відвідувачі й далі цікавляться класикою: питають, де купити Ліну Костенко, чому немає творів Нечуя-Левицького і в кого краще взяти книжку Василя Симоненка. Часом читачі йдуть до стенду з вирізками чи роздруківками зі свіжих літературних оглядів і шукають книжки за поперед сформованим списком — можна тішитися синхронізацією інтернет-культури з культурою в житті й на Форумі. Майже немає таких, які приходять, щоб їм щось порадили. Отже, інформації багато, вона циркулює, і це добре. Можна сподіватися, що з роками читачів ставатиме ще більше, асортимент зростатиме синхронно з читацькою громадою, а технічні аспекти книжкових ярмарків не псуватимуть позитивних вражень. До наступного Форуму! ■

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК



Новий акцент старого «Лева»

Катерина Барабаш

Латинська Америка святкує перемогу на Венеційському фестивалі



Володар «Золотого лева». Головну нагороду Венеційського фестивалю здобув венесуельський режисер Лоренцо Вігас за фільм «Здалеку»

Іноді здається, що Венеція чи не наймолодше європейське місто, а тамтешні старовинні мости, палаци, собори — то лишень умілий макіяж молодій пані, який повинен приховати з причин, котрі знає тільки вона сама, її справжній вік, додавши років. Може, їй просто хочеться більшої солідності, щоб стати поважною декорацією для молодого Біенале мистецтв. Бо ж і справді краще не придумаш: найбільш юна за духом, хуліганська й сучасна культурна подія світового масштабу — Біенале — відбувається саме тут, у місті, де за останні 500 років нічого не змінилося. Це символічно, це трохи нагадує глузування, зате ж як чудово ілюструє зв'язок епох, естафету часів, нерозривність поколінь. Не серед асфальту й хмарочосів — на березі смарагдової Адриатики, під кронами вічних платанів, у тіні старовинних католицьких соборів вирує, кричить, скаржить, сміється сучасне мистецтво.

Трохи осторонь від Біенале, на острові Лідо, гніздиться найстаріший у світі кінофестиваль.

Його «народив» Муссоліні разом зі своїм міністром фінансів, членом фашистської партії Джузеппе Вольпі. Останнього не викреслено з історії Мостри (інша назва Венеційського фестивалю, яка означає «виставка, огляд»). Понад те, один із головних тамтешніх призів, як і раніше, має його ім'я: Кубок Вольпі вручають за найкращу акторську роботу. А у фойє Палаццо дель Чінема стоїть погруддя цього діяча. І ніхто не йде його трошити, щоб установити на тому

місці чийсь ліберальніший бюст, попри те що дух демократії вільно віє на цих стародавніх берегах.

Мабуть, найбурхливішу емоційну реакцію (окрім, звісно, появи на червоній доріжці Джонні Дешпа, що спричинив істеріку дівчиць, які чатували його ще з ночі) викликав тут документальний фільм народженого в Росії ізраїльського режисера Євгенія Афіневського «Вогняна зима» («Winter On Fire»), знятий українськими, американськими та британськими кінематографістами. Те, як приймали стрічку, певно, стало одним із найнесподіваніших одкровень фестивалю. Знімальна група вислуховувала овації щонайменше хвилин 15. «Вогняна зима» — фільм про 93 дні української революції, неймовірної експресії лікнеп для тих, хто не знає, з чого все почалося і як продовжилося. Детально показано початок: мирний студентський Євромайдан і металеві (замість звичних гумових) міліцейські кийки, що б'ють до непритомності. І далі — зйомки безпосередньо на місці подій, у чаду, крові, пасіонарному запалі. Тут убивають просто на очах у глядача (теж, звичайно, сумнівний момент: чи треба?), тут люди красиві й відважні, тут кується майбутнє, звідси починає свій шлях нація. Завдяки маситим операторам постановник разом з історією творить міф. Тому деякі, особливо російські, критики фільм не прийняли, оголосивши його агіткою. Мовляв, однобокий. Упереджений. Ну так, це є, ніхто не сперечається. Але, знаєте, «Звичайний фашизм» Міхаїла Ромма теж тільки один погляд пред-

Дивіться
трейлер фільму
«Здалеку» тут:



ставляє. І думка «іншої сторони» в ньому відсутня. Так уже вийшло, даруйте. Кінофестиваль не конкурсу телерепортажів. Це там потрібні дві сторони, різні позиції та виважений аналіз. В авторському висловлюванні це зазвичай зайве.

І тут не можна не згадати торішнього фільму Сергія Лозниці «Майдан», показаного як спецподія на Каннському фестивалі 2014-го. Ті самі історичні реалії, ті самі особи, та сама авторська позиція. Однак «Майдан» Лозниці епічний, пронизаний відчуттям трагедії і знятий власне як давньогрецька трагедія: з хором, чіткими зав'язкою, кульмінацією та розв'язкою, він математично прорахований і скрупульозно вибудований. Тому й він від нього холодком та алгеброю. Афінеєвській не соромиться бути емоційним і сентиментальним, він немовби веде глядача всіма закутками Майдану: то наближає його до людини, яка падає від кулі снайпера, то неабияк смішить, показуючи бабусь із каструлями та друшляками на головах, то змушує скрикувати й жахатися, дивлячись на закривавлені обличчя хлопців-євромайданівців. При всій повазі до Лозниці гадаю, ще не настав момент, коли події на Майдані могли б стати об'єктом холодного препарування.

Мабуть-таки, «Вогняну зиму» недарма показали в один день із фільмом Сергія Лозниці «Подія». Картина про дні 19–21 серпня 1991 року в Петері, без закадрового тексту—самі тільки обличчя й музика з «Лебединого озера». Не випадково опинилися вони поруч, ці два фільми: скільки нездійснених надій, скільки докору в картині Лозниці, скільки натхнених облич, котрі, ніби машина часу, перенесли в зиму 2014-го, до центру Києва, де дух свободи тільки народжувався. У Росії він помер, не зробивши навіть першого подиху.

І навздогін цим несподіваним кінострічкам закликає Венеційського фестивалю, поширивши його керівництвом у всіх ЗМІ: «Звільніть Сенцова!». Венеція хитра, вона прикидається старою та аполітичною, а сама пильно стежить молодим оком за всім, що коїться навколо.

Тут старі стають молодими, а молоді—мудрими. 75-річний патріарх італійського кіно Марко Белоккіо, скажімо, раптом привозить на конкурс фільм про вампірів, ожилу красуню-відьму, яку спалили 500 років тому, про кров, що струмує в жилах покоління, не застигаючи ані на секунду. Фільм так і називається «Кров моєї крові». Навіжене, веселе, хоч і не надто виразне кіно.

Інший патріарх—Ежи Сколімовський зняв стрічку ще молодшу, більш «тусовочну», побудовану виключно на драйві режисера. 77-річний поляк, не надто напружуючись щодо режисерських вигадок, чесно експлуатує одну-єдину придуману до нього: всі герої повинні опинитися в один момент в одному місці. Так воно й відбувається: фільм «11 хвилин», у якому дію вкладено рівно в 11 хв, спершу знайомить нас із кількома взаємно не пов'язаними персонажами, а потім зводить їх усіх в одній точці, щоб разом позбавити життя. Шкода, журі ніяк не відзначило цієї стрічки.

Конкурсна «Франкофонія» російського режисера Александра Сокурова спочатку ніби таке собі старе бурчання, невдоволення європейською історією та сучасністю, а заодно й собою в історії та сучасності. Хоча й ця кінокартина за півтори години екранно-

Дивіться
трейлер фільму
«Вогняна зима»
тут:



го часу поступово починається вогнем, пасіонарністю і до кінця стає продуктом гарячим, болісним, нервовим. «Франкофонія»—витвір доволі розливатистий, із крихкими межами між фактом та домислом, грою та документом, у стилі постарілого Годара, історія непростих і близьких відносин Німеччини та Франції. Як запевняє Сокуров, через те що роль останньої в цих відносинах бачиться не дуже привабливою, його роботу відмовився брати Каннський фестиваль. Утім, Александрові Ніколаєвічу дух конспірології завжди був близький.

Давня таємнича історія збереження багатств Лувру під час Другої світової стала для автора приводом поміркувати про вічну проблему: мистецтво—воно «поза» чи все-таки «в»? Політика—вона мистецтву ворог чи соратник? Сама собою історія врятування цих музейних скарбів захоплива й героїчна. Напередодні війни директор Лувру Жак Жожар, зрозумівши, що катастрофи не уникнути, вивіз шедеври з Парижа й заховав їх у різних замках, абабствах та маленьких провінційних музеях Франції. Загалом було евакуйовано 5446 контейнерів із творами мистецтва, які опинилися згодом у 83 таємних місцях.

Варто сказати, що німці, окупувавши країну, легко вирахували місцезнаходження шедеврів. Але полковник Вольф-Меттерніх, відповідальний за збереження творів мистецтва на підкорених Рейхом територіях, усе-таки зумів спільно із Жожаром перешкодити їх знищенню.

«Франкофонія» взагалі спочатку здається розіграшем маститого режисера, що з віком відчув смак до гумору, хоча раніше Сокуров ним не грішив. Ось з'являється всіма покинута Маріанна, символ Французької Республіки. Вона сновігає Лувром, бурмочучи безперестанку: «Свобода. Рівність. Братерство». Потім зненацька матеріалізується Наполеон—гордовитий і стражденний. «Це я»,—тицяє він пальцем у картину, де зображена його коронація. Він блукає кімнатами палацу за напівбожевільною Маріанною, домагаючись бодай її уваги, коли вже його забув живий світ. «Він іде тут? Проженіть же його на ренгті»,—радить Маріанні сокуровський голос. Ось автор веде переговори по скайпу з капітаном корабля, який тоне з культурними цінностями на борту. Тут кожен крок—метафора, кожне слово—загадка, кожен епізод—задача для втаємничених.

Господар у фільмі—закадровий голос самого Сокурова. Саме він проводить глядача Європою часів Другої світової, як послужливий привид—закапелками власного замку. І вся світова історія у фільмі його, голосу Сокурова, тільки його. І саме цей голос намагається розбудити Толстого й Чехова. «Як же невчасно ви померли, ну прокиньтесь ж!»—промовляє він над фото, де вони у трунах. Він пояснює, що взагалі-то нічого страшного в окупації Німеччиною Франції не було. «У Європі всюди Європа»,—резюмує голос, ілюструючи доволі сумнівну думку про те, що континент давно єдиний, а отже, окупація—то лише переміщення людей туди-сюди за велінням правителів.

Але при всьому своєму пієтеті до патріархів цього-річний фестиваль нікого з них не відзначив (якщо не враховувати призу Міжнародної асоціації кінокритиків Марко Белоккіо та призу європейських критиків Сокурова). Окрім згаданих уже Белоккіо, Сокурова, Сколімовського дивним чином проігноровано й лі-

Дивіться
трейлер фільму
«Франкофонія»
тут:



дируючий у рейтингу глядачів фільм найвідомішого ізраїльського режисера Амоса Гітая «Рабін. Останній день» — спробу дослідити причини вбивства прем'єр-міністра Іцхака Рабіна в 1995 році. Перед старими розшаркалися, запросивши їх до конкурсу, але далі не пустили, включивши зелений сигнал молодим. Утім, аж ніяк не всі вони, варто сказати, могли змагатися з метрами у фантазії та юнацькій гонористості.

От, скажімо, ще не так давно оголошений надією італійського кіно Лука Гуаданьїно взяв та й переніс у сьогодення знаменитий «Басейн» з Аленом Делоном і Ромі Шнайдер, знявши картинку під назвою «Великий сплеск». Переніс, та не доніс, хоч і намагався це зробити разом із чарівливою Тільдою Свінтон, привабливим Райфом Файнсом та суперприємним Маттіасом Шунартсом. І ніякого тобі сплеску — так собі, кола на воді.

До речі, явні чи приховані римейки стають мало не бичем сучасного кіно. Немовби саме собою — отак знічев'я взяти та й використати чужий, уже експлуатований сюжет без згадки про «першоджерело», як це зробила недавня надія італійського кінематографа. Та що там молоді — і зрлія поросль тут не відстає. Знаменитий канадець вірменського походження Атом Егоян, уже не надія, а гордість канадського й вірменського кіно, представив у конкурсі фільм «Пам'ятай» із Крістофером Пламмером у головній ролі. Пламмер чудовий, але що прийом, базований на амнезії головного героя, був використаний іншим маститим — Крістофером Ноланом у фільмі з такою самою назвою 15 років тому, — про це освічений глядач, вочевидь, повинен здогадатися сам, а неосвічений і взагалі обійдеться.

Що це, коли не криза ідей, нездатність і небажання шукати свої теми, розбирати нові конфлікти, додавати свіжі барви до знайомої картини світу? Коли ці фільми розкидані по країнах і кінопрокату, кожен із них може видаватися перлиною, але зібрані разом, на одному п'ятачку, за 10 днів фестивалю вони перетворюються на одноманітну сірувату масу зі звичним набором думок. Тоді членам журі залишається одне із двох: або вітати нові форми для старих ідей, або вибрати для нагород не надто яскраве, але актуальне.

Нинішнє венеційське журі (до речі, найсильніше серед усіх фестивальних за останні роки: очолив його оscarоносний Альфонсо Куарон, разом із ним конкурсантів судили знані режисери Павел Павліковський, Нурі Більге Джейлан та ін.) цим шляхом і пішло. Другий за значущістю приз — Гран-прі воно віддало милій анімаційній картині дебютанта в режисурі, відомого сценариста Чарлі Кауфмана «Аномаліза». Більш ніж простенька в сенсі думки (мовляв, сучасна людина байдужа, запрограмована й позбавлена власного обличчя) картина для багатьох виявилася привабливою виключно завдяки своїй формі. Лялькові герої з майже однаковими обличчями говорять однаковими чоловічими голосами й періодично норовлять загубити котрусь деталь свого обличчя з пап'є-маше.

Спеціальний приз журі — нагорода, безумовно, почесна, але, сказати б, другого ряду відійшла, мабуть, найсильнішій стрічці конкурсу — турецькому «Божевіллу» Аміна Альпера. Ця картина щасливо поєднала в собі прекрасне мистецьке висловлювання з гучним соціально-політичним. Мова у кінокартині про вчорашнього в'язня, а нині сміттяра на око-

Дивіться
трейлер фільму
«Клан» тут:



лиці Стамбула, чия психіка поступово руйнується від усвідомлення небезпеки тероризму. Запідозривши у співпраці з терористами рідного брата, герой закінчує тим, що здає його поліції, прирікаючи на загибель. У світі, який роздирає ненависть, першими й головними заручниками божевілья стають іще вчора мирні, люблячі обивателі. І в перспективі це страшно, ніж вибухи та кров. При цьому фільм знятий переважно близькими планами, що, власне, є вищим пілотажем.

А «Золотий лев» незбагненним для багатьох чином поїхав до Венесуели з Лоренцо Вігасом, режисером уже дорослим, майже 40-річним, але дебютантом у повнометражному кіно. Фільм «Здалеку» досліджує вічну тему зради й замішаний на такій актуальній нині темі, як одностатеве кохання. Герой, немолодий самотній чоловік, відчуває потяг до хлопчиків. Але милується ними тільки здалеку. До того моменту, коли один із юних об'єктів бажання сам починає виявляти до нього активні теллі почуття. Таких фільмів ми бачили щонайменше сотню, коли не більше, і режисер не здивував нас нічим: ані новою формою, ані несподіваними зигзагами фантазії. Просто черговий міцний фільм про цінність будь-якої любові, будь-якого душевного імпульсу. Чим він так зворушив серця іменитих членів журі, сказати важко. Швидше за все, актуальністю теми, яка стала серед інших непереборною перешкодою між цивілізованою Європою та неохочими віддукуватися на нові віяння суспільної свідомості країнами третього світу. Крім того, оскільки один із головних венеційських призів — «Срібний лев» за режисуру — дістався аргентинцеві Пабло Траперо за міцний, але надто вже посередній кримінальний «Клан», можна припустити, що журі таким чином спробувало прокреслити якийсь вектор дальших пріоритетів у кіно. Латинська Америка нині найцікавіший регіон, коли йдеться про народження нових сенсів та форм у кінематографі. Із Мексики, Аргентини, Чилі, Колумбії дмуть найсвіжіші вітри, південноамериканці вмійють глибоко й вільно осмислювати вічні теми (смерть, свобода), начинаючи їх актуальними сучасними ідеями. Мексиканці Альфонсо Куарон, Александро Гонсалес Іньяррріту, Гільермо дель Торо, Гаель Гарсія Бернал, бразильці Валтер Саллеш, Ектор Бабенко, аргентинець Даміан Сіфрон та багато інших стали символом нового складносурядного кіно з безліччю сюжетних ліній, які перетинаючись дають особливу, дуже широку, масштабну картину світу. Водночас їхня цікавість до звичайнісінької людини органічно вплітається в інтерес до глобальних змін у світі.

Отож-бо, слід гадати, несподівана перемога не найяскравішого фільму останнього Венеційського фестивалю зовсім не випадкова — це швидше легкий коняк тим, хто ще не готовий бачити зміщення центру ваги в бік «палаючого континенту».

Хай там як, хоч би скільки ганили журі критики, незадоволені розподілом статуеток, кожне рішення суддів, як і кожен, нехай наймлявіший конкурс, цікаве саме собою. Нагороди — це за великим рахунком цяцки, погляджування по голові когось шире, когось авансом, когось із політичних мотивів. Статуетки порохнявтимуть на полицях своїх господарів, але в сучасному кіно з'явиться новий акцент, народяться нові шари думок і форм.

По цей новий акцент і їдуть до старої Венеції. ■

Вдячні нащадки

У нових генераціях Volkswagen Caddy та Volkswagen Transporter вдало поєднані традиції та інновації відомого німецького автовиробника

Дивитися на Volkswagen Transporter без певних сантиментів неможливо, адже зовнішній дизайн недвозначно нагадує про далекі вже тепер часи перших транспортів. Утім, досвідчені автолюбители швидко вловлять, що сучасна модель — далекий родич, точніше, нащадок первістків цієї марки. Навіть за певного тяжіння до стилю ретро Т6 — авто дуже сучасне. І це помітно вже на його «обличчі» — світлодіодна оптика немов нагадує, що у XXI столітті інші швидкості, ніж 50–60 років тому. На оптику в новому Transporter варто звернути увагу ще й тому, що тут застосовано функцію Light Assist (асистент автоматичного перемикання режиму фар).

На борту нового Volkswagen Transporter теж усе в дусі часу: тут і 6,33-дюймовий дисплей, і нова інфо-медіа-система, і, звісно ж, GPS, і безліч ніш та полиць для впорядкування речей. Головний тренд, який відчувається в Т6, — перевтілення мультимедіа в легковий автомобіль

у сенсі зручності управління. На це вказують і нова приладна панель, і кермо, і матеріали, якими оздоблено салон. Однак комфорт жодним чином не позначився на головних показниках авто: 180 к. с. і дволітровий дизельний двигун роблять модель потужною та надійною. Українському споживачеві Т6 пропонують як вантажний варіант із двигуном 140 к. с. (вартість короткої колісної бази — від 842 тис. грн) і пасажирський із механічною КПП (вартість — від 972 тис. грн) та оснащений 7-ступеневою коробкою передач (вартість якого стартує від 1243 тис. грн).

Caddy, зовнішність якого теж доволі легко впізнати, втім, неабияк осучаснився. Нова передня оптика, новий бампер, нова радіаторна решітка — усе це має більш сучасний та агресивний вигляд. Особливу увагу привертають задні підйомні двері зі спойлером, що додають дизайну автомобіля певної плавності та динамічності. Загалом же модель на рівні естетики та комфор-

ту більше тяжіє до легкових автомобілів сімейства Volkswagen. У салоні та сама модернізація: металеві вставки, нове кермо та панель приладів мають більш інноваційний і статусний вигляд.

Як і належить сучасному автомобілю, Caddy має чимало електронних принад, що підвищують рівень його безпеки. Автомобіль уже в базовій комплектації оснащено системою запобігання повторним зіткненням Multi Collision Brake, що автоматично пригальмовує машину у випадку зіткнення з перешкодою, не даючи таким чином виїхати на зустрічну смугу. Ще один електронний бонус — система Driver Alert, здатна визначити атипову поведінку водія: у таких випадках система попереджає його, що варто було б зупинитись і перепочити.

На українському ринку зараз доступні дві комплектації Volkswagen Caddy: з двигуном 1,6 л потужністю 75 і 102 к. с. Стартова ціна пасажирського Caddy — від 532 тис. грн.



Transporter шостої генерації та Caddy четвертої генерації презентували у Києві 20 серпня

Гарна незнайомка поруч

Катерина Новікова

Словаччина малопопулярна серед українців, хоча має неабиякий культурний і туристичний потенціал



Весела столиця. Сучасна Братислава — місто з надзвичайно багатим та активним культурним життям

За горами та лісами на західному кордоні України лежить невеличка мальовнича Словаччина. Величні гори Татри, найгарніші терени яких названі Словацьким Раєм, народні парки, термальні води, старовинні замки, яких налічується понад 200, а також затишні міста з історичними пам'ятками різних епох приваблюють туристів і з нашої країни. Численні українські туристичні агенції пропонують тури до Словаччини на гірськолижні та термальні курорти, що вирізняються якісним і недорогим сервісом. В українських агенціях пропонують тури до Попрада, Штребського Пlesa і Смоковця біля підніжжя Високих Татр та Ліптовського Мікулаша чи Ясної в Низьких Татрах, а також ознайомчі тури до Кошице, Бардіїва та Братислави. Утім, попри це, виявляється, ми найменш знаємо про нашого слов'янського сусіда, мова якого найбільше наближена до української. Подеколи українці навіть плутають Словаччину та Словенію.

Про історію та сучасне життя цієї країни, зокрема літературу, кіно і спорт, українцям майже нічого не відомо. Пригадують лише та письменників і філософів Яна Коллара, Ондру Лисогорського, Яроша Петера, Павела Шафарика та сучасного літературознавця Миколу Нервля. Фільм «Тисячолітня бджола».

В уявленні українців досі образ Словаччини як відсталого країни, де живе багато ромів. Країни, яку ми досі не навчилися сприймати як окрему від Чехії. І це попри те, що вона увійшла до єврозони ще 2009 року й має досить непогані економічні показники. Володіючи значним туристичним і культурним потенціалом, поступається в наших очах своїм сусідам: полякам, чехам та угорцям. У нас ці країни сприймаються як туристично привабливіші, тому українці не шукають особливих контактів із маловідомою Словаччиною.

І досі Словаччина перебуває в тіні Чехії, з якою наша держава не межує, але, хоч як парадоксально, про яку ми знаємо більше, ніж про безпосереднього сусіда. Словаччина — шлях транзиту українців до Західної Європи. Це стало відчутно, коли словаки, вступивши до ЄС, раптово ускладнили видачу транзитних віз і заблокували таким чином на певний час звичний торговий і туристичний шлях. Доки цю проблему вирішували в дипломатичний спосіб, українці перелаштувалися на транзит через Польщу та Угорщину.

Словаччина молодша за Україну: 1 січня 1993-го виокремилась із Чехословаччини, 1 травня 2004-го стала членом Європейського Союзу. Шлях до утворення незалежної держави був складним: у Середньовіччі словацькі землі перебували у складі Польщі та Угорщини, від XVI до XVIII століття були в складі монархії Габсбургів, а в XIX столітті — Австро-Угорської імперії як частина Угорщини. Словацький народний рух другої половини XIX століття протиставлявся мадяризації, але не всі його представники були згодні щодо народної та мовної єдності з чеським народом. У XX столітті словацькі землі знову зазнали поділів між Польщею та Угорщиною. У 1939 році була утворена Словацька Республіка на чолі з Йозефом Тісо, залежна від Німеччини, і відтак словаки воювали на боці німців під час Другої світової. Однак частина з них брали участь у народному русі Опору й перебували в чехословацьких військах. Тож від 1945-го Словаччина — частина Чехословаччини, яка 1969-го стала федеративною державою.

Українсько-словацьке прикордоння дещо нагадує румунське та угорське. Словаки також щедро роздають паспорти, відбувається взаємний торговий і культурний обмін. Проте наші мови настільки подібні, що немає такої ізоляції українських словаків, як, наприклад, румунів та угорців. В Ужгородському національному університеті діє кафедра словацької філології — єдина не лише в Україні, а й на всіх пострадянських теренах, а також із 2001 року видається фаховий часопис StudiaSlovakistika. У Закарпатському інституті післядипломної педагогічної освіти

розробили програму вивчення словацької мови (і літератури) в загальноосвітніх школах як мови меншини. До Ужгорода приїздять також спілкуватися зі студентами відомі словацькі письменники.

Українська громада Словаччини дуже велика. Про цю діаспору можна прочитати, зокрема, у виданій «Темпорою» 2011 року книжці Мирослава Сополіги «Українці Словаччини: матеріальні вияви народної культури та мистецтва». Спілка українських письменників Словаччини видала 2008-го книжку українського письменника, перекладача та публіциста Івана Яцканина з Пряшева «Діалог літератур», що представляє українську літературу словацькою та чеською мовами в історичному зрізі. Зовсім недавно, 10 червня, відбулося вручення літературних премій за твори 2014 року за участю радника Посольства України, голови Словацького літературного фонду, Словацької спілки українських письменників, словацьких письменників і журналістів, представників мерії Братислави та української меншини цієї країни. У фестивалі «Місяць авторських читань», що відбувся цього літа в Польщі, Чехії та Словаччині (Кошице), взяли участь також українські письменники.

Проте ці події залишилися невідомі широкому загалові українських громадян. Мабуть, такий негативний образ нашого сусіда формується через те, що в Україні немає Словацького культурного центру. Немає художніх виставок чи тижня словацького кіно. Таке враження, що Словаччина не прагне гідно представити себе в Україні. Українсько-словацькі відносини, ймовірно, байдужі через переконання, що ця маленька країна не має великого значення. Натомість й Україна не робить нічого, щоб налагодити кращі зв'язки.

Понад те, нещодавно між нашими країнами стався дипломатичний конфлікт через реверс газу. Словаччина сьогодні є найбільшим постачальником газу Україні порівняно з Польщею та Угорщиною. Українська сторона також зірвала робочу зустріч, присвячену енергоефективності, у форматі Україна—Вишеградська четвірка, заплановану на 23 червня. Країни Вишеграда зобов'язалися допомагати Україні в запровадженні реформ, а Словаччина взяла кураторство в питаннях енергетики та енергоефективності.

Утім, незважаючи на проросійські настрої, наша сусідка надала також 100 стипендій для навчання українців і значну гуманітарну допомогу. Лоаяльніше зараз словаки у візовій політиці: видають більше п'ятирічних віз, ніж поляки. Тож ця країна проявляє більше розсудливості в налагодженні добросусідських відносин із нами.

Зараз наші країни і далі ефективно ділять російська пропаганда. Проте в неї здебільшого не вірять мешканці Східної Словаччини, які часто бувають в Ужгороді на закупах і відвідують із туристичної метою Закарпаття. Решта словаків подеколи навіть не відрізняють українців від росіян. Хоча зараз у зв'язку з бойовими діями в Україні ситуація ускладнилася і навіть словаки з українського прикордоння остерігаються їхати на Закарпаття, побоюючись війни.

Скандальної слави зажили такі звичні для прикордоння тісні відносини, як контрабанда. Збройний конфлікт у Мукачевому вповні розкрив для нас

цю сумну реальність. Було виявлено 700-метровий підземний тунель, оснащений залізною дорогою, по якому невеличким локомотивом переправляли з України до Словаччини контрабандні товари. Про цей тунель мешканці Ужгорода розповідали як про щось загальновідоме. Однак успіх контрабандної діяльності означає передусім попит та сприяння цьому з боку сусідніх країн.

Тим часом завдання налагодження добрих відносин виконують наші сусіди поляки. Польський інтернет-проект PortEugora, присвячений Центральній Європі, здійснює на громадських засадах промоцію нашої країни «Україна для словаків»/Ukrájina pre Slovákov, запрошуючи словацькомовних українців писати й перекладати тексти, а словацьких редакторів і блогерів розміщувати їх на сайті porteugora.eu/sk та на своїх медіа-ресурсах.

Словаччина варта того, щоб її відвідати. Сучасна Братислава—місто з надзвичайно багатим та активним культурним життям. Щороку там відбувається книжковий фестиваль БраК, на який приїздять й українські митці. Також улітку є чудова нагода для культурного туризму—щорічний захід «Культурне літо і міські фестивалі»—різноманітні численні художні та театральні вистави, музичні та кінофестивалі, мета яких—привернути увагу туристів. Організовує його Братиславський культурний та інформаційний центр столиці, що активно діє від 2004 року.

Однак життя не обмежується столицею. Інші знані словацькі міста Кошице, Попрад, Пряшів, Банська Бистриця, Кежмарок, Левоча і Бардіїв вражають своїм надзвичайним архітектурним, історичним багатством, охайністю та гармонією з при-



У ПРОРОСІЙСКУ ПРОПАГАНДУ НЕ ВІРЯТЬ ЗДЕБІЛЬШОГО МЕШКАНЦІ СХІДНОЇ СЛОВАЧЧИНИ, ЯКІ ЧАСТО БУВАЮТЬ В УЖГОРОДІ НА ЗАКУПАХ І ВІДВІДУЮТЬ ІЗ ТУРИСТИЧНОЇ МЕТОЮ ЗАКАРПАТТЯ

родою. У Шариському музеї Бардієва є також багато експозиція карпатських ікон. Подорожуючи по країні сучасною та комфортною залізницею, можна милуватися гарними краєвидами: лісами, річками та горами.

Колись словацька столиця була лише чехословацькою провінцією. Цікаво, що вона міститься зовсім неподалік австрійського та угорського кордону. Австрійський кордон на відстані кількох кілометрів від Братиславського замку—можна виїхати за місто й побачити Відень як на долоні. Натомість відстань до Будапешта—приблизно 200 км. Таким чином, у словацькій столиці сформувалася багатокультурна атмосфера. Братислава притягує австрійців та угорців із провінції, а словаки оселяються на угорській та австрійській стороні. Певною мірою це нагадує наше Закарпаття, яке межує зі Словаччиною, Угорщиною, Румунією та трохи з Польщею. Однак міжнаціональні відносини там складаються не завжди гармонійно. Здається, Україні сьогодні варто повернутися в бік Словаччини й придивитися до її досвіду добросусідства та розвитку сучасного туризму. ■■

Гарлем у папахах

Лесь Терен

На центральному майдані Сімферополя відбувся «всевелікій казачий круг». Перед Аксьоновим вишикувалися папахи, черкески, газирі, бешмети, нагайки, булави, корогви, «казачьі» борода, попівські пасма. Кримські «ополченці» та заїди з Кубані й Дону маршували, щось вигукували хором, давали якісь урочисті клятви, цохвилини все хрестилися, одним словом, подивитися було на що: всіляких «генерал-фельдмаршалів», іконостасу чиїх «нагород» позаздрив би сам Брежнєв, на площі того дня зібралось багачко. Із цього балагану можна було б посміятися, як із клоунської вистави, якби тільки чимало з тих клоунів не прибули на «круг» із кривавої арени Донбасу, з руками по лікоть в українській крові. Наприкінці шабашу Аксьонов урочисто проголосив створення «Кримського окружного казачього общества», головою котрого поставив якогось сибірського «унтер-обер-генералісімуса» Міронова. Той одразу заявив, що всі «казачьі» «генерали» та «полковники», які залишаться поза його командою, вважатимуться «рядженими» і їх братиме на облік ФСБ.

Із-за поліційного очеплення за майданом похмуро спостерігали ті самі «ряджені»: представники «Кримського казачього союзу», котрих навіть не запросили на шоу. Про їхнього отамана Черкашина (на відміну від новоспеченого «головнокомандувача») часто було чути в Криму ще задовго до російської анексії під час усіляких антиукраїнських буч. Але саме його тепер і не допустили до «маршальського жезла» та бюджетного корита.

Скривджений отаман надрукував у сімферопольській газеті відкритого листа, у якому докладно перелічив усі власні заслуги за 23 роки «української окупації». І проти націоналістів він зі своїми «орлами» боровся, і меджлісівців шутав, і навчання НАТО біля кримських узбереж зривав, і «помаранчевий фашизм» у 2005-му на півострів не допустив... А замість подяки з ними он як учинили: не дали жодному черкашинцю навіть жерстяної медальки «За вазвращеніє Крима», хоча навесні 2014 року нібито саме вони (а не аксьоновські «самооборонці») встановили перші блокпости на Перекопі.

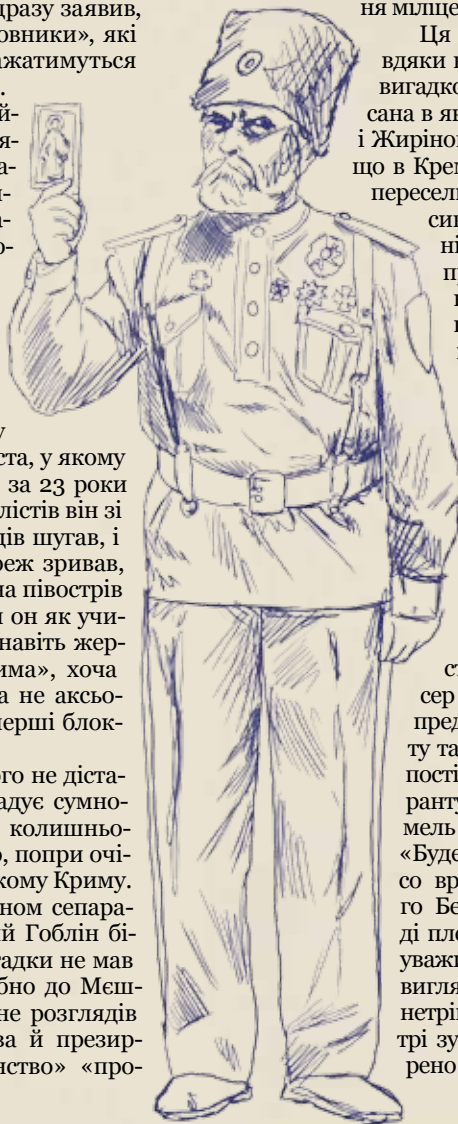
Добре зрозуміло, чому саме їм нічого не дісталось. Постає Черкашина чимось нагадує сумнозвісного політичного зомбі Мешкова, колишнього кримського президента, для котрого, попри очікування, не знайшлося місця в російському Криму. Як і той, отаман був визнаним ветераном сепаратистського руху ще тоді, коли молодий Гоблін бігав із битками по підвороттях і навіть гадки не мав про якусь там «російську ідею». Подібно до Мешкова «главний казак Крима» колись не розглядив потенціалу політичної сили Аксьонова й презирливо називав його рух «Русское єдинство» «про-

фесіональними росіянами» та «мошенниками». Не дивно, отже, що такі ветерани злопам'ятній кримській «владі» не потрібні й схожу трагедію переживає зараз не тільки отаман, а й багато інших «героїв кримського спротиву», котрі протягом чверті століття наближали прихід Росії як могли, а та, наблизившись нарешті, роздала пости й регалії якимсь вискокчам та самозванцям.

Не потрібна Аксьонову й решта черкашинських «орлів». «Унтер-генералісімус» уже оголосив проєкт заселення 86 кримських сіл, що покинуті чи зникають, «казачьіми» сім'ями. Звісно, на ці хутори завозитимуть не кримських «казаков» (бо що то на півострові за «казакі»: так собі, недисципліновані охломони з набутою за українських часів звичкою розтуляти пельку на владу з найменшого приводу), а справжніх, якісних, російських, які не пам'ятають ані Гобліна в коротких штанцях із биткою, ані прийомів проривання міліцейських кордонів.

Ця тенденція «освіжити кров у Криму» завдяки новим мігрантам явно не є випадковою вигадкою «казачього фельдмаршала», а прописана в якихось кремлівських темниках. Бо ж ось і Жиріновській (у котрого, як відомо, на язичку те, що в Кремля на умі) висунув днями пропозицію переселити до Криму 2–3 млн росіян із депресивних регіонів Крайньої Півночі. Геніальність задуму важко переоцінити: все капризне невдоволення розпещених Україною кримчан просто розчиниться в морі призначеної до залізного порядку біомаси, котрій «хрущоба» в Сімферополі бачиться таким самим чудом, як кримчанинові — котежд у Санта-Барбарі. Російські мігранти вже зараз стають дедалі численнішими й помітнішими на півострові, викликаючи в місцевих «співвітчизників» аж ніяк не завжди доброзичливі погляди, мовляв, ми тут «боролись», а ви заявили «на всьогатовенько»...

До речі, про Санта-Барбару. Натхненний тим, що російське громадянство недавно дістав американський боксер Рой Джонс, Аксьонов радо пропонує представникам світового шоу-бізнесу, спорту та іншим знаменитостям переїжджати на постійне проживання до Криму. Гоблін гарантує їм державне сприяння в дерибані земель та нерухомості на підвладній території: «Будем только приветствовать, если в Крым со временем появится аналог американского Беверли-Хиллс». Якщо «прем'єр» справді плекає «американську мрію», то, треба зауважити, вона вже давно здійснилася. Хоч і у вигляді не Беверлі-Хіллз та Санта-Барбари, а нетрів Гарлема часів Великої депресії, на котрі зусиллями російських гангстерів перетворено сучасний Крим. ■



Як я бачу перемогу у війні

Станіслав Васін

Чому я не поїхав? Цілком очевидно, що, будучи на боці України в цьому конфлікті, я жодним чином не беру фактичної участі в цій війні, що робить моє перебування тут, у Макіївці чи Донецьку, під мінами й «Градами», на перший погляд, абсолютно безглуздим і не виправдано ризикованим.

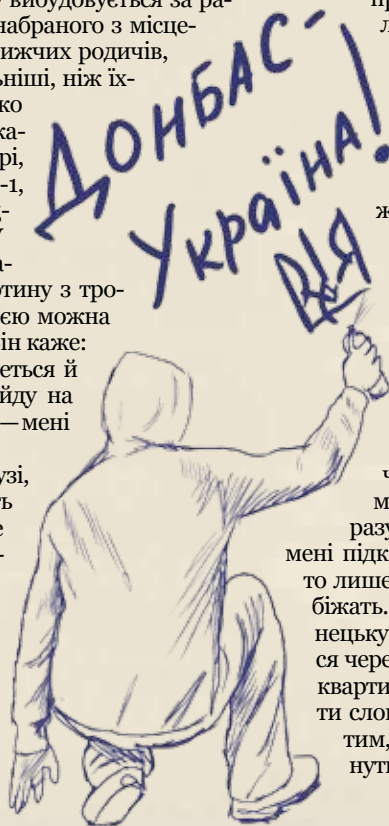
Річ у тім, що Макіївка — це місто людей із типовою психологією пролетарія, чий менталітет складається на основі категорій праці й примушування до цієї праці. І я в жодному разі не намагаюся над цим сміятися, розуміючи, що саме такий тип мислення й давав змогу багатьом із моїх земляків і далі — без перебільшення — героїчно опускатися в шахту під свист снарядів і мін, ризикуючи лишитися не піднятими на поверхню та без найменшої надії на заробітну плату в кінці, тобто в умовах, за яких «ортодоксальний» демократ із Лондона чи Парижа «зламався» б протягом години. Але коли мова заходить про політичний вибір, мої земляки схильні й далі мислити «жорстко» і тут, будучи вже звичними до «твердої руки» й браку потягу до громадянських свобод, чим частково й пояснюється така масова підтримка «ДНР» серед місцевого населення. І так було завжди. Янукович, Сталін, Путін, Захарченко — все це люди, які лиш уособлюють в собі ті народні віяння, що вирують у психології мас на Донбасі.

Наведу конкретний приклад, про який уже побіжно згадував в одній із попередніх статей. Психологічна лінія підтримки «ДНР» вибудовується за рахунок не тільки «ополчення», набраного з місцевого населення, а й їхніх найближчих родичів, чий погляд часом ще радикальніший, ніж їхніх синів та чоловіків. Так, батько мого хорошого друга, а нині «казака ДНР», тримає у себе в барі, просто в квартирі, дві гранати Ф-1, які йому передав син під час одного з недільних звільнень. У нижньому ж ящику кілька магазинів до АК-47, і подібну картину з трофейною або ж російською зброєю можна зараз побачити у всьому місті. Він каже: «Якщо з моїм сином щось станеться й «украї» підуть Макіївкою, я вийду на вулицю й підірву себе серед них — мені вже буде чхати».

А тепер уявіть, шановні друзі, що приблизно так само думають двоє його братів, дружина й ще один син, який хоча й не служить у лавах «ополчення», але влаштувався в місцеву поліцію, де також не мають особливих почуттів до України. Припустімо, що мій приятель загинув у бою і був фізично знищений ЗСУ як ворог України. Лишаючи за межею мій особистий

моральний аспект цієї події, дозволю собі запитати: що робити з його сім'єю? А кількість таких сімей, поза сумнівом, може бути помножена на кількість «ополченців» із місцевих, що також мають батьків, матерів та близьких родичів, які наступного дня посіли їхні місця в лавах «ДНР». При цьому я наполягаю на тому, що це приклад цілком благополучної, забезпеченої сім'ї, у чий квартирі ви не знайдете притулку для наркоманів або пляшок з-під горілки, вони не ті, кому вже справді нічого було б втрачати. Зовні ці люди нічим не відрізняються від звичайних мешканців Києва чи Львова, але водночас мають настрої, коріння яких сягає далеко в глиби радянського минулого, а якщо відверто, то й значно далі. Невже проблема вирішиться таким чином, що всіх чотирьох просто варто поставити до стінки й так вчиняти з тисячами, хто не тримає поки що автомат? Так, ця людина з гранатою висмикне чеку, тільки-но побачить українських солдатів, але ми сперечалися з ним близько години, а з його сином колись разом вовтузилися в піску, і щодо мене він не здатний ні на що, крім слів. Збройне протистояння, безумовно, має свій сенс, коли йдеться про іноземних військових: чи то росіян, чи то чеченців, чи то вірменів, чи будь-кого іншого. Але коли мова заходить про «ополчення», набране з місцевого населення, єдиною реальною силою тут виявляються ті, хто жив поруч через поверх, але мислив зовсім інакше.

Так, я кажу про ті десятки й, можливо, сотні тисяч проукраїнських мислячих громадян, чій обличчя зараз можна побачити на сторінках соціальних мереж із позначками «Київ», «Бердичів», «Одеса». Тільки реальна громадянська сила з місцевою пропискою, представлена не однією тисячею незгодних із країною «DeNeRe» на центральній площі Донецька, зможе радикально змінити ситуацію, показавши, що Донецьк здатен не тільки на ганебний «парад», а що колись тут жили й ті, хто ходив під українськими прапорами до берегів Кальміусу й із задоволенням слухав «Майже весна». Так, це повинна бути величезна маса людей, чие спільне «тіло» неможливо було б розстріляти просто посеред площі або пересаджати в підвали. Але, враховуючи кілометрові черги з автомобілів, які можна побачити на виїздах із «ДНР» щоразу, тільки-но посилюються «Гради», щось мені підказує, що ця цифра цілком реальна, варто лише тим людям згадати, хто вони й від чого біжать. Саме тому я все ще тут, у Макіївці й Донецьку, не поділяючи тих сліз, що проливаються через руїни Донецька з теплих «оболонських квартир». І саме тому цей лист хотів би закінчити словами з пісні Гребеніцького: «Если мы хотим, чтобы было куда вернуться, — время вернуться домой». ■



Пам'яті демшизи

Юрій Макаров

Ось і ще один росіянин помер із тих, з ким можна було розмовляти. Ось і ще один. З Юрієм Афанасьєвим у мене контакт не склався. Років сім тому мене запросили модерувати якийсь круглий стіл на черговій міжнародній конференції з розвитку демократії. Якщо чесно, крім нього, ім'я жодного з учасників не було мені знайоме, хоча туди приїхали нібито провідні фахівці з десятка країн. Фахівці з чого? З демократії, що незрозуміло? Конференц-хол дорогого київського готелю, кава-брейки, беджі, синхронний переклад, усе як годиться. Скільки коштував один такий захід, я вагаюся припустити, а їх проводилося в нас на іноземні гранти по кільканадцять за рік. Тобто коли Нуланд казала, що від 1991-го США витратили на розвиток демократії в Україні \$5 млрд, вірю в це беззастережно. Я теж долучився до витрачання тих мільярдів: попив кави (несмачно).

Якщо я сподівався дізнатися щось корисне з перших вуст, то ілюзії швидко випарувалися. На кожен виступ було відведено по 15 хвилин, і учасники залізко дотримувалися регламенту: демократія — це добре, вода мокра, небо голубе. І ось дійшла черга до Афанасьєва. Сподіваюся, присутні знали його бодай за іменем. Колишній комсомольський функціонер, член редколегії журналу «Коммунист», без п'яти хвилин член ЦК і раптом на тлі горбачовської спроби реанімувати совок відважний боєць із режимом, полум'яний оратор, один із небагатьох обранців на «З'їзді народних депутатів СРСР» передсмертного призову, хто зазіхнув на керівну й надихаючу роль КПРС. Це йому належали крилаті вислови: «сталінсько-брежнєвська верховна рада» та «агресивно-слухняна більшість». У тій строкатій сотні опозиціонерів академіки Сахаров та Аверінцев були поруч із Ельциним і Собчаком, тож не дивно, що доріжжя протестантів швидко розійшлися й Афанасьєв віддав себе безнадійній справі просвіти молодих прогресивних росіян, заснувавши Російський гуманітарний університет. І ось на презентабельному київському форумі він бере слово й починає розповідати присутнім про реванш націоналізму й про небезпечність сучасної Росії як такої для решти світу. А його не слухають. Не цікаво. Ми вам про світлі далі, а ви нам про Путіна. Це було до Криму, але вже після Грузії, і вектор подальшого розвитку імперії був зрозумілий без навігатора. Афанасьєв не звертав уваги ані на присутніх, ані на модератора й продовжував свою промову, попри ворухіння в залі: графік ламався безнадійно, всі спізнювалися на обід, а на грантових заходах це святе. Я психував із кількох причин: по-перше, хай там як, є етикет, а по-друге, Юрію Миколайовичу, невже не зрозуміло, що нікому ваші



істини про Путіна тут не потрібні? Меркель йому друг, Саркозі друг, Берлусконі друг, навіть Буш зазирнув йому в очі й побачив душу. До того ж ви самі кажете, що вашу позицію в Росії не підляють! Для вас там знайшли визначення: «демшиза».

Якби була потрібна ілюстрація біблійного «vox clamantis in deserto», вона була перед очима.

І ще одна думка, яка тоді прозвучала з вуст Афанасьєва: російська інтелігенція здалася. Він не сказав «продалася», це було б вульгарне спрощення. Саме здалася, бо це прямий наслідок її власної еволюції, а не якісь зовнішні впливи. І ось із цього місця трохи детальніше. Щоразу, коли в Росії гине або помирає своєю смертю якийсь чесний політик, громадський діяч, виразник думок, просто публічна особа, у нас починаються розмови: «їх треба підтримати, потрібно мати там бодай когось,



**НЕ ТРЕБА ШУКАТИ «ІНШУ РОСІЮ»,
ЇЇ НЕ ІСНУЄ. НАМ НЕ ПОТРІБНІ
СОЮЗНИКИ В ТОМУ ТАБОРІ.
ВОНИ САМІ КОЛИСЬ МАЮТЬ
СОБІ ДАТИ РАДУ ЗІ СВОЄЮ КРАЇНОЮ**

із ким можна розмовляти». Ці розмови вщухають тільки тоді, коли інший громадський діяч або публічний інтелектуал бовкне чергове «кримнаш». Яке розчарування!

Ще раз: не треба там ні з ким говорити. Точніше, не так. Можна говорити, спілкуватися, приймати в гостях будь-яку симпатичну, порядну людину, але не тому, що вона з Росії і представляє там якусь течію або якусь тенденцію, а тому, що вона симпатична, не більше. Ми все одно не знаємося на їхніх розкладах, ми не розуміємо, як опозиційний політик, журналіст чи артист може пити на вечірці шампанське та обійматися з місцевим геббельсом, на якому пробу ніде ставити. Хто там безкомпромисний, а хто бігає в адміністрацію? Хто самодостатній, а хто шукає порятунку в імперській симфонії? Це все залишки нашої застарілої «дружби народів», якої варто соромитися, а не плекати її, бо дружба — річ індивідуальна й інтимна, особливого після Іловайська.

І головне: не треба шукати «іншу Росію», її не існує. Нам не потрібні союзники в тому таборі. Вони самі колись мають собі дати раду зі своєю країною (у що віряться дедалі менше), але без нас, і хай їм Бог помагає. Це не наша справа. А Сахарови, Аверінцеви, Афанасьєви в Росії скінчилися. ■



РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами. Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 45 грн
- на 3 міс. – 135 грн
- на 6 міс. – 270 грн
- на 12 міс. – 540 грн

Телефон редакції:

044-351-13-00

ОБЕРІТЬ ЗРУЧНИЙ ДЛЯ ВАС СПОСІБ ПЕРЕДПЛАТИ:

повідомлення	отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача	код отримувача
	назва установи банку	300023	
		МФО банку	
	ПАТ «Укрсоцбанк»		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	вид платежу: за передплату на журнал «Український тиждень»		
	період:		
касир			
	платник (підпис)	сума, грн	



**Зустрічайте нову генерацію
Volkswagen Caddy.
Вам не доведеться червоніти
за свій автомобіль, хоча він червоний.**



**Комерційні
автомобілі**

Фольксваген Кедді. Зображення наведено для ілюстрації та може відрізнятися від реального автомобіля.
ТОВ «Порше Україна», 02152, Україна, м. Київ, проспект Павла Тичини, буд. 1В.
Деталі за телефоном: 0 800 303 303 (безкоштовно в межах України зі стаціонарних телефонів).